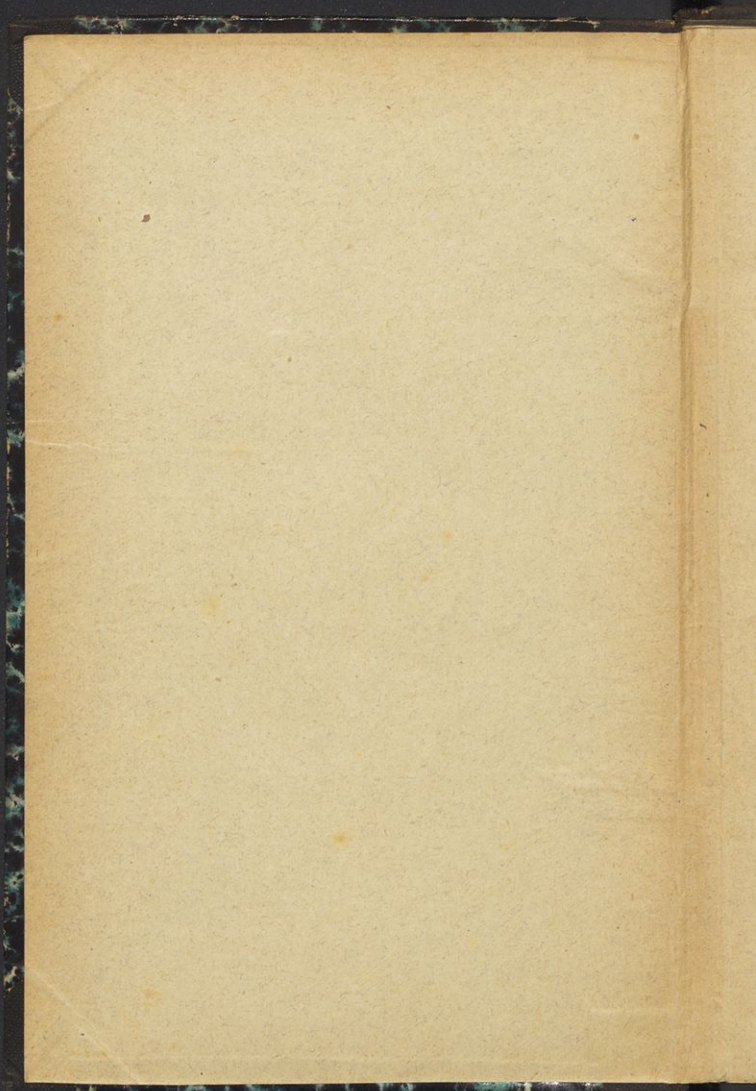

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

97698

u/b

Zgodbe

svete katoliške cerkve.

Spisal

Anton Lésar,

bivši katehet in profesor na c. k. višji realki v Ljubljani.

Izdala in založila

Družba sv. Mohora v Celovcu.

(Tretji popravljeni natis.)

Z dovoljenjem visokočastitega Krškega knezoškofijstva.

V Celovcu.

Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu.

1887.

282 (091)

97698

97698

D 8388/1050.

Uvod.

Zaumek in razdelitev krščanske cerkvene zgodovine.

krščanska cerkvena zgodovina pripoveduje najznamenitejše prigodbe, ki so se godile v cerkvi Jezusovi od njenega začetka do današnjega dné.

— Ona nam pripoveduje, kako se je krščanska cerkev s pomočjo svetega Duhá v vednih bojih s svetom polagoma razširila in že skoro po vsem svetu razprostrla; zgodovina nam pripoveduje, kako so cerkev njeni predniki vravnali, utrdili in njej sveto vero neskaljeno ohranili; kakošen blagor je ljudém v kraljestvu Božjem dohajal in ktere nadloge je cerkev pregnala.

Ker zgodovina krščanske cerkve več kot 1800 let obsega, ločimo jo v lažji spregled v več dob, in sicer v te-le štiri:

I. Doba:

Od ustanovljenja krščanske cerkve do časov Konstantina velikega.

Od l. 33 — 312.

313

II. Doba:

Od Konstantina velikega do Karola velikega. Od l. 312—800. *1416*

III. Doba:

Od Karola velikega do papeža Leona X. Od l. 800—1513. *Gregor IV 1416-1043*

IV. Doba:

Od Leona X. do današnjega dne. Od l. 1513—1886. *dodanes*

Vsako dobo delimo pa zopet v štiri poglavja: *o hvarhiji 1416-1043-1514*

prvo poglavje nam pripoveduje o razširjanju krščanske cerkve;

drugo poglavje nam razlaga boje krščanske cerkve zoper tedajšnje krivoverce in sovražnike;

tretje poglavje nam tedajšnjo službo Božjo in notranjo cerkveno ustavo popisuje; in

četrto poglavje nam razlaga tedajšnje krščansko življenje.

Prva doba.

Od ustanovitve krščanske cerkve do časov Konstantina velikega.

(Od l. 33 do l. 312.)

Prvo poglavje.

Razširjanje krščanske cerkve.

§ 1.

Ustanovitev cerkve Kristusove.

 Ko so bili apostoli binkoštno nedeljo prejeli obljubljenega svetega Duha, stopi izmed zbranih apostolov Peter, njih poglavar, ter očita Judom veliko krivico, da so Jezusa na križ pribili in umorili. Potem začne govoriti od Jezusovega vstajenja in svoj prvi govor sklene z naslednjo izreko: „Vedi torej za gotovo vsa Izraelova hiša: da je Bog tega Jezusa storil maziljenca in gospoda.“

Ko so zbrani to slišali, presunjenega srca povprašajo apostole rekoč: „Bratje, kaj hočemo storiti?“ — Peter pa jim reče: „Spokoriti se, in slehern se daj krstiti v imenu Jezusovem v odpuščenje grehov; in prejeli bode te dar svetega Duha.“ —

Tisti, ki so sprejeli njegovo besedo, bili so krščeni. In zgodilo se je, da je bilo tisti dan okoli 3000 duš prišteti Kristusovim vernikom.

Kakor Peter, so tudi drugi apostoli z veliko močjo pričevali vstajenje Gospodovo in veliko čudežev in znamenj delali v imenu Jezusovem. Vsaki dan se je vernim pridružilo veliko novih udov. Tako je postala prva krščanska občina v Jeruzalemu; kraljestvo Božje na zemlji je v najpopolnejši podobi oživele.

Apostoli so se po Jezusovem povelju v razne dežele razšli in kmalu so ves znani svet s svojim oznanovanjem napol-

nili. Kteri so njih zveličavne nauke sprejeli, tiste so s krstom številu vernikov pridružili. Tako so po vseh delih sveta ustanovili krščanske občine. Vse te ustanovljene krščanske srenje, kakor so bile tudi različne med seboj po šegah in jeziku, bile so po apostolih s srednikom in poglavarjem Petrom združene, torej le ena velika družina otrok Božjih na zemlji, katero cerkev Kristusovo imenujemo.

§ 2.

Razširjanje cerkve Kristusove.

Komaj je bila v Jeruzalemu prva krščanska občina ustanovljena, že so jo začeli Judje pisano gledati, sovražiti in preganjati. Zlasti jo je preganjal Savel; celó v hiše je drl, moške in ženske iz njih vlačil ter jih jetnišnicam izročeval. Ko je bil dijakon Štefan, mož poln milosti in moči, zavoljo srčnega oznanovanja večnih resnic svetega evangelja s kamenjem pobit, popustili so kristjani večjidel mesto Jeruzalem ter se razkropili po vseh krajih Judeje in Samarije, in so, kamor so prišli, sejali seme Božje besede. Tako je dijakon Filip v Samariji sveto evangelje oznanoval s takim vspehom, da se jih je veliko dalo krstiti v imenu Gospoda Jezusa Kristusa. Ko so apostoli slišali, da je Samarija sprejela besedo Božjo, poslali so Petra in Janeza tje, da sta krščenikom podelila zakrament svete birme. Tje prišedši molila sta nad njimi, roke pokladala nad nje; in oni so sprejeli svetega Duha. — Ko je Peter potem prišel v Cezarejo in tukaj krstil pobožnega stotnika Kornelija, odprlo se je kraljestvo Božje tudi nevernikom. Med tem časom so bili tisti, ki so se bili preganjanju zavoljo Štefana odtegnili, došli v Fenicijo, Ciper in Antijohijo in so tu oznanovali zveličavni uk križanega Jezusa. Velika množica se je bila tudi po teh krajih spreobrnila; apostoli iz Jeruzalema pošljejo Barnabo, moža polnega svetega Duha in vere v Antijohijo, kjer je z velikim vspehom delal. Vernike tega mesta so paganski prebivalci imenovali kristjane; kristjani pa so se tega častnega imena tudi sami poprijeli in povsod so se verniki Kristusovi jeli tako imenovati; in ohranilo se nam je to ime do današnjega dné.

Ta čas se je nekaj zgodilo, kar je neprejenljivo širjenje krščanske cerkve neizmerno pospešilo: — grozoviti Savel se spreobrne in postane apostelj Pavel. — V Mali Aziji rojen, se je pri učenem Gamalijelu svetega pisma učil; kot vnet

farizej je bil hud sovražnik Kristusov in se je Štefanove smrti udeležil. Da bi svoje sovraštvo in maščevanje nad kristjani nasitil, pridobil si je oblast, celó v Damask iti kristjane lovit in preganjat. Toda na potu, že blizu Damaska, obsije ga pri belem dnevu nebeška svetloba. Savel s konja na tla pade, kar zasliši glas: „Savel! Savel! zakaj me preganjaš?“ — Savel reče: „Kdo si, Gospod?“ — Glas mu odgovori: „Jaz sem Jezus, kterega ti preganjaš. Težko ti je proti ostnu breati.“ Trepetaje Savel vpraša: „Gospod, kaj hočeš, da naj storim?“ — Gospod pravi: „Vstani ter pojdi v mesto: tu se ti bo povedalo, kaj naj stori.“ — Savel vstane, ali vzdignivši svoje oči nič ne vidi, — postal je namreč slep. Prišedši v Damask Savel moli in se posti. Na povelje Božje gre učenec Ananija k Savlu in roke nanj položi; Savel spregleda, oči so se mu odprle, toda ne le telesne, ampak tudi dušne oči. Spoznavši resnico Jezusovega uka postane najgorečnejši vernik Gospodov in oznanovalec svetega evangelja zlasti med neverniki; zato ga imenujemo apostola nevernikov.

Od Antijohije, kjer je z Barnabom blagrovalno delal, širil je z neutrudljivo gorečnostjo na svojem trojem popotovanju sveto evangelje po bližnjih in daljnih krajih Azije in Evrope. Z Barnabo je šel na otok Ciper, spreobrnil namestnika Sergija Pavla — in od te dobe se samo Pavel imenuje; — prehodil je Sirijo in Male Azije razne pokrajine. Potem se goreči poslanec Božji z Lukežem v Evropo podá, in sicer najprvo v Macedonijo, tu v mestu Filipi prvo krščansko občino ustanovita; od ondot gre v Tesaloniko in od tod na Grško in prebivalcem poglavitnega mesta Aten njim „neznanege Boga“ oznanuje. Potem se Pavel podá v drugo poglavitno grško mesto Korint in se skozi Efez, Cezarejo in Jeruzalem vrne v Antijohijo. Obiskal je bil tudi otok Kreto, kjer je krščansko občino ustanovil, kateri je Tita škofa dal. Tudi Efežanov se je bilo veliko spreobrnilo, in ondi je Timoteja škofa postavil. Ali pogumni apostol si je bil že s svojim spreobrnenjem sovraštvo in maščevanje na glavo nakopal pri Judih, nekdanjih svojih tovariših. Povsod so lazili za njim, iskaje ga v roke dobiti. V Jeruzalemu ga zagledavši hrup zaženó, obstopijo ga; bili bi ga umorili, ali v tem pride stotnik s svojim krdelom, ga izmed njih potegne in v ječo odpelje. Oblastnik, ko zvé, da je štirideset mladih Judov zapriseglo ne jesti in ne piti, dokler ne umoré Pavla, pošlje ga v Cezarejo, kjer je bil dve leti zaprt. Deželni poglavar Fest hoče konec storiti

Pavlovemu zaporu, zato mu na voljo da, ali v Cezareji ali v Jeruzalemu zagovarjati se proti Judom; ali Pavel, svest si svoje nedolžnosti, sklicuje se na cesarja in zahteva, da ga naj sodi cesar. Fest ga torej pošlje v Rim. Prestavši veliko smrtnih nevarnostij na morju in na suhem vendar srečno dospe v Rim, kjer je dve leti Gospoda Jezusa Kristusa odkritosrečno in neprestrašeno oznanoval. Cesar Pavla nedolžnega spozna. Pavel se zopet vrne na Jutrovo, pa kmalu spet pride v Rim, od koder je širil krščanstvo po severni Italiji, Iliriji in Dalmaciji.

Med tem, ko je Pavel nevernike spreobračal, trdili so kristjani, kateri so bili poprej Judje, da bi neverniki, predno se dajo krstiti, imeli pristopiti k judovski veri in se poprijeti Mojzesove postave. Na to se leta 50. po Kristusovem rojstvu snidejo vsi apostoli v Jeruzalemu v prvi cerkveni zbor, kteremu je bil sam Peter, poglavar cerkve, predsednik. Sklenil je ta zbor naslednje: „Svetemu Duhu in nam je dopadlo, vam nobenega drugega bremena ne nakladati, kakor te potrebne reči: da se zdržite malikovalskih daritev, krvi zadušenih (živalij) in nečistosti.“

Po tem zboru so se aposteljni zopet razšli oznanovat sveto evangelje po raznih deželah.

Pri vsakem početju je bil Peter prvak. Sedem let je vladal cerkev v Antijohiji (od l. 35.—42.) in potem je ustanovil krščansko občino v Rimu. Oznanoval je sveto evangelje po Pontu, Galaciji, Kapadociji, Bitiniji in Mali Aziji. Neprestrašeno oznanovanje svetega evangelja in pa mnogi čudeži njegovi, s kterimi je potrjeval Kristusovo vstajenje, so mu sovraštvo pri Judih nakopali. Herod mu je celó po življenju stregel; o veliki noči ga je dal ujeti ter ga hotel po prazniku v smrt spraviti. Gospod pa je svojega zvestega služabnika čudovito iz ječe rešil. Poslednjih 25 let svojega življenja je vrh tega, da je vse krščanske občine vsega sveta vladal, bil tudi prvi škof rimski občini, kjer je tudi umrl leta 67. po Kristusu. Sveti Peter je torej pričel vrsto cerkvenih poglavarjev ali papežev, ki imajo sedež v Rimu.

Od drugih apostolov vemo, kje da so sveto evangelje oznanovali in da so razun svetega Janeza vsi za Jezusa življenje dali. Sveti evangelist Matevž je Jezusov zveličavni nauk oznanoval po Arabiji, Indiji in Etijopiji; Filip po Frigiji; Tomaž po Partiji; Andrej po Scitiji; Jarnej po Indiji; Juda Tadej v Edesi; evangelist Marko v Aleksandriji. — Sveti Janez je bil sicer tudi k smrti ob-

sojen, vržen je bil v vrelo olje, ali nič žalega se mu ni zgodilo. Ko cesar to zvé, veli ga pri življenju sicer ohraniti, vendar pa ukaže, ga odpeljati na otok Patmos. In tú je zapisal skrivno razodenje Božje o prihodnji vojski in zmagi sv. cerkve. Vrnivši se z otoka se je naselil v Efezu, kjer je ondašnjo in vse bližnje krščanske občine po Mali Aziji vladal. Njemu samemu izmed apostolov je bilo dano, krščansko cerkev po treh delih sveta razširjeno gledati. Umrli je okoli 100 let star ter je doživel drugi prihod Gospodov v razdejanju Jeruzalemskega mesta, kakor je bil Gospod Petru napovedal rekoč: „Moja volja je, da on (Janez) ostane, dokler ne pridem.“

Tudi ko so bili apostoli odmrli, se je krščanstvo naglo širilo. Sred drugega stoletja so se krščanske občine v Edesi, po Partiji, Perziji in Indiji, ki so jih bili apostoli pričeli, še trdnejše ustanovile. Iz Rima se je krščanstvo v Kartagini in po vseh pokrajinah zahodnje Afrike vselilo, in še celó tudi po Britaniji (po Angleškem). Iz Male Azije se je sveto evangelje oznanovalo v mestih Lionu, Vieni in Parizu. Malo pozneje se je krščanska cerkev razširila po Armeniji, potem ob reki Renu, v mestu Trieru in ob reki Donavi. Prva škofija ob tej reki se je ustanovila v Lorh-u (v sedanjem zgornjem Avstrijskem).

§ 3.

Razdejanje tempelja in mesta Jeruzalemskega.

Jezus je prerokoval, da bodo prišli sovražniki, ki bodo trdovratno judovsko ljudstvo potrli in razkropili, mesto Jeruzalemsko obdali, zmagali in razdejali s tempeljem vred tako, da ne bo kamen na kamenu ostal. Prišli so časi, ko se je imelo spolniti to prerokovanje. Rimsko ljudstvo je bilo tisto orodje v roki pravičnega in zvestega Boga, po katerem je on hotel izpeljati svoj sklep.

Z nevoljo so Judje prenašali rimsko oblast, kateri so bili podvrženi; pa tudi cesarski oblastniki so jih krivično stiskali ter jim težek jarem nakladali. Ta stiska bi bila mogla Judom oči odpreti in jih na prave misli pripeljati; pa nasproti so se jeli, ko je bil Gesiflor oblastnik v deželi, leta 66. naravnost ustavljati in zoper rimsko silo vzdigovati. Od začetka jim je šlo po sreči; rimskega vojvodo Cestija Gala so jako potolkli in od Jeruzalema odgnali; to jih še bolj predrzne in trdovratne stori. Ali bližal se je že strašni dan, ko se je imelo spolniti nad mestom silno gorjé, ktero je Go-

spod s solzami bil napovedal; čudna znamenja so prihod Božje šibe razodevala. — Cesar Neron je vojskovodjo Vespazijana zoper Jude poslal in mu izročil veliko moč. Vespazijan je leta 67. z veliko vojno močjo v Galilejo vdaril ter je po obleganju v štiridesetih dneh najmočnejšo trdnjavo Jotapato zmagal in vzel; 40.000 Judov je bilo tu pokončanih in vsa Galileja se mu je morala podvreči. Rimski vojščaki vsi razsrdjeni bi bili radi naglo nad Jeruzalem planili in s tem vojski hitro konec storili: pa Vespazijan je počakoval, kaj bo prišlo iz razprtij, ki so jih bili Judje sami med seboj pričeli. Drubal vnetih in predrznih puntarjev, ki jo je Janez iz Gišale vodil, prisilila je v Jeruzalem in grozovitno vihrala zoper one, ki so, bolj modri in skušeni, mir z nasprotniki svetovali. — Vespazijan si je podvrgel vso Judejo ter je pred mestom Jeruzalemom z vojsko obstal in čakal povelja od novega cesarja. Neusmiljeni in razuzdani cesar Neron namreč je leta 68. po zasluženju konec vzel; ko se je vse mesto z jednim delom vojakov zoper njega vzdignilo, moral je v strašni noči iz Rima pobegniti in se je sam končal, da bi živ ne prišel sovražnikom v roke. Za njim so se v enem letu vrstili cesarji Galba, Oton in Vitelij. Da bi razprtijam v Rimu konec storili, so Vespazijana cesarja izvolili in razglasili. Vespazijan se leta 69. v Rim podá ter svojemu sinu Titu prepusti judovsko vojsko. Tisti čas, predno je bil Tit z večjo vojno močjo prišel pred Jeruzalem, zapazili so kristjani ter se spomnili besede Jezusove, da, kedar vidijo gnjusobo razdejanja na svetem mestu, naj tisti, ki so v Judeji, bežé na gore, in kdor je na polju, naj se ne vrača nazaj v mesto, in so se umaknili v mesto Pelo onstran Jordana ter so se grozovite nadloge oteli. Oslepljeni Judje pa v Jeruzalemu niso hoteli spoznati časa svojega obiskanja; vsa stiska njih trdovratne zoperstave ni ukrotila. Janez iz Gišale je s svojo predrzno trumo v mestu divjal; več kot 12.000 imenitnih oseb je grozovitno pomoril in se je še zoper nižje ljudstvo obrnil. — Njemu nasproti je pridrl v mesto neki Simon s tolovajsko druhaljo in je ravno tako, kakor oni divjal. Poslednjič se je še Eleazar, poglavar tempelja, vzdignil kot vojvoda; in tri stranke so se med seboj bile in klale, tempelj z gnjusobo polnile, po mestu ropale in morile, zaloge žita požigale. V takem stanu je bilo mesto, ko je bil Tit s svojimi vojščaki prišel in se pred mesto vlegel. On je Judom dvakrat mir ponujal, ali zastonj; torej je mesto, v katerem se je bilo zavoljo velikonočnega praznika še veliko Judov od drugod zbralo, s svojo vojno po-

polnoma obdal, napadel in prvi in drugi zid predril. Ko se Judje še niso hoteli podati, je Tit mesto z nasipom tako zaprl, da ni mogel nihče ne v mesto ne iz mesta. Strašna nadloga med prebivalci nastane, lakota ljudij brez števila pomori, neka imenitna mati celó lastno dete speče in sné: lakoti se pridruži kuga, v poltretjem mesecu le pri jednih vratih 115.880 mrličev iznosijo; 600.000 pa jih čez zidove zmečejo; vrh tega pa vse izpraznene hiše z mrličí napolnijo. Pa tudi vse te hude skušnje ljudstva niso omečile. Rimljani niso mogli takih gnjusob več preslišati; srda polni so jo udarili na mesto, vzeli so grad Antonijo, tempelj oblegli, s hudimi napadi, z grozovito morijo in strašnim požigom zmagali; tempelj je bil Tit ukazal varovati, ali srdit vojščak ga zapali in vkljub Titovemu povelju ga nihče noče gasiti, spremenil se je v pepel in razvaline. Na zadnje so vzeli še Sionski grad. Večji del mesta je bil razdejan. Vjetega ljudstva je bilo še veliko pokončanega in na križe obešenega; 97.000 drugih se je v sužnost prodalo. Vseh Judov skupaj je v tej vojski do poldruega milijona smrt našlo; kar jih je bilo še ostalo, bili so večjidel po svetu razkropljeni in so še dan danšnji žive pričé Božje pravice nad trdovratneži.

Judovstvo, katero je postajalo krščanski cerkvi če dalje bolj nasprotno, bilo je zmagano; z razdejanim tempeljem vred so nehale daritve in drugi obredi stare zaveze. Ko je senca zgnila, se je resnica tolikanj svitleje pokazala, in sveta cerkev se je še bolj prosto širila, kakor se mlado pa že utrjeno drevo prosto razrašča, kedar so mu opore in ograje odzete.

§ 4.

Preganjanja Jezusove cerkve in kristjanov.

V razširjanje krščanstva je Bog obrnil celó preganjanja, s katerimi so Judje in neverniki hoteli ga zatreti. Zlasti Rimljani, najmočnejši neverski narod tiste dobe, so kristjane neusmiljeno preganjali. Splošnih preganjanj krščanstva pod rimskimi cesarji štejemo deset, in sicer:

1. Prvi je pričel kristjane preganjati cesar **Neron** leta 64. Ta grozoviti cesar, ko je bil pomoril svojo mater, ženo, brate in učitelja, je dal rimsko mesto na štirih oglih zažgati, češ da bo velik ogenj videl, potem lepše mesto sezidal in si s tem častno ime pridobil; zažiga je pa jel kristjane dolžiti in jih zavoljo tega strašno preganjati. Več let je to preganjanje trpelo in silno hudo je bilo; kristjane so da-

jali divjim zverinam trgati, na križe so jih razpenjali, jih v vodo Tiberu, ki skozi rimsko mesto teče, metali in potapljali, ali s smolo oblite po noči kot svetila po mestu zažigali. Tudi po vseh deželah rimskega cesarstva so šla cesarska povelja, kristjane preganjati in celó njih ime zatreti. — Veliko število mučencev je takrat sveta cerkev v svojo čast prejela, katerih imena so nam večjidel neznana. Takrat je prišel tudi sveti Pavel zopet v Rim; on in sveti Peter sta verne v veri potrjevala in k stanovitnosti budila; Judom pa strašni konec njih mesta napovedovala, in nevernikom krščansko resnico in svetost neprestrašeno oznanovala. Oba pa sta tudi vkup v ječo prišla in sta v enem dnevu za Kristusa življenje dala. Pred smrtjo sta imela še veselje, dva svojih varhov in 47 drugih jetnikov k veri spreobrniti in v ječi krstiti, kateri so vsi za Jezusa umrli. Pravijo, da je sveti Peter na prigovarjanje vernikov iz Rima se hotel umakniti, da se mu je pa Kristus s križem na rami pri mestnih vratih prikazal. Ko ga je apostelj vprašal, kam da gre, mu je Gospod odgovoril: V Rim grem, da bi bil za-te križan. Dobro je Peter razumel Jezusovo besedo, vrnil se je nazaj v mesto in srčno in goreče je šel smrti križa nasproti. Iz ponižnosti ni hotel tako križan biti, kakor Gospod; križan je bil torej z glavo navdol. Trpel je sveti Peter leta 67. v rimskem mestu na tisti strani, kjer so Judje prebivali; njegovo častito truplo je bilo tam pokopano, kjer zdaj stoji veličastna cerkev njegovega imena. Tudi vezi, s katerimi je bil sveti Peter v Jeruzalemu in v Rimu vklenen, so z velikim spoštovanjem vedno hranili. Spomin njegove svete smrti se obhaja s svetim Pavlom vred 29. rožnika. *Mohor Jakobina sv. Justina*

2. Cesar Domicijan (81—96) je kristjane preganjal, ker se je bal, da bi ga jeden Davidovih naslednikov ne pahnil s cesarskega sedeža. Prepričavši se, da so Jezusovi sorodovinci vsi ubožni, je preganjanje ustavil. Ko je bil Domicijan zaslišal, s kakošno apostolsko gorečnostjo je Janez Kristusovo vero po vzhodnih krajih razširjal, ukazal ga je v Rim pripeljati. Tukaj so apostolu najpred dali strupa piti, ki mu pa ni škodoval. Potem je bil zvunaj mesta pred latinskimi vrati v posodo vrelega olja vržen: pa ves zdrav je v njem ostal ter ljudstvu oznanoval nebeško resnico. — Poslednjič je bil v samoto na otok Patmos blizu Efeza izgnan, kjer bi bil imel z drugimi jetniki vred rudo kopati. Prejel je pa tukaj in zapisal skrivna razodenja Božja. Domicijan je bil umorjen in Nerva njegov cesarski naslednik (96—98).

Flavius Domitianus Domitila

Pod njim je nehala tožba in grozovitnost do kristjanov. Takrat se je tudi sveti Janez zopet iz samote v Efežansko mesto povrnil in tó krog leta 100 umrl, ko je bil Trajan cesar.

3. Cesar Trajan (98—117) sicer naravnost ni izdal zapovedi, da bi se kristjani preganjali; ali njim protivnih postav ni ovrgel. Na vprašanje Bitinskega poglavarja je odgovoril, da ni treba kristjanov iskati; ako so pa toženi in v svoji veri stanovitni, naj se kaznujejo. Zatorej si kristjani niso bili ne pred Judi, ne pred neverniki pokoja svesti; in veliko jih je tudi pod tem cesarjem za Kristusa življenje dalo, med njimi papež Anaklet v Rimu, v Jeruzalemu škof Simeon, 120 let star mož, ki je bil več dnij zapored neusmiljeno trpinčen in poslednjič križan. Svetega Ignacija, antijohijskega škofa, kateri je vero srčno zagovarjal in trdil, da je zares Teofor, t. j. da Boga (v srcu) nosi, je cesar Trajan sam ukazal zvezati in v Rim peljati, da bi ga divje zveri raztrgale. Dolga pot v Rim je apostolskemu možu priložnost dala, v veliko krajih vernike z besedo v veri utrjevati, kar je pa tudi še po listih storil, ki jih je pisal do vernikov v Efez, Magnezijo, Trale, Rim, Filadelfijo in Smirno. Sam je pa tudi ves gorel željá, za Kristusa življenje dati; torej je tudi kristjanom v Rim pisal, da naj ne branijo njegove smrti. „Pšenica Kristusova sem“, je rekel, „naj me zobje divjih zverin zmeljejo, da bom kot vreden kruh najden“. — Kar si je tolikanj želel, spolnilo se mu je l. 107.; levi so ga na velikem rimskem gledišču raztrgali in kristjani so njegove ostale kosti s častjo spravili, v prte zavili, v Antijohijo prenesli in tam v veliki časti imeli zavoljo milosti, ki je bila toliko delavna v svetem mučencu. X

4. Cesar Mark Avrelij (161—180) je hudo preganjanje kristjanov pričel, zlasti po Galiji (Francoskem) in Mali Aziji. On je ostreje postave dal zoper kristjane, kot pa zoper divjaške sovražnike. Mučeniške smrti so pod tem cesarjem umrli trije papeži zapored: Pij I., Anicet in Soter; sveti Justin, ki je že v drugem listu kristjane pred cesarjem pogumno zagovarjal in sveta Felicita, ktera je kot Makabejska mati morala sedem svojih sinov pred seboj umorjenih gledati in jih je tudi, kakor ona, z veseljem Bogu darovala. — V Smirni se je začela razkačenost zoper ondesnjega svetega škofa Polikarpa, čez 90 let starega moža, ki je bil učenec svetega Janeza. Oblastnik ga je k sebi poklical in mu prigovarjal, Kristusu se odpovedati, da bi si živ-

ljenje ohranil. Polikarp pa mu odgovori: „Šest in osemdeset let že služim temu dobremu Gospodu in nikoli mi ni nič žalega storil. Kako je mogoče preklinjati mojega kralja, kateri me je odrešil.“ Ker se je tako stanovitnega kazal, bil je k smrti ognja obsojen. Beriči k njemu pristopijo in ga hočejo zvezati; Polikarp jim pa reče: „Priatelji, tukaj pač vezi treba ni. Kdor me je vrednega spoznal tega plamena, dodelil mi bo tudi pogum in moč ga prenesti.“ Bogu hvalo poje, ko na grmado stopi, katero zažgó; ali ogenj se njegovega telesa ne dotakne; torej je bil z mečem preboden, a njegova obilo tekoča kri je ogenj pogasila.

5. Septimij Sevér (192—211) je od začetka kristjane v miru pustil, celó nekaj krščanskih starašin pred zdivjanim ljudstvom branil. Pa stare krivične tožbe in nepokojni Judje so še zmiraj nevernike zoper kristjane nadraževali; in zopet se preganjanje prične, ki se še hujske vneme, ko cesar postavo da, da nihče ne sme prestopiti h krščanski veri. Veliko mučencev šteje tudi iz tega preganjanja sveta cerkev, zlasti po Italiji, Galiji, Egiptu in severni Afriki; med njimi sta tudi papeža Elevterij in Viktor I.

6. Cesar Maksimin (235—238), umorilec svojega kristjanom dobrovoljnega sprednika Aleksandra, je preganjal kristjane, ker se je bal, da bi se zavoljo njegovega umorstva ne maščevali: najprej ukaže tiste služabnike cesarskega dvora, ki so bili krščanske vere, odtod spraviti, potem pa zapove zlasti cerkvene prednike moriti, češ da kristjani brez pastirjev si ne bodo kaj upali. Preganjanje je bilo zlasti v Rimu in ob reki Renu. Tedajšnja papeža Anter in Poncijan sta v številu mučencev.

7. Strašno hudo in krvavo preganjanje je cesar ^{grozovito preganjanje} Decij (249—251) pričel. Precej o začetku je dal ostro postavo, naj kristjani svojo vero zapusté in malikom darujejo; kateri se zoperstavlajo, naj se s hudim pa počasnim trpinčenjem prisilijo; kateri pa pobegnejo, naj premoženje in dom zgubé. Napeljalo ga je k temu povelju krivo prepričanje, da krščanska vera, ktera le nebeškega kraljestva išče, ne more obstati z rimskim cesarstvom, ki se poganja le za pozemeljsko gospodarstvo. Decijev namen je bil, krščansko cerkev popolnoma zatreti; z grozovitim premislekom je jel izpeljevati svoj namen. Zatorej je zapovedal krščanske tempelje podreti, vernikov iskati, jih v ječah dolgo držati, sicer hude muke, pa ne takih, ki hitro umoré, rabiti, da bi z dolgim in počasnim

trpinčenjem stanovitnost kristjanov omagala. In Bogu bodi potoženo, cerkvi je veliko njenih otrok nezvestih postalo. Že oznanilo te postave je sploh velik strah obudilo, veliko kristjanov zlasti iz višjih stanov je odpadlo. Med preganjanjem so nekteri zares malikom darovali; nekteri pa so si z denarjem bukvice kupili, v katerih je bilo zapisano, da so malikom daritev opravili, dasiravno se to ni zares zgodilo.

Pri vsem tem odpadu pa je krščanstvo vendar še lepo število zvestih spoznavalcev imelo; tudi veliko odpadlih se je zopet povrnilo v naročje katoliške cerkve, ki je pa ostro pokorjenje zahtevala, predno jih je v svoje občestvo zopet sprejela.

8. Pod cesarjem Valerijanom (253—260) je preganjanje se zopet začelo. Prvo povelje je pobožne shode vernikov prepovedalo, zoperstojne vjeti in trpinčiti, škofo in mašnike pregnati ukazalo. Sveti Štefan I., papež, je v tem preganjanju smrt storil; vojaki so ga pri altarju na njegovem sedežu ob glavo dejali, ker je neprestrašen hotel dokončati sveto opravilo. — Drugo cesarjevo povelje je škofo in mašnike kar pomoriti, imenitne vernike pa časti in premoženja oropati zapovedovalo. Med prvimi žrtvami je bil zopet papež Ksist II. Tri dni za njim, kakor mu je bil tudi napovedal, je prišel na vrsto njegov levit, sveti Lavrencij. Le-tá je poprej vse cerkvene zaklade med uboge razdelil in ko ga je oblastnik po njih popraševal, je namesto zakladov množico revežev pred-nj pripeljal; razsrjeni sodnik ga je ukazal na roš dejati in počasi peči, dokler ni svoje duše izdihnil. Tisti čas je tudi v Afriki veliko kristjanov za Jezusa kri prelilo; med njimi kartaginski škof sveti Ciprijan. Vjet in v smrt obsojen je dejal: „Hvala Bogu, da me je vrednega našel, iz ječe mojega telesa rešiti me.“ — V molitvi klečé in poln svete radosti je svojo glavo pod meč dal. Kristjani so njegovo kri v prte lovili in njegovo truplo z veliko častjo pokopali.

9. Cesar Avrelijan (270 — 275) je ponovil dosedanje ukaze zoper kristjane, k sreči pa niso prišli pred njegovo smrtjo na vse strani, in tako je napovedano preganjanje zaostalo.

10. Poslednje, toda najstrašneje preganjanje je napél cesar Dioklecijan (284—305). Od začetka njegovega vladanja so kristjani v pokoju živeli, marsikteri izmed njih so bili celó v službah na cesarskem dvoru, ker so jim zavoljo njih znane zvestobe veliko zaupali. — Toda cesar Ga-

lerij, Dijoklecijanov zet, kteremu je mati Romula sovraštvo zoper kristjane vdihnila, je cesarja pregovoril, novo preganjanje začeti; svetovalci so se bili zbrali, maliki vprašali, vse je govorilo zoper kristjane. — Zjutraj 23. svečana leta 303. so vojaki povelje dobili, lepo krščansko cerkev v Nikomediji, bitinskem mestu, kjer je bil takrat cesarski dvor, napasti, in so jo razdejali, svete bukve sežgali in svete posode oropali. Drugi dan je prišlo cesarsko povelje, da naj se vse krščanske cerkve poderó, svete bukve sežgejo, kristjanom vse časti, službe in pravice vzamejo, cerkvena lastnina in premoženje pa v cesarski zaklad potegne. Galerij je nalašč dal v cesarskem dvoru ogenj podložiti in je tega hudodelstva kristjane dolžil; na to kmalu pride drugo povelje, vse škofe in mašnike v ječo potakniti. — Tretje povelje ukazuje, vse tiste, ki bi se branili darovati malikom, s pezo in hudim trpinčenjem siliti k malikovanju. Takrat je cerkev videla veliko svojih vernikov mreti, cele množice mož in žen so z nekako nebeško srčnostjo smrti naproti hitele; marsikteri so pa tudi vero zatajili in svete bukve izdali. Vendar svojega namena Dijoklecijan s tem še ni dosegel; zato je prišlo četrto povelje, ktero je kristjane naravnost ukazovalo moriti; oblastniki in sodniki neverški so krvoželjni hiteli spolnovat to povelje. Strašno je slišati, koliko kristjanov, ki so nam po imenu znani, je do smrti stanovitnih ostalo; neštivilno veliko jih je umrlo za vero, kterih imen ne najdemo zapisanih. In kako neusmiljeno so bili sveti spoznovalci trpinčeni! Z grebeni so jih trgali po vsem životu, z gorečimi bakljami v stran žgali, rane jim s soljo in kisom huje delali, jih po ostrih črepinah vlačili, na roših jih pekli, za noge obešenim spodi počasen ogenj kurili, jih za noge med vkup sklonjena drevesa privezovali, da so bili potem raztrgani. Ali da ob kratkem vse povem, ni ga trpinčenja, ktereга bi ne bili poskusili. Sploh se je trpinčenje tako vravnalo, da kristjani niso nagle smrti storili, temveč da so dolgo časa ponavljane bolečine morali trpeti; mislili so s počasno smrtjo poprej njih stanovitnost omajati; toda ravno nasprotno se je zgodilo: več kristjanov so pomorili, bolj je njih število rastle; še nikoli se tako jasno ni potrdila resnica: da je kri mučeniška bila seme novih spoznovalcev.

Leta 305. Dijoklecijan od vladarstva odstopi, preganjanje pa še dalje trpi pod cesarjem Galerijem. Še le, ko Konstantin vladarstvo sam prevzame, prikažejo se kristjanom najprvo mirni, in potem še le veseli časi.

Krščanstvu škodovati so neverniki skušali tudi še zlasti s spisi, v katerih so zaničljivo, zasramovalno govorili o njem. Take spise so na svetlo dajali: Porfirij, Celz in Lucijan; ali možje, ki jih je Bog razsvetlil, so jih v nasprotnih spisih zavračali in njih obrekovanja na laž postavljali.

Drugo poglavje.

Krivoverci in zagovarjanje krščanske vere zoper njih zmote.

§ 5.

Ebijoniti, Nazarejci, Cerint, Gnostiki, Manihejci, Montanisti, Unitarji, Novacijan.

Skoro tristoletno preganjanje si je bilo postavilo namen, krščanstvo na zemlji popolnoma zatreti; toda ni ga doseglo. Ravno tako je spodletelo onim sovražnikom, ki so hoteli Jezusov čisti nauk sploh popačiti. Popačili so ga sicer, tudi marsikterega vernika v svoje zmote zapletli in tako število kristjanov manjšali; toda vesoljna cerkev se je vedela njih popačevanju vselej ubraniti in čisti nauk vedno ohraniti s pomočjo svetega Duha, učenika resnice, ki jej vedno na strani stoji.

Prvi krivoverci, ki so v Jezusovi cerkvi ljuliko sejali, so bili večjidel kristjani, ki se niso hoteli odpovedati vsem naukom svoje prejšnje judovske vere ali paganskemu domišljevanju, temveč so krščanski veri še nekaj judovskih ali paganskih zmot pridajali.

Prvim prištevamo: Ebijonite, Nazarejce in Cerinta; — drugim pa: Gnostike, Montaniste, Unitarje in Novacijana.

I.

a) Ebijoniti so učili, da Mojzesova postava tudi za kristjane še velja in so se od Judov le toliko ločili, da so Jezusa svojega Mesija spoznali; tajili so pa, da je Jezus pravi Bog.

b) Nazarejci so bili zastran Mojzesove postave jedne misli z Ebijoniti; verovali pa so, da je Jezus pravi Bog.

c) Cerint je učil, da Kristus ni pravi Bog, da bo pa še jedenkrat prišel in tisočletno kraljestvo na zemlji ustanovil.

Zoper vse te krive nauke so se apostoli vzdignili; zlasti sta je zavračala sveti Janez in sveti Pavel.

II.

Krivoverci, ki so krščanstvu primeševali paganskih zmot, so:

a) Gnostiki. Oni so kaj čudno bleli, od kod da je svet in hudo na svetu ter so neversko mnenje strinjali z odrešenjem. Mislili so, da je več stopinj v Božji natori: Bog kristjanov da je najvišji, stvarnik svetá in judovski Bog sta pa nižja Božja duhova. Učili so, da je Kristus imel telo le na videz in to zato, ker je materija hudemu vzrok, ne pa popačena prosta človeška volja, in da bi Jezus ne bil mogel neskončno dober biti, ako bi bil pravo telo imel.

Svoj nauk so imenovali v grškem jeziku „gnosis“ (t. j. spoznanje ali modrost), od tod njih ime.

b) Gnostični jako podobne zmote se je Perzijan Manes ali Manihéj poprijel v tretjem stoletju, ki se je pri vsem tem, da so se ti zmotenci zadosti preganjali, daleč po vzhodu in še celó po zahodu zarejala in bolj na skrivnem celó do srednjega veka ohranila. Manes si je bil iz bukev nekega kupca grško, perzijsko in indijsko modrovanje prilastil in z le-tém je združil tisto, kar je od krščanstva, pa večjidel ne iz čistih virov, zvedel. Ker je s svojimi nauki tudi staro perzijansko vero pačil in se obljubljenega učenika imenoval, ga je kralj Baharam dal po velikih mukah umoriti. Ljulika njegovih zmot pa s tem ni bila zatrta, temveč je še dolgo nasprotovala resnici. Po njegovi misli je bilo dvojno izvirno bitje: luč in tema; od prvega je vse svetlo, duhovno in dobro, od drugega vse temno, telesno in hudo; te kraljestvi ste pa v vedni vojski med seboj. Kristus, so dejali, je le na videz trpel, ker je tudi telo imel le na videz. Duše umrlih se v svoje očiščevanje med zvezde na popotovanje podajajo. — Manes je svoje učence ločil na dvoje, v posvečene ali popolne in v poslušalce. Kteri so hoteli biti prišteti popolnim, morali so ostro živeti, le rastline vživati in se niso smeli nobene žive stvari dotakniti. Poslušalcem pa je bilo pripuščeno po navadni šegi živeti; za storjene pregreške se jim je odpuščenje brez posebnega pokorjenja lahko in rado dajalo. — Lahko si je torej misliti, da je bila po takih postavah pot vsej razuzdanosti odprta. — Tej zmoti je bil sveti Avguštin v svoji mladosti vdan.

c) Drugače od prejšnjih se je vedel Montan iz Frigije. On se je štel posebno razsvetljenega, po svetem Duhu posebno obdarovanega ter je po svojem kvasil, da naj kristjani

če dalje ostrejše živé. Učil je svoje zmote kakor v nekem pošiljenem zamaknjenju, ter je pravil, da Bog ali sveti Duh iz njega govori. Trdil je, da se z učenostjo nikakor ni pečati, vsega pozemeljskega veselja, tudi nedolžnega, da se je kar zdržati; tudi je veleval, da veliki grešniki so za vselej iz cerkve pahneni, brez razločka ali delajo pokoro ali ne. — Ti ostri nauki so še imenitnega cerkvenega pisatelja Tertulijana premotili, da se je proti koncu svojega življenja na Montanovo stran obrnil in od zdravega nauka katoliške cerkve ločil, kateri se drži postave milosti in ni napačno mehak, pa tudi ne presilno oster.

d) Nasproti tistim, kateri so prazne basni malikovalskega domišljevanja s krščanstvom hoteli zmešati, skušali so drugi z modrovanjem slabega človeškega uma Božje resnice in celó verske skrivnosti po svoje razlagati. Zlasti je bila visoka in čudna skrivnost presvete Trojice, zoper katero se je njih napačno modrovanje vzdignilo. Na jedni strani ti krivoverci niso ločili v Bogu treh Božjih oseb, ker je Božja natora le jedna; na drugi strani skrivnostne zveze Božje in človeške natore v Kristusu niso hoteli prav razumeti. Nekteri le-téh so trdili, da imena: Oče, Sin in sveti Duh so le gole besede, ki le razne strani Božjega bivanja in dejanja zaznamujejo. — Imenujejo se ti krivoverci po latinski unitarji, po naše pa jim pravimo: zoper-trojičniki.

Tudi takih je bilo nekaj, ki so cerkvene šege in navade po svoje samolastno prenavljali in tako v cerkvi razkolništva napravljali. Med temi omenimo nekega Novacijana, ki se je zoperstavljal volitvi papeža Kornelija zato, ker je oni odpadence, če tudi po ostrem pokorjenju, zopet v cerkveno občestvo sprejemal. Po Novacijanovi zmoti smejo v pravi Jezusovi cerkvi le svetniki biti; kdor se je pa kdaj smrtno pregrešil, je iz nje za vselej odločen.

§ 6.

Katoliška cerkev se je vsaki verski zmoti vedno krepko ustavljala. Cerkvni očetje ali učeniki.

Vsaki novi, torej krivi veri, se je Kristusova cerkev krepko v bran postavila, opiraje se na apostolska sporočila, ktera ima nepopačena in neskaljena ohraniti in kakoršna je sprejela, takošna povsod in vselej oznanovati. Ravno to je znamenje, da je katoliška; zakaj vsaka zdrava pamet mora spoznati, da vsak novi uk, t. j. tak, ki ga Bog ni razodel,

kterega Jezus ni učil in ga apostoli svojim naslednikom niso izročili, mora le človeška domišljija, torej gotova zmota biti. Da je pa cerkev apostolska izročila, bodi si pismena bodi si ustmena, vedno prav razumela, sta nam porok sveti Duh in Jezus sam, ki jej na strani stojita, da se varuje vsake zmote v verskem uku, in da je tako steber resnice.

Katoliške cerkve uk nam je pa očiten iz apostolske vere, iz pisem njenih škofov in učenikov in iz določil cerkvenih zborov.

Tiste škofe in mašnike, ki so zlasti učeno in krepko verske zmote odganjali in za jedino pravi uk katoliške cerkve prav po očetovsko skrbeli in ga krivovercem nasproti zagovarjali, cerkvene očake imenujemo.

Cerkvenim očakom te dobe prištevamo naslednje apostolske učence:

Sv. Ignacija, škofa v Antijohiji; bil je učenec sv. Janeza in po ukazu cesarja Trajana vržen oroslanom, ki so ga raztrgali (l. 107.).

Sv. Polikarpa, škofa v Smirni; tudi on je bil Janezov učenec in po ukazu cesarja Marka Avrelija na gmadi sžegan (okoli l. 164.).

Sv. Justina, ktereja je srčnost krščanskih mučenikov h krščanstvu spreobrnila. On je v dveh zagovarjalnih spisih preganjane kristjane pred cesarji zagovarjal, in poslednjič za vero dal življenje (l. 167.).

Sv. Ireneja, lijonskega škofa, sv. Klemena rimskega in Klemena aleksandrijskega; sv. Ciprijana, kartaginskega škofa.

Omeniti je v tej dobi še dveh učenih cerkvenih pisateljev, Tertulijana in Origena, ki sta se bila pa potem tudi sama v zmote zamotala.

Tretje poglavje.

Božja služba in krščanske šege prvih kristjanov.

§ 7.

Sveti zakramenti.

Z ustanovljenjem krščanske cerkve se je tudi krščanska Božja služba pričela in deljenje svetih zakramentov, kakor jih je bil Jezus v poglavitnih črtah zaukazal; bila je torej

Božja služba, bili so zakramenti in bila je daritev svete maše precej o začetku v bistvenih delih takošna, kakoršna je še dan današnji.

Kako so prvi kristjani sveto mašo obhajali, nam sveti Justin pripoveduje: „V nedeljo se vsi iz mesta in z dežele na jednom kraju shajajo, kjer se, kolikor čas dopušča, prebirajo apostolsko evangelje ali bukve preroške. Ko se jenja brati, prednik svoj nagovor prične ter opominja po predbranih naukih živeti. Potem vsi vstanemo in molimo; po dokončani molitvi se prinese kruha in vina in vode; prednik se v molitvi zahvaljuje Bogu Očetu, ljudstvo se z njim druži z besedo ‚A men‘. Od tega, kar je bilo posvečeno (premenjeno), se deli vsakemu pričujočemu, nepričujočim pa se na dom pošilja po diakonih. Ti, ki so premožni in kaj dati hočejo, skladatajo vsak, kar kdo hoče; kar se nabere, spravi prednik, ki vse razdeli med vdove, sirote, bolnike, jetnike in ptujce; z jedno besedo, on skrbi za vse reveže.“

Iz tega popisa se vidi, da je daritev svete maše že tedaj ravno tiste poglavitne dele imela, kakor jih ima še danes (evangelje, darovanje, posvečenje ali spremenjenje in obhajilo). Tudi se iz njega razvidi, da si je cerkev v dolžnost štela, za reveže skrbeti.

Sveto obhajilo, kakor nam ta popis kaže, se je navadno delilo vernim v obeh podobah; bolnikom in jetnikom so ga le v podobi kruha po diakonih pošiljali, otrokom pa po svetem krstu le v podobi vina delili.

Od ostalih darov se je na dan sv. obhajila napravljala večerja ljubezni. Ker se je pri teh večerjah s časom več napak vrinilo, bile so pri več zborih v četrtem stoletju prepovedane.

Za sveti krst v apostolskih časih ni bilo moč in tudi ne treba bolj dolgega pripravljanja: živa vera in resnična pokora ste bili zadosti. Pozneje, ko jih je večje število v krščansko cerkev hitelo, bila je druga; cerkev je morala svoje prihodne ude bolj poznati in izučiti, da se je obvarovala nevrednih. Kteri so hoteli krščanstvu pristopiti, imenovali so se po grškem jeziku katehumeni, t. j. učenci (poučevanci). Poučevanje in pripravljanje je včasih trpelo po več let, začelo se po pokladanju rok in zaznamovanju s svetim križem in je po stopinjah dalje šlo. — Konec tretjega stoletja so bile tri stopinje do svetega krsta: 1. so bili poslušajoči, kteri so imeli le pridigo poslušati, potem so iz cerkve šli; 2. klečeči, kteri so po pridigi ostali še pri nekterih molitvah, ki

so se nad njimi opravljale in so še škofov blagoslov prejeli, predno so službo Božjo zapustili; 3. proséči, ki so po prestani skušnji v bližnjem času imeli prejeti sveti krst. Tem se je še le apostolska vera, očenaš, skrivnost svete Trojice in odrešenja in moč svetih zakramentov na tanko razlagala. Potem, ko so bili še večkrat izpraševani in so se odpovedali satanu in njegovim delom, se je sveti krst nad njimi opravil z oblivanjem, in le pri slabotnih in bolnih s kropljenjem vode. Krščenci so bili potem v belo oblačilo oblečeni, katero so še le osmi dan slekli; od tod je ime še današnje bele nedelje. — Krščevali so večinoma škofje sami, mašniki in leviti pa le z njih pooblaščenjem; v sili so krstiti smeli tudi neduhovni. — Od začetka se je krščevalo vsaki dan, potem zlasti ob nedeljah, pozneje so bili v to odločeni časi velikanoč in binkošti, v vzhodnih cerkvah pa tudi razglašenje Gospodovo. — Da se je voda za sveti krst blagoslavljala, Tertulijan pripoveduje, ki tudi pripoveduje, da so se botri kot priče k sv. krstu jemali. Krščevali so ne le odrasle, temveč tudi otroke. Proti koncu tretjega stoletja se je bila vrnila napaka, sveti krst do starosti ali do smrti odlašati, kateri so se pa sveti učenci po cerkvenem nauku vedno ustavljali.

Krščencem so po svetem krstu tudi zakrament birmе precej delili s pokladanjem rok in maziljenjem, in sicer škofje, kateri so tudi večjidel krščevali. Kedar je kdo drugi krstil, ni tudi krščenca birmal; sveta birma mu je bila pozneje po škofu podeljena.

Na tanko in skrbno je gledala cerkev v prvih časih na to, da je slehern vernik svojim krstnim obljubam zvest ostal; ako jih je pa kdo z večjim grehom prelomil, bil je iz družbe ali občine svetnikov pahnen, kar se je imenovalo izobčenje. To izobčenje je bilo dvoje, večje in manjše. Pri manjšem je bil grešnik ločen le darovanja in vživanja presvetega rešnjega Telesa; pri večjem pa je zgubil vso pravico do duhovnih dobrot svete cerkve in je nehal njen ud biti. Večje izobčenje ga je zadelo, kdor je vero zatajil, malikom daroval, se vdeležil uboja ali prešestva, ali prelomil deviško obljubo ali svete bukve izdal. Predno je škof službo Božjo pričel, je take grešnike za izobčene naznanil občini.

Kakor je bila cerkev v začetku ostra v sprejemanju za sveti krst, bila je še bolj ostra v sprejemanju za pokoro. Pri velikih grehah ni bilo zadosti taiste le pred Bogom s ponižnim sreem in spokornim duhom spoznati, temveč potreba je še bilo, se jih še pred mašnikom spovedati. Nekatere je lastna gorečnost

gnala, drugim je pri očitnih grehih škof ali mašnik naložil, svoja huda dela vpričo višje duhovščine ali celó vpričo krščanske srenje spoznati. Zraven so se pa še razna cerkvena pokorila nakladala n. pr. ostri posti, večkrat ob kruhu in vodi po jedenkrat ali večkrat štirideset dnij v letu, ponižna žalostna noša, molitve, obilnejša dela usmiljenja i. t. d. Kakor pri svetem krstu, bil je velik grešnik le po stopnjah v krščansko čedo sprejet. Konec te dobe so bili štiri stopnje pokore: 1. jokajoči, ki so zvonaj pri cerkvenih vratih stali, jokali, zdihovali ter priprošnje prosili vse, ki so mimo njih v cerkev šli; 2. poslušajoči, kateri so smeli Božjo besedo stojé poslušati; 3. klečeči, nad katerimi so škofje ali mašniki po pridigi molili; 4. stoječi, kateri so smeli ves čas pri službi Božji ostati, daril pa niso smeli donašati in tudi ne uživati. Tako pokorjenje je po raznosti pregreška trpelo po jedno, tri, pet, sedem, petnajst let, celó tudi do smrti. — Odveza od grehov se je takim grešnikom delila konec tretje stopnje, popolna odveza od vse pokore in dopuščenje k vdeleženju svetih skrivnostij se je pa dajalo po dostani četrte stopnji in sicer navadno veliki četrtek.

Ako je kak spokornik posebno gorečnost kazal, se mu je čas pokore za več ali manj prikrajšal, t. j. odpustek dodelil. — Očitnim grešnikom se je vrh ostre pokore pri spovedi naložila tudi očitna spoved, t. j. grešnik je moral pred vso srenjo spoznati svojo pregreho.

Zakon, ki ga je Jezus v zakrament povzdignil, je cerkev že v tej dobi blagoslavljala.

Prav sklenen zakon je bil nerazvezljiv. Drugega zakona, kakor tudi zakona med kristjani in neverniki ali krivoverci cerkev ni rada videla, če ni bil sklenen že pred spreobrnjenjem. Cerkvenim služabnikom po sprejetem zakramentu sv. reda cerkev zakona ni dopuščala.

Kjer so apostoli ustanovili krščansko srenjo, dali so jej tudi svojega namestnika, vladiko ali škofa; njemu podložni so bili starašini ali mašniki (duhovniki), ki so svete zakramente delili in besedo Božjo oznanovali. Postavili so s pokladdanjem rok tudi možé, ki so skrbeli za uboge, vdove in sirote in so zraven tega tudi škofom in mašnikom pomagali Božjo besedo oznanovati, krščeovati in so jim stregli pri službi Božji; imenovali so jih dijakone (strežnike). Tem v pomoč je cerkev pozneje tudi subdijakone (podstrežnike) dala.

Ob času preganjanja je bilo pa še drugih služabnikov za nižja opravila treba, in cerkev jih je še čvetero vpeljala, in

sicer: strežaje (akolite), zarotovalee (ekorciste), bralce (lektorje) in vratarje (ostijarje).

Vsi cerkveni služabniki so po zgledu duhovnikov stare zaveze pri svojih opravilih v službi Božji imeli lastna oblačila, in sicer po raznih stopnjah različna.

Bolniki so, kakor nam sveti Jakob sam spričuje, prejeli zakrament poslednjega olja.

§ 8.

Sveti časi in kraji službe Božje.

Prvi kristjani so se vsak dan k Božji službi shajali in kristjani iz judovstva so še z Judi vred saboto praznovali; kristjani v Antijohiji pa so jeli namesto sabote prvi dan v tednu, nedeljo obhajati ne le, da so se od Judov ločili, ampak zlasti v trojni spomin: 1. ker je Bog Oče ta dan svetlobo stvaril; 2. ker je Jezus ta dan od mrtvih vstal in 3. ker je ta dan sveti Duh nad apostole prišel. Imenovali so torej prvi dan v tednu dan Gospodov. Te preuredbe so se kmalu judovski kristjani poprijeli, in kmalu je postala splošna in je ostala do današnjega dne in ne le pri pravovernih, ampak tudi krivovernih kristjanih.

Vrh nedelje so pa kristjani že ob času apostolov začeli še druge dni obhajati, ki jih praznike imenujemo. Prvi takih dnij je bila velikanoč, potem binkošti. Tudi božič in razglasenje Gospodovo ali dan sv. treh kraljev sta silno stara praznika. Tudi smrtne dneve svetih mučencev so obhajali.

Kraji Božje službe so bili o začetku jako razni. O apostolskih časih so kristjani še hodili molit v tempelj Jeruzalemski; k lomljenju kruha pa so se shajali v hišah, večjidel tam, kjer je bil Jezus daritev nove zaveze postavil; ob časih preganjanja pa ali na polju, ali v gozdih, ali v jamah, ali v ječah, ali na pokopališčih, najraje pa na grobéh mučenikov, nad katerimi so se menda tudi prve kapelice jele zidati. V tretjem stoletju so kristjani že veliko kapél in cerkvá ali Gospodovih hiš imeli, zlasti v mirnem času med cesarjem Valerijanom in Dijoklecijanom se je veliko novih cerkvá po mestih pozidalo; najlepša in največja je bila v Nikomediji. V prvih cerkvah ni bilo posebnih lepôtij in podob, da bi ne bilo kaj priložnosti do malikovanja: bili so v njih le odločeni prostori za moštvo in ženstvo in pri vratih za spokornike; višji

prostor je bil odločen za sveta opravila, ondi je stala miza (altar) in sedeži za škofa in duhovščino.

§ 9.

Druge svete šege o tej dobi.

Pred višjimi prazniki ta dan so se kristjani postili, tako tudi o sredah in petkih, in sicer iz lastne proste volje, ker nobene zapovedi ni bilo. Tako se je zgodilo, da so se o raznih časih postili. Sploh so se pred veliko nočjo dalj časa postili, v nekterih krajih po 70, v nekterih po 60, v nekterih po 50, večinoma pa po 40 dnij (od tod štiridesetdanski post).

Znamenje sv. križa, s katerim se še dan današnji križamo, je silno staro; menda je celó iz apostolskih časov.

Ravno tako so že v starodavnih časih mrliča slovesno pokopavali, in s tem na znanje dajali versko resnico vstajenja mesa in da je telo tempelj svetega Duha.

V znamenje verske resnice, da ljubezen, v kateri so verni v življenju, s smrtjo ne jenja, so mučence prosili njih priprošnje pri Bogu; tudi so njih ostanke (svetinje) pridno zbirali, hranili in čistili.

Četrto poglavje.

Krščansko življenje.

§ 10.

Jezus je prinesel pravo lúč, luč vere in čednosti na svet. Kristjani so spoznali jedinopravega Boga in Njega, ktereга je Bog poslal; spoznali so tudi svoj pravi cilj in konec in visoki poklic.

S sveto vero se je človeško življenje vse spremenilo. Čudovita moč svetega evangelja se je po vseh žilah človeškega življenja razširila, celó novo življenje se je pričelo. Oni, ki so préj vsem hudobijam stregli, so se poprijeli najblažjih čednostij, — čednostij, ki so bile nevernikom komaj po imenu znane in se pri Judih le redko kje nahajale, kakor ponižnost, ljubezen do sovražnikov, zatajevanje samega sebe, pohlevnost, zdržnost in čistost. Nepremakljivo stanovitnost v

veri, veliko potrpežljivost v stiskah in britkostih, pokorščino do deželjske gosposke, ki je tolikokrat krivično z njimi ravnala, zmernost in dobrotljivost in splošno krščansko ljubezen tedajšnjih kristjanov so še celó neverniki hvalili.

Bili so stanovitni v nauku apostolov in združeni v lomljenju kruha in v molitvah; vsi, ki so verovali, so bili skupaj, in vse, kar so imeli, je bilo vseh; lastine in premoženje so prodali in so od tega delili vsem, kakor je kdo potreboval; bili so vsak dan stanovitno v jednem duhu v tempelju in so lomili po hišah kruh in so vživali kruh z veselim in priprostim srcem.

Najlepše se je krščanski duh razodeval v tem, da so v vsakem človeku, torej tudi v sužnjih častili podobo Božjo, spoznavši, da sta gospod in suženj otroka Božja, torej brata med seboj; zato so kristjani prvi jeli sužnjem prostost dajati.

Tako je Jezus Kristus, Judom sicer v pohujšanje in nevernikom v nespamet, vsemu svetu blagoslov postal. Vsi ljudje od vzhoda do zahoda, od severa do juga, vsi so jedno ljudstvo postali v Kristusu, vsi ljudje vseh šeg in jezikov jedna družina, — družina izvoljenih Božjih, ker je Kristus le jedno splošno cerkev postavil in za ves svet le jeden nauk učil.

Blaženo in sveto življenje kristjanov cerkveni učenci tedajšnjih časov kaj ginljivo popisujejo. Sv. Justin mučenik tako-le piše: „Oni, ki so poprej sladnosti služili, imajo zdaj veselje nad čistim zadržanjem; kteri so se kdaj s čarami pečali, so se zdaj večnemu, nevstvarjenemu Bogu posvetili; kteri so kdaj dobiček denarja čez vse ljubili, dajejo zdaj vse, kar imajo, v občno službo revežem; kteri so se kdaj sovražili in s ptujci niso hoteli nobene družčine imeti, zdaj po prihodu Kristusovem z njimi skupaj živé, celó molijo za svoje sovražnike in iščejo tiste potolažiti, kteri jih s krivičnim sovraštvom preganjajo. Oni imajo vsak svojo domačijo, vendar s to mislijo, da so le ptujci in popotniki na svetu; kakor prebivalci jednega mesta, imajo vse občno med seboj; kakor ptujci prenašajo vsako štisko; vsak ptuj kraj jim je domačija, in vsaka domačija jim je ptuj kraj. Kakor drugi tudi oni zakone med seboj sklepajo in otroke imajo, pa jih proč ne mečejo (kakor neverniki); živé v mesu, pa ne po željah mesa; popotujejo po zemlji, v nebesih pa je njih pravo mesto; dane postave spolnujejo; oni ljubijo vse, nje pa vsi preganjajo; smrt jim je začetek življenja.“

Origen življenje vernikov popolnoma popisuje, rekoč: „Delo Kristusovo se v vsem človeštvu skazuje; kjer koli se krščanske srenje ustanovijo, se njih udje od tisoč pregreh spreobrnejo, in še zdaj rodí ime Jezusovo čudno krotkost,

ljudomilost in dobrotljivost pri njih, kateri veronauk od Boga in Kristusa ne sprejemajo za časnih dobičkov voljo na videz, temveč z resničnim srcem. — Kristjani v primeri s svojimi sodeželani se kažejo kot luč na svetu.“

Na svetu so sicer svoj čas živeli prvi kristjani, popolnoma od njega niso mogli po telesu ločeni biti, dokler jih Gospod ni poklical; vendar pa v duhu so se skušali bolj in bolj od sveta in njegovih rečij odtrgati. Od tod toliko nenavadnih zgledov krščanske popolnosti. Od tod obilni in ostri post, od tod voljna zguba časnega blaga, premoženja in še celó življenja (mučeniki); od tod ljubezen do tihega, nizkega življenja; od tod njih zdržnost; od tod toliko dopadenje nad deviško čistostjo; od tod, da so nekteri svet popolnoma zapustili, se v samoto in puščavo podali in ondi v ostrem zatajevanju in postu živeli. Imenujemo jih puščavnike.

Vse to lepo popisovanje velja sicer od velikega števila vernikov; vendar je tudi spomniti, da so marsikteri le iz pozemeljskih ozirov v krščanstvo stopili in vere le na videz se držali, ali saj v njej se ne zadosti utrdili; zatoorej jih je ob času preganjanja tudi veliko odpadlo; drugi so dolgo odlašali sveti krst prejeti in v družbo vernih stopiti. Sveti cerkveni očetje nad takimi velikokrat tožijo, ter njih mrzloto in slabo vero grajajo. Cerkev je zavoljo tega ostre postave o pokori dala, da bi se cerkev bolj čista ohranila, nevernikom pa odvzela priložnost, krščanstvo grajati.

Konec te dobe je veselo spoznati, da je bil veliki rimski svet po moči svete vere že zeló premenjen in po duhu nekako pomlajen.

„Res je“, kakor je Klemen iz Aleksandrije rekel, „kamenje v ljudi prestvaril, ker je nevernike, ki so kamenje molili, v krščanstvo pripeljal.“ Sredi tristoletnega silnega preganjanja se je svetlo skazalo, da cerkve peklenska vrata ne bodo zmagala.

Druga doba.

Od Konstantina velikega do cesarja Karola velikega.

(Od l. 312—880.)

Prvo poglavje.

Razširjanje katoliške cerkve.

§ 11.

Konstantin veliki in njegovi nasledniki.

Dolgo se sveta Jezusova cerkev ni mogla pokoja zveseliti, dokler jej ni bil mir dan po cesarju Konstantinu; dolgo je bilo videti, kakor da bi Božje kraljestvo zraven posvetnega cesarstva ne moglo obstati, dokler se niso pozemeljski poglavarji pravemu Bogu podvrgli. Cesar Konstantin se je z mladega že od svojega očeta Konštancija učil kristjane prav čislati; njegova pobožna mati, sveta Helena, mu je že bila nekaj krščanskega duha vtisnila, čudovita prikazen križa pa in zmaga čez njegovega nasprotnika Maksencija ga je h krščanski veri bliže pripeljala.

Ko je namreč zoper Maksencija v boj šel, se je v svoji stiski obrnil k Bogu, kterege so kristjani častili, od njega pomoči pričakovaje. In glej! kmalu po poldanji uri zagleda svetel križ na nebu in zraven križa besede z bliščečimi črkami: „V tem (znamenju) boš zmagal.“ On sam in vsi vojaki z njim se zavzamejo: po noči pa se mu Jezus z ravno tem znamenjem prikaže ter mu veli, po tem zgledu bandero narediti in z njim nad sovražnika planiti. In res! Konstantin veliko močnejšega sovražnika premaga in njegovo vojsko pokonča; Maksencij sam na begu konec vzame. Rimljani hočejo zmagovalnemu Konstantinu v zahvalo in čast znamenje postaviti v Rimu, ali Konstantin očitno spozna, da mu je le Bog kristjanov zmago dodelil; in v znamenje svoje zahvale sveti križ postavi na cesarski grad — na kapitol, z napisom: „Po tem

zveličavnem znamenju, podobi prave moči, sem vaše mesto od trinogov rešil, in starešinstvu in ljudstvu staro svetlobo dodelil.“

Koj po dobljeni zmagi leta 312. je z Licinijem vred, svojim svakom, ki je čez vzhodno Evropo gospodoval, ukaz izdal, po katerem je bilo kristjanom dovoljeno, po svoji veri Bogu prosto služiti in je ta ukaz potem leta 313. v Milanu s prisego potrdil.

Vendar zmaga krščanstva s tem še ni bila popolna; tudi Konštantin sam se ni še precej z vsem srcem k sveti veri obrnil, dokler se ni s časom njegovo prepričanje bolj utrdilo; dasiravno se je kristjanom posebno nagnenega kazal in jim je cerkve, v preganjanju podrte, dal zopet sèzidati, vendar nevernikov ni še s svojega dvora pahnil, tudi njih temeljev še ni pustil razpadati. Krščanski cerkvi je Bog to v prid obrnil, da ni jela siloma gospodovati, temveč da je polagoma, pa toliko bolj gotovo s svojo duhovno močjo sreca prevzela. Tudi jej je bilo še nekaj preganjanja trpeti. Maksimin, Konštantinov in Licinijev sovladar, ker ni smel s silo, je pa z zvijačo in zmotnjavo kristjane od njih vere odvrčeval. Pa kmalu je tudi njegov konec prišel. Vzdignil se je bil z vojsko zoper Konštantina in Licinija, pa Licinij ga je po kratkem boju premagal. Maksimin si je hotel s strupom zavdati, pa strup mu ni naglo škodoval; zdaj se mu vest zbudi, strašno ga grize, zdelo se mu je, da Kristusa vidi na sodnjem stolu, po tleh se valja, z glavo ob steno buta, oči mu iz jam stopijo in oslepé, in še le četrty dan smrt tem mukam konec stori. — Licinij je zdaj imel oblast čez vse vzhodne dežele; pa toliko čudna sreča ga ni k pravemu Bogu pripeljala, začel je še celó kristjane preganjati.

Pa kmalu je prišel čas popolne zmage za sveto vero Jezusovo. Vstala je leta 323. vojska med Konštantinom in Licinijem; Licinij se je na svojo vojskino moč zanašal; pa v treh krvavih bojih mu je bila skoro vsa pobita. Konštantin mu velikodušno prizanese in ga pri življenju pusti; pozneje pa ga je vendar ukazal umoriti, ker mu ni več zaupal. Tako so vsi preganjalci Kristusove vere le nesrečen konec storili. Konštantin je bil zdaj sam vladar velikega rimskega cesarstva, ki je 120 milijonov duš štelo. Krščansko spoznanje se je zlasti po tolikih čudovitih zmagah v njem utrdilo in lepa vrsta novih postav kaže, kako je Konštantin želel, krščansko vero jedino imeti v svoji državi. ✓

Ukazal je vzeto premoženje cerkvam nazaj dati; posestvo in deleže v preganjanju oropanim vernikom povrniti; —

cerkve so bile državnih davkov oproščene. — Zapovedano je bilo, da se nedelja vredno in brez vsega motenja obhaja; — da krvave igre po glediščih nehajo; da križ ne bodi več znamenje sramote in kazen za hudodelnike, temveč znamenje časti. — V vseh deželah svojega cesarstva je dal krščanska svetišča zidati in jim je obilne dohodke odločil, kakor n. pr. v Rimu, Nikomediji, Antijohiji in zlasti v Carigradu, v mestu prej Bicancij imenovanem, katero je on bil povečal, okrasil in kot „novi Rim“ za prestolnico izvolil. — Tudi je bil Konštantin posebno dobrodelen do ubozih in revnih. — V notranjih cerkvenih zadevah, je on sam rekel, nima kaj zapovedovati, ker to gre le škofom, ki so pastirji svete cerkve; le o tem, kar je zvonaj cerkve, je dejal, da je višji oglednik. Pozneje se je cesar Konštantin še ostreje zoper neverstvo in malikovalstvo vzdignil; prepovedal je deželnim poglavarjem malikovalskih daritev se vdeleževati; prepovedal je vražna ajdovska prerokovanja in nespodobna obhajanja malikov; veleval je celo tempelje s podobami malikov razdejati ali v krščanske cerkve spremeniti in kristjane je zmiraj v večjem številu v državne službe klical. Pa tudi zvonaj svojega cesarstva je iskal krščanstvo bolj razširiti in utrditi; zlasti je perzijanskemu kralju Saporju z lastnim pismom in s krasnimi darili priporočal, naj krščanski veri ne bode sovražen, marveč naj jo podpira.

V dobrih delih za uboge in cerkve je Konštantinu veliko pomagala njegova pobožna mati, sveta Helena. Sama je potovala v sveto deželo obiskat krajev, po katerih je naš Zveličar hodil, učil, trpel in umrl. V Jeruzalemu je dala na mestu Kristusovega groba gnjusobo malikov in zasip odpraviti, ravno tako v Betlehemu na mestu hlevca Jezusovega rojstva. Tudi je ukazala iskati svetega križa, kterege so bili Judje v globoko brezdno vrgli in z vsako šaro zasuli. Po dolgem kopanju so bili najdeni trije križi; da bi spoznali, ali je kateri teh križev pravi križ Kristusov, jih sveti Makarij, jeruzalemski škof, dá nesti k ženi, na smrt bolni, da bi se vseh treh dotaknila. Bolna žena to stori; pri prvem in drugem nič ne čuti, ko se pa tretjega dotakne, precej popolnoma ozdravi. Ta čudež je bil vsem gotovo znamenje, da je to pravi križ Kristusov. Jeden del tega križa je Helena poslala cesarju Konštantinu, drugi del je bil hranjen v veličastni cerkvi, katero je Helena na mestu Božjega groba sèzidala; tudi v Betlehemu in na Oljski gori so bile cerkve postavljene. Helena je v veliki pobožnosti svoje življenje sklenila v Nikomediji leta 328.

Tako je tedaj Bog obrnil po svoji modrosti in mogočnosti, da so rimski cesarji, kateri so bili prej hudi preganjalci krščanske cerkve, postali zdaj njeni podporniki in branitelji; in Konstantinu gre slava, da je on prvi krščanski cesar bil, in da je toliko k zmagi svete vere pomogel. Pred svojo smrtjo je Konstantin že z vso pobožnostjo velikonočne praznike z vernimi vred obhajal in si obilnejše za dobra dela prizadeval; ko ga je huda bolezen napadla, je ponižno in spokorno svetega krsta prosil, ga je tudi pobožno prejel in se tako za srečno smrt pripravjal. Umrl je blizu Nikomedije leta 337.

Neizmerno cesarstvo je izročil svojim trem sinom: Konstantinu, Konstanciju in Konstantu. Oni so po očetovem zgledu neverstvo zatirali. Zlasti je Konstancij, ki je po smrti svojih bratov zopet vse cesarstvo v roke dobil, neverstvo z veliko gorečnostjo zatiral: leta 355. je ukazal, vse tempelje malikov zapreti, prepovedal je vse daritve in vso službo lažnjivih bogov in prelomilcem te postave je smrt z mečem zažugal.

Ravno nasprotnega duha pa je bil njegov stričnik Julijan, ki je po njem leta 361. cesarstvo dobil. — Julijan je bil sicer v mladosti v krščanski veri poučen, toda v njej premalo utrjen; neverski učenci pa so se mu natihoma bližali ter mu vero malikov prisladili; tako ni bilo čudo, da je sveto vero popolnoma zgubil. Ko je leta 361. cesarstvo nastopil, je kmalu očitno pokazal svoje nagnenje do starega malikovanja. Krščanstva pa Julijan ni hotel s silnim preganjanjem, temveč po drugih potih zatreti. On je kristjanom, in zlasti duhovščini svete cerkve, poprej zadobljene pravice odtegnil, jim žito iz cesarskih žitnic preklical; služabniki cerkve niso bili več prosti državnih davkov in srenjskih služeb. Da bi kristjani živeža ne dobivali lahko, zapovedal je vsa jedila na trgu z vodo malikovalskih daritev poškopiti; da bi jim bila pot do učenosti zaprta, jim je vse šole prepovedal; da bi jih v nečast in sramoto pripravil, ukazal jih je Galilejce imenovati. Tempelje malikov in njih služabnike je zopet v čast postavil, več lepega iz šeg in življenja kristjanov je skušal tje vpeljati in službo starih malikov na višjo duhovno stopnjo povzdigniti; ukazal je malikom daritve prinašati in jih je tudi sam opravljaj. Kristjanov v obče ni preganjal s silo in trpinčenjem, spoznavši, da se krščanstvo tako ne dá zatreti, vendar pa kar nič ni branil, ko jim je neversko ljudstvo krivico delalo; zato so marsikteri za sveto vero življenje dali, kakor sveta brata Janez in Pavel v Rimu. Da bi svoje silno sovraštvo do

krščanstva še bolj pokazal, Judom posebne pravice podeli, zlasti jim ukaže razdejani jeruzalemski tempelj zopet sèzidati; mislil je s tem kristjanom nagajati in na laž postaviti tisto prerokovanje Kristusovo, da bo razdejanje do konca ostalo. Z veseljem so Judje od vseh krajev skupaj vreli in za delo poprijeli; ali Bog je vedel njih početje osramotiti. Komaj so bili prvi kameni vloženi, jih je hud potres iz globočine izmetal; strašen vihar je apno, pesek in drugo pripravo raznesel, goreče krogle so iz tal šle in delavce in njih orodje požgale; nad mestom pa se je kazal svetel križ. Moralo se je delo pustiti in mnogo Judov in nevernikov se je po tem čudežu h krščanstvu preobrnilo.

Poslednjič je cesar Julijan še bukve pisal, v katerih si je prizadeval vero Galilejcev (tako je on krščansko vero imenoval) kot človeško iznajdbo dokazati in vero malikov kot boljšo spričati. Pa Božja šiba je zdaj hudobneža našla in konec storila njegovemu početju. V vojski zoper perzijanskega kralja se mu je kimalu nesreča kazala; v boju je bil celó sam smrtno ranjen; čutivši, da mu je umreti, z roko v rano seže in pest krvi proti nebu Kristusu v nečast vrže, rekoč: „Zmagal si, Galilejec!“ in brezbožno svojo nesrečno dušo izdihne (l. 363.).

Z Julijanom je večja moč malikovalstva v rimskem cesarstvu upadla, in le nekaj časa se je še lažnjivim bogovom očitno služilo.

Po Julijanovi smrti so vojaki Jovinijana cesarja izvolili. On je bil iz vsega srca kristjan, zatorej se je tudi precej proti vojski zglasil: „Ker sem kristjan, ne morem vojakom Julijanovim zapovedovati, ako svojih zmot ne pusté.“ Pa jednoglasno so mu odgovorili: „Gospod, ne boj se, saj imaš le kristjane pod seboj.“ Vendar pa neverstva s silo ni zatiral, pustil mu je prostost, češ da bode s časom samo od sebe jenjalo. Krščanstvo se je pod tem cesarjem zopet začelo vzdigovati, in pregnani škofje so se zopet vrnili v svoje škofije. Pa le kratko je bilo Jovinijanovo vladanje: umrl je že l. 364., sveti cerkvi v veliko zgubo.

Njegova naslednika Valentinijan I. in II. sta tudi kristjana bila, toda cerkve nista toliko podpirala, kolikor njiju prednik.

Ali zdaj je Božja previdnost moža na cesarski sedež poklicala, jednacega Konstantinu velikemu, namreč Teodozija velikega leta 379. Pod njim je imelo neverstvo in malikovanje popolnoma jenjati. Dal je namreč leta 380. zoper nevernike in krivoverne Arijane naslednjo znamenito zapoved: „Vsa moja

ljudstva naj bodo vdana veri, katero je apostelj Peter Rimljanom zapustil in katero uči Petrov naslednik Damaz (tedajšnji papež). Le spoznovaleci tega uka se smejo katoličani imenovati, vsi drugi pa naj ne pričakujejo le Božjih kaznij, ampak tudi državljanskih.“ Teodozij je ostre postave zoper vsakoršno malikovanje dal, tempeljem in služabnikom malikov je pravice in prihodke odvzel in zapovedal malike in njih altarje razdevati; in tu je na dan dan prišlo veliko sleparij maliških služabnikov.

Sploh je pa še pomniti, da si je cesar Teodozij za vse krščanske čednosti in za vse lastnosti dobrega vladarja prizadeval. Posebno lep zgled je njegova spokornost. Teodozij je bil namreč nagle jeze. Ko so se bili Tesaloničani spuntali in so cesarjevega namestnika in več njegovih ljudij umorili, se je bil Teodozij tako razsrdil, da je ukazal maščevati se nad Tesaloničani brez razločka, naj so krivi ali nedolžni. In bilo je na to povelje pokončanih 7000 ljudi, ki so se bili k veselici sošli. Vest o tem dejanju v Milanu, kjer je Teodozij takrat prebival, vseh srca z gnjusobo in nevoljo napolni, in tedajšnji milanski škof, sveti Ambrozij, cesarju pismo piše, v katerem ga k pokori in poboljšanju opominja, predno sme zopet v cerkev stopiti. Ali Teodozij gre drugi dan vendar le v cerkev; toda Ambrozij ga zavrne rekoč: „Človek, od kterega še kapljá kri, nima deleža pri najsvetejši daritvi.“ Cesar se izgovarja in pravi: „Saj je tudi David bil grešil.“ Ali Ambrozij mu odgovori: „Ako si Davidu jednak v pregrešenju, bodi mu tudi v spokorjenju.“ — Cesar gre v se, spozna svojo pregrešnost, osem mesecev samotno in spokorno živi in obljubi, da se ne bo nikdar več prenaglil; in da se tudi kateri njegovih naslednikov ne bi, da zapoved, po kateri je bilo prepovedano, koga preneglo k smrti obsoditi in s smrtjo kaznovati. Po spokorjenju je bil Teodozij zopet v cerkveno občestvo sprejet. Š tem, da se je cerkvi spokornega skazal, Teodozij nič ni zgubil na svoji časti, ampak vsi dobro misleči so ga še višje spoštovali, ker so videli, da spozna cesar še višjega Gospoda nad seboj. Teodozij pogumnega škofa Ambrozija, ki se ni bal mu resnice povedati, še višje spoštuje, kakor popred; priča temu je njegov izrek: „Le jednega poznam, ki je vreden, da je škof, in ta je — Ambrozij.“

Kakor je Konštantin omogočil prvi vesoljni zbor v Niceji zoper krivoverca Arija, tako je Teodozij skrbel za shod druzega vesoljnega zbora v Konštantinopelju ali Carigradu leta 381. zoper krivoverca Macedonija, ki je tajil, da je

sveti Duh pravi Bog. Zborni očetje zavržejo Macedonijevo krivo vero in, da Božjo natoro svetega Duha še razločnejše izrečejo, nekaj besed apostolski veri pristavijo, kakor so bili tudi Nicejski zborni očetje storili, da so Božjo natoro Jezusovo natančnejše določili. In tako je bila sestavljena vera nekoliko daljša od apostolske, ki se še dan današnji moli pri sveti maši; ki pa nobenega novega nauka ne uči, ampak le apostolsko vero razlaga.

Teodozij je o svoji smrti leta 395. rimsko cesarstvo med svoja sinova tako razdelil, da je Arkadij dobil vzhodno ali grško cesarstvo, kterege glavno mesto je bilo Konstantinopolj, Honorij pa zahodno ali rimsko cesarstvo, kjer je bil Rim glavno mesto, pozneje pa Ravena. Pod njima so zginili iz njunih cesarstev še zadnji ostanki malikovalstva, ki se je odslej paganstvo (selska vera) imenovalo.

§ 12.

Daljšje razširjanje krščanstva.

V tej dobi se je krščanstvo po vseh deželah tedaj zna-nega sveta jako naglo razširjalo, ker so zginila vsa napotja in opovire, ki so se do zdaj razširjanju stavile.

Razširilo se je krščanstvo:

v Aziji in sicer: po Arabiji, Perziji, Armeniji, Kavkazu, Indiji in Kini;

v Afriki: iz Egipta, ki je bil koj iz začetka krščanstvo sprejel, po Abisiniji, kjer sta brata Frumencij in Edesij sveto vero oznanovala;

v Evropi. — Bila je sicer Evropa, kolikor je je bilo rimskega cesarstva, malo da ne vsa krščanska; ali v četrtem stoletju je iz Azije skoro neštevilno ljudij prihrulo v Evropo novih sedežev t. j. novih krajev in dežel si poiskati, ker jim je jelo doma pretesno prihajati. In tako se je zgodilo, da je ljudstvo ljudstvo iz njegovih selišč preganjalo tako, da skoro noben narod ni ostal na svojem mestu. To gibanje imenuje zgodovina preseljevanje narodov. Narod za narodom je bil planil zlasti nad lepe dežele rimskega cesarstva; pridrli so bili Goti, Vandali, Svevi, Huni, Gepidi, Burgundi, Franki, Alemanni, Slovénii, Bolgari, Longobardi in Avari. Zeló nevarni časi so bili to za rimsko cesarstvo in tudi za našo sveto cerkev; za cesarstvo, ker so si mesto za mestom, deželo za deželo prisvojevali, dokler niso še celó v Rim pridrli in celó cesarstvu konec storili; Odoaker, Herulski vojskovodja, je namreč tedajšnjega

cesarja Romula Avgustula premagal ter s cesarskega prestola pahnil leta 476. in sam sebe kralja Italije in Rima imenoval. Tako je jenjalo veliko in močno rimsko cesarstvo, ki je vsega skupaj 1230 let skoro vsemu svetu gospodovalo. Pač očiten in pomina vreden zgled, da najmogočnejša cesarstva in kraljestva zginjujejo, med tem ko se kraljestvo, ki ga je Kristus s svojim križem ustanovil, vekomaj ne gane.

Po mnogih bojih in vojskah, ki so jih imeli ti divji narodi ali med seboj ali s prejšnjimi naselniki, so se s časom vendar do trdega vselili, in sicer: Vandali v Afriki, zahodni Goti na Španskem, vzhodni Goti in Longobardi na Laškem, Franki na Galskem (ki je po njih ime Francosko zadobilo), Svevi, Alemani in Burgundi na Nemškem, Slovéni po deželah ob Veltavi, Avari in Bolgari na Ogerskem in po so-
sednih deželah.

Tudi za sveto cerkev je bilo veliko stisek in mnogo nevarnostij ob preseljevanju narodov, zakaj bili so vsi narodi malikovalci; ali sveta cerkev je vse stiske in nevarnosti slavno premagala, in sicer s tem, da si je prizadevala neverne narode pokristjaniti. Veliko misijonarjev, zlasti iz Rima, se na vse kraje podá sveto evangelje oznanovat. In moč svetega evangelja kmalu vse premaga; surovi in neverni narodi se krotkemu jarmu Kristusovemu vdajo.

Na Irskem je s takim vspehom sveto evangelje ozna-
noval sveti Patricij, da ga Irci svojega apostola imenujejo. Umrl je leta 465.

Iz Irskega je sveto evangelje nesel Kolumban l. 565. na Škotsko.

Na Angleškem so krščansko vero, ki se je bila tu za Konstantina velikega vkoreninila, neverni Angli, Saksi in Juti, ki so se sem preselili, skoro popolnoma zopet zatrli. Papež Gregorij veliki v 6. stoletju svetega Avguština s 40. misijonarji na Angleško pošlje kralju Etelbertu, čigar žena Berta je bila kristjana. Kralj in veliko podložnih je sveto evangelje sprejelo in se dalo krstiti. Kmalu je bilo več škofij in cerkev na Angleškem ustanovljenih.

§ 13.

Razširjanje krščanstva med Nemci. Sveti Bonifacij.

Med Nemci so se h krščanski veri najprej spreobrnilo Goti, Burgundi, Alemani in Svevi. Sprejeli so bili sveto evangelje sicer od krivovernih Arijanov, ali kmalu so

se k pravi krščanski veri obrnili. — Zlasti imeniten je gotiški škof Ulfila, ki je iznašel pismenke in sveto pismo prestavil v gotiški jezik.

Izmed vseh nemških ljudstev, ki so v rimske dežele pridrla, bili so Franki najmogočnejši rod; pribojevali so si lepo Galijo, ki se je po njih jela zvati Francosko. Frankovski kralj Klodvik se je bil zaročil s Klotildo burgundsko, ktera je bila kristjana in ga bila vzela z namenom, da bi ga krščanstvu pridobila. Dolgo je bilo zastoj vse njeno prizadevanje, ali poslednjič se jej vendar srčna želja spolni; njena molitev za dušno zveličanje kraljevo in njegovega ljudstva je bila uslišana.

Alemani, drug nemški rod, so bili vdrti na Francosko; da bi jih iz dežele zapodil, zbere si Klodvik vojsko, katero pelje zoper sovražne Alemane. Pri odhodu Klotilda kralja opominja, da naj Boga, Gospoda vojskinih trum, kterega kristjani molijo, na pomoč kliče, ako si hoče biti zmage svest. Leta 496. se pri Culpiku blizu Kolina bitev vname, kraljeva vojska omahuje, Alemani zmagujejo; Franki se že umikajo, Alemani jim še hujše na pete stopajo.

Zdaj še le se Klodvik kraljičinega sveta spomni, pade na kolena in tako-le moli: „O Bog, kterega moli in časti moja Klotilda, stoj mi na strani, pomagaj mi; ako mi dodeliš zmago, v prihodnje nobenega drugega molil ne bom, kakor tebe.“ — In glej! kmalu se sreča obrne; Franki še jedenkrat udarijo na Alemane, jih popolnoma zmagajo in v beg zapodé. — Vrnivši se z vojske Klodvik svoje slovesne obljube ni pozabil, dal se je poučevati v krščanski veri; sveto evangelje ga tolikanj gine, da okoli sebe zbere vojščake ter jih opominja, naj bi zapustili službo krivih bogov in začeli častiti jedino pravega živega Boga, kteri jim je v boju tako slavno na strani stal in k zmagi pomagal. Klodvik še ni zgovoril in vojščaki mu zakličejo: „Odpovemo se mrljivim bogovom, pravega Boga hočemo moliti, Boga, kterega Remigij (remski škof) označuje.“ — V dan svetega krsta kralja in vojščakov je bil odločen božični praznik. Sveto opravilo se, kolikor je bilo moč, slovesno napravi. Kralj na čelu 3000 vojščakov, ki so jih spremljali škof in duhovniki, se v procesiji poda v krasno okinčano remsko cerkev. Do krstnega kamena dospevši Klodvik sebi in svojim vojščakom ponižno svetega krsta prosi. Remigij kralja tako-le nagovori: „Knez francoski, pripogni svojo glavo pod jarem Gospodov; moli njega, čigar podobščino

si doslej požigal; in sèžgi, kar si dozdej molil!“ — (mrtve bogove, malike).

Po dokončanem ogovoru Klodvik apostolsko vero moli, Remigij ga krsti in mu po stari navadi tudi sveto birmo podeli. Potem so bili tudi vojščaki krščeni in birmani in veliko drugih Frankov, moških in ženskih.

Tako je bil Klodvik prvi katoliški kralj; zato so njegovi nasledniki, francoski kralji, pozneje priimek „krščanski“ prejeli.

Na Avstrijskem je sveti Severin krščansko vero oznanoval. Ob preseljevanju narodov je prišel iz daljnega vzhoda učiti divje narode ob Donavi, na današnjem Avstrijskem. Kakor je bil oster do samega sebe, tako ljubezniv, mil in usmiljen bil je do drugih; in tako si je njihova srea pridobil za Božjo čast. Z mnogoterimi miloščinami mu je bilo mogoče, več cerkev in hiš za misijonarje postaviti; „mesto Heiligenstadt“ blizu Dunaja je bila najznamenitejša misijonska hiša. — Ob Donavi do „Passave“, po Solnograškem in še celó po koroških planinah je Severin sveto evangelje z velikim vspehom oznanoval. Umrl je v mestu „Heiligenstadt“ 5. jan. 482. ob uri, ki si jo je bil napovedal. Njegovo truplo počiva v „Neapolju“, kamor so ga prenesli njegovi učenci, ko so bili iz Avstrijskega pregnani.

Na Solnograškem je okoli leta 600 evangelje oznanoval sveti Rupert. Bil je kraljevega francoskega rodu, že v mladih letih je jel sveti cerkvi služiti in kmalu si je toliko zaslug pridobil, da je bil na škofov sedež v Wormsu postavljen; toda kmalu od tod pregnan je šel na Bavarsko, kamor ga je bil vojvoda Teodo povabil, in je tu z velikim vspehom sveto evangelje oznanoval. Ustanovil je škofov sedež v mestu Juvaviji, ki je bilo takrat vse v razvalinah; kmalu si je opomoglo ter je ime Solnograd dobilo. Še dan današnji v samostanu svetega Petra kažejo izbico (celico), v kateri je sveti Rupert s svojimi tovariši prebival. Umrl je 27. sušca l. 623., njegove kosti počivajo v cerkvi svetega Petra, ktero je bil sveti Rupert prvo ustanovil.

V Švajci je sveto vero oznanoval sveti Kolumban. Prišel je iz Irskega in bil mož molitve, krščanske ljubezni in zatajevanja samega sebe. Z dvanajstimi tovariši se je od doma podal na Francosko; s svojo gorečnostjo si je pa toliko nasprotnikov nakopal, da je moral odtod pobegniti. Zapustivši Francosko je šel v Švajco, kjer je prvi sveto evangelje oznanoval. V visoki starosti je leta 615. umrl. — V Švajci je

pa v vinogradu Gospodovem delal zlasti Kolumbanov tovariš, sveti Gal, s takim vspehom, da ga ta dežela svojega apostola časti. On je sloviti samostan ustanovil, ki se po njem Št. Galen imenuje. Izvoljen je bil škof v Konštancu, pa te visoke časti iz ponižnosti ni hotel prevzeti; v samostanu je živel in delal za čast Božjo, da je 95 let star leta 646. umrl.

Okoli Vireburga je krščanstvo širil sveti Kilijan, kateri je tudi iz Irskega prišel. Ta sveti škof je v svojem poklicu s tako gorečnostjo delal, da se je v kratkem dalo krstiti veliko nevernikov. Njegovi nauki od čistega življenja pa frankovski vojvodinji niso bili nič kaj po volji; s poti spraviti ga je sklenila ter dva tolovaja najela, ki sta svetega škofa tudi umorila. Kilijan in njegovi tovariši so umrli kot mučenci leta 689. Njih kosti so v stolni cerkvi v Vireburgu pokopane.

Na Bavarskem je zlasti sveti Emeran od leta 652. naprej krščansko vero učil in škofijo v Reznu (Regensburgu) ustanovil; pa po krivem grde pregrehe obdolžen je bil na potu v Rim neusmiljeno umorjen, toda kmalu se je pokazalo, da je bil nedolžen; njegovo truplo je pokopano v Reznu v cerkvi, ki je po njem ime dobila. — Začetnik cerkve in škofije v Frizingu pa je bil sveti Korbinijan, ki je ondi leta 730. umrl.

Semtertje se je bilo že poskušalo spreobrnjenje narodov, ki so med Rajno in Labo v sedanji Nemčiji stanovali; pa delo je bolj na samem ostalo in ni prineslo popolnega sadú. Zato je Bog obudil moža, ki je bil poln moči, stanovitosti, modrosti in ljubezni, in je svoje delo v tesni zvezi s poglavarjem cele cerkve izpeljeval; ta mož je bil Vinfrid, mašnik iz Anglije, ki se je potem Bonifacij imenoval. On je šel leta 718. najprej v Rim, papeža Gregorija II. potrjenja za oznanovanje svete vere prosit; potem je učil sveto evangelje v Turingiji, Friziji in Hesiji, kjer je veliko opravil in tudi nekatere kneze krstil. Zdaj v Rim poklican je bil škof za nove cerkve v Nemčiji posvečen; in na to je skoro vse ljudstvo v Hesiji in Turingiji spreobrnil. Imeli so star hrast, ki so ga malikovalci posebno častili; sveti Bonifacij se vzdigne v zupanju v Boga to drevo posekat; ljudstvo je mislilo, da ga bo gotovo zadela roka od zgoraj, čudilo se je, ko se svetemu možu nič ni zgodilo in je tolikanj raje stare vraže popustilo. Leta 738. je šel Bonifacij zopet v Rim, kjer ga je papež Gregorij III. za nadškofa celi Nemčiji povzdignil; nato mu je bil sedež v Mogunci odločen, 23 škofij mu je bilo poddruženih. Da bi vero bolj utrdil, skrbel je zlasti v več krajih samostanov

postaviti in menihov in nun iz Angleškega pridobiti; vpeljal je tudi redovne zборе škofov, in zapovedal za ljudstvo v domačem jeziku molitve učiti in liste in evangelje brati. — Poslednje dni svojega življenja leta 755. je sveti Bonifacij zopet med Frize šel sveto evangelje oznanovat. Že jih je bil veliko množico krstil in jo v krščansko vero sprejel; pa tu so ga, ko se je ravno pripravljaj zakrament svete birme deliti, hinavsko popadli in neusmiljeno umorili. Tako je Bonifacij s krono mučeniško svoje delo častito končal. — Njegovo truplo počiva v Fuldi v samostanu, ktereга je on ustanovil.

§ 14.

Slovénski narodi.

Slovénski narodi o začetku te dobe niso še tako obilno s krščansko resnico sèznani bili; pomikovati so se sicer že začeli v sedeže, ki so jih druga ljudstva prazna pustila, vendar stanovitnih sedežev še niso povsod našli.

Le oni Slovénii, kateri so že od nekđaj na južni strani Donave proti jadranskemu morju ostali, so zgodaj sveto vero sprejeli, in tisti, kateri so bolj po samem ali v manjšem številu, zlasti krog leta 320. ali leta 500 čez to reko sem preselili se, bili so tudi prej z njo sèznani.

O koncu 6. stoletja so se Slovénii začeli zopet v selišča nazaj povračevati, ktera so še pred Kristusovim rojstvom v posestvi imeli, pa zapustiti morali. Med letom 592. in 595. so prišli Slovenci od onstran Karpaških hribov in so se ob Muri, Dravi in Savi, med Donavo in tržaškim morjem vsedli; imeli so nekaj časa lastne kneze, dokler niso po Karolu velikem prišli Frankom v oblast. Krščanski veri so bili zelo sovražni, in kristjane, ki so jih v teh krajih našli, so preganjali in morili. Od konca 6. stoletja ni več sledu od škofov v Emoni (ki je bila po Avarih podrtá in je kot Ljubljana vstala), v Tiburniji in na Ptujem. Oglejski patrijarhat je obstal, in škofje v Trstu in na Istrijskem. Od Ogleja sem je bilo tudi najpred med tem ljudstvom, zlasti na Kranjskem, sveto evangelje oznanovano. Na drugi strani pa so si misijonarji iz Bavarskega in zlasti solnograški škofje o spreobračanju Slovencev veliko zaslug nabirali; s posebnim vspehom je delal sveti Rupert, ki je solnograško škofijo ustanovil in se zatorej krotanski apostol imenuje. Največ pa se je zgodilo za sveto evangelje med Slovenci od polovice 8. stoletja dalje.

Ko so namreč Avari Slovence zelo stiskali, je korotanski vojvoda Borut Bavarce na pomoč poklical, kateri so Avare zmagali, pa si tudi Slovence podvrgli. Borutov sin Karast in stričnik Kajtimar sta kot zastavljena na Bavarsko prišla, ondi krščena bila in mašnika Majorana v domačo deželo seboj pripeljala. Kajtimar si je kot vojvoda posebno prizadeval za spreobrnjenje ljudstva; sveti Virgilij, solnograški škof, mu je na prošnjo poslal deželnega škofa Modesta s štirimi mašniki, in zdaj se je več novih cerkev vzdignilo, kakor v Gospej-sveti, v Tiburniji in drugej. Po smrti svetega Modesta so bili zopet nekateri drugi mašniki v Gorotan poslani, ki so pa le malo opraviti mogli; neverni del ljudstva se je namreč sveti veri ustavljal in je po Kajtimarovi smrti s popolno ustajo na dan stopil. Bavarski vojvoda Tasilo je leta 772. puntarje zmagal in Valjhun je bil vojvoda postavljen; na njegovo prošnjo je sveti Virgilij zopet deset mašnikov poslal, kateri so pravo vero mirno razširjali. Kar je plemenitnikov še neverskih ostalo, jih je vojvoda Ingo k pravi veri nagnil, ker je krščanskim sužnjem in kmetom pri gostariji bolje postregel, kakor malikovalskim prvakom, rekoč, da so v njegovih očéh verni kmetje več vredni, kakor neverni plemenitniki. Tako je do konca 8. stoletja krščanstvo med Slovenci sploh sprejeto bilo.

Nekterim drugim slovanskim narodom je sveto evangelje skoro ravno ta čas došlo. Hrvatje so se krog leta 636. ob Donavi, Savi in Uni do tržaškega morja vselili; grški cesar Heraklij jim je sedeže dovolil, pa tudi k svetemu krstu posilil leta 638. — Ko je pozneje njih vojvoda Porga grškega cesarja novih misijonarjev prosil, dobil je odgovor, si jih iz Rima od poglavarja vesoljne cerkve iskati. Prišli so tedaj rimski mašniki in so vojvodo in veliko ljudstva krstili: papež Vitalijan je njih deželo v svoje posebno varstvo vzel.

Srbi so tudi leta 636. od cesarja Heraklija sedeže ob Donavi in Savi dobili in so ravno tako po sili krščeni bili. Ko so se potem grški oblasti odtegnili, so s tem vred tudi sveto vero zapustili; pa cesar Bazilij jih je premagal in zopet so sveto evangelje sprejeli.

Drugo poglavje.

Novi sovražniki in krivoverci, zoper ktere se je bilo cerkvi v tej dobi bojevati.

§ 15.

Arijani in prvi vesoljni cerkveni zbor v Niceji.

Med tem, ko se je sveto evangelje zmagovalno širilo po zahodu, so se na vzhodu žalostni verski prepiri — verske zmote — vneli in cerkvi veliko boja napravili ter marsikoga od prave vere ločili. Zlasti je pomniti naslednjih krivovercev:

1. Arij; bil je mašnik v Aleksandriji, v svetem pismu dobro izurjen, zgovoren, razumen, pa tudi nečimern in častilakomen mož. V pogovoru s svojim škofom je izrekel besedo, da Sin Božji ni od vekomaj rojen, ne jednake Božje nature z Očetom. Za tako brezbožno govorjenje je škof Arija posvaril, ki pa ni nič zato maral. Tedaj je bil leta 321. pred zbor vseh egiptovskih škofov v Aleksandrijo poklican, ondi njegov nauk zavržen, Arij pa, ker ni hotel preklicati svoje zmote, iz cerkvenega občestva pahnen. Le-tó je bilo tudi poglavarju svete cerkve in daljnim škofom na znanje dano. Arij tudi zdaj nič ni maral, temveč je iskal pridobiti si ljudij, ki bi mu verjeli, in zares si je pridobil po Egiptu in tudi po Aziji mnogo nasledovalcev, tako, da se je, — da to krivo vero zatrô, — papežu Silvestru treba zdelo, vesoljni cerkveni zbor sklicati v Nicejo, mestice v Mali Aziji, leta 325. Sešlo se je bilo 318 škofov. Tudi cesar Konštantin je bil v pričo, pa kakor je sam rekel, ne da bi sodil, marveč poslušaje se učil. Pač častit je bil ta zbor, v katerem je bilo toliko škofov in med njimi veliko takih, ki so očitna znamenja ravno kar minolega preganjanja nosili. Bili so škofje z zaraščenimi ranami, odsekanimi rokami in s staknenimi očmi. Versko resnico posebno učeno in goreče je zagovarjal Aleksander, aleksandrijski škof in mladi levit **A t a n a z i j**, ktereга je bil Aleksander seboj pripeljal. Arij pa le pri svojem krivem nauku ostane in se tako predrzno za-nj poteguje, da se je vse čudilo njegovi trdovratnosti. Ker ni hotel svojega krivega nauka ne spoznati ne preklicati, je bil izobčen on in vsi njegovi nasledovalci; prava verska resnica, da je Jezus pravi Bog, v apostolski veri pa obširnejše razložena s pristavkom: „In v jednega Gospoda Jezusa Kristusa, Sina Božjega, kteri je rojen iz Očeta, Bog iz Boga, luč iz

luči, pravi Bog iz pravega Boga, rojen in ne vstvarjen, jednega bitja z Očetom.“

S tem pa boj med pravovernimi in Arijani ni utihnil. Najgorečnejši preganjalec Arijevih zmot je bil Atanazij veliki, po Aleksandrovi smrti aleksandrijski škof; imel je pa tudi veliko trpeti; petkrat je bil s svojega sedeža pregnan. Ali bil je pa tudi mož trdne vere in gorečnosti kakor apostol, poln srčnosti kakor mučenik, bistroumen kakor modrijan in v svoji besedi mogočen kakor popoln govornik. — Arijeva zmota se je pa vendar na široko razširjala in se tudi dolgo ohranila, zlasti po Egiptu, Mali Aziji in tudi med Goti, Vandali, Burgundi in Longobardi. Zavoljo teh zmot je bil tudi drugi vesoljni cerkveni zbor sklican v Carigrad l. 381. (Glej str. 33.)

§ 16.

Drugi krivoverci: Donat, Nestorij, Evtih, Pelagij; vojska zoper svete podobe.

Zraven Arija se je še mnogo drugih krivovercev vzdignilo zoper pravi nauk katoliške cerkve, ki je pa vse slavno zmagala.

a) Donat, škof, je trdil, da škofje in mašniki, ako se pregrešé, ne morejo veljavno deliti svetih zakramentov.

b) Nestorij, patrijarh v Carigradu, ki je zmoto storil, da v Kristusu niste le dve natori, ampak celó dve osebi vkup in da Marije ni imenovati Božje porodnice, češ da Beseda ni bila mesó postala, ampak le v človeku Kristusu prebivala. — Ti novi nauki so verno ljudstvo v Carigradu zeló zboleli, tako da je očitno v cerkvi mrmralo. Nestorij vendar se ni dal ustaviti, temveč je dalje tako učil. Ko papež Celestin to izvé, vesoljni zbor v Efez skliče leta 431. Koj v prvi seji je bil Nestorijev uk zavržen, Nestorij pa od svoje visoke službe odstavljen.

c) Evtih, opat v nekem carigrajskem samostanu, si je zoper Nestorijevo krivo vero veliko prizadeval, nenadoma je pa sam v nasprotno krivo misel zašel. Trdil je namreč, da je Božja natora v Kristusu človeško tako prevzela, da je le Božja ostala in je teló Kristusovo le na videz in ne v resnici človeško. — Ta krivi nauk je velik hrup napravil in papeža Leona I. nagnil, vesoljni cerkveni zbor v Kalcedon-u leta 451. obhajati, v katerem je bil novi krivi nauk zavržen.

d) Pelagij, učen menih iz Angleškega, je prinesel krivi nauk, da človek k dobrim delom ne potrebuje milosti Božje. Leta 412. se v Kartagini cerkveni zbor zbere, ta krivi nauk za-

vrže in sklep naznani papežu Inocenciju I., kateri ga potrdi. —

e) Grški cesar Leon III. je menil, da mrtva podoba ne more Kristusa spodobno pred oči staviti, in da ravno podobe Jude in Muhamedane od krščanstva zadržujejo. L. 726. torej ukaže vse podobe v cerkvah višje obesiti, da bi se jih nihče ne mogel dotakniti ali jih poljubiti. Ko se zoper to početje sploh pokaže velika nevolja, hudobni cesar zapové, svete podobe naravnost zatreti in pokončati in sicer lite ali vrezane razdrobiti, na platnu malane sèžgati in na stenah narejene z apnom pobeliti; pričela se je ta vojska z zelo imenitno podobo križanega Zveličarja na cesarskem dvoru. Mnogoteri, ki so se takemu oskrunjenju svetih podob ustavljali, morali so življenje dati. — Dva papeža zapored, Gregorij II. in III., sta se resno za to reč potegovala, da cerkev ni nikoli malikovanja trpela ali mu povspeha dajala, in da kristjan ne moli podob kakor malikovalci, ampak jih časti zavoljo tega, ker kaj častitega pred oči stavljajo. — Zbor v Rim leta 732. sklican je vse nasprotnike svetih podob izobčil. Cesar je pa še le dalje zoper vse prijatelje svetih podob hudo počenjal, celó papežu je po življenju stregel, dokler ni leta 741. v nespokornosti umrl.

§ 17.

Muhamed in njegova kriva vera.

Muhamed je bil rojen leta 570. v Meki, arabskem mestu blizu Rudečega morja. Njegov oče je bil malikovalec, mati pa Judinja. Nepremožni stan ga je prignal trgovstva poprijeti se; v sé zamišljeni duh, huda trma in skrit napuh pa ga je napeljal, novo vero na dan spraviti. Arabljani so bili namreč do tistih dob v veri močno razločeni; razne podobe malikovanja so med njimi veljale, obilo Judov je med njimi živelo, zraven je bilo tudi več, pa slabo poučenih kristjanov med njimi. — V svojem 40. letu je Muhamed najpred med svojimi domačini začel od prikaznij in razodevanj pripovedovati, ktere mu je po njegovem mnenju angelj Gabrijel od Boga prinašal; kmalu je pa pred vsem ljudstvom očitno s tem oznanilom na dan stopil: „Jeden Bog je, in Muhamed je njegov prerok.“ — Njegovi domačini so mu sicer verjeli, pa drugi so se zoper njega vzdignili in mu celó žugali smrt; moral je v drugo mesto, v Medino, bežati (Hedžra) 15. julija leta 622., ktero leto imajo njegovi nasledovalci, Mu-

hamedani, še vedno v takó častitem spominu, da od tod svojo letnico štejejo.

V Medini je bil Muhamed dobro sprejet, naznanil je svojo vero in postavo in postal je vojvoda ljudstvu; kmalu je zmagal tudi Meko ter jo v posest vzel in je Kaabo, ondešnje malikovalsko svetišče, v poglavitni tempelj svoje vere povzdignil. Muhamedov uk je bil s časom spisán v bukve, ki se Koran imenujejo in je lastna zmes iz starega praznovrstva, judovstva in krščanstva. Poglavitni členi njegove vere so: Le jeden Bog je, in Muhamed njegov prerok. Abraham, Mojzes in Kristus so bili tudi poslanci Božji, so pa le nekaj razodenja Božjega prinesli. Le kdor v Muhameda veruje, bo zveličan. Vsa človeška dejanja in dogodbe so že naprej namenjene. Zvesti verniki bodo prišli v raj ali paradiž, poln mesenih sladnostij, hudobni pa v pekel, kjer za sežgano kožo vedno nova raste. V dolžnost naklada le vnanja dela: obrezo, molitev petkrat na dan, post, miloščino, Božjo pot v Meko, in vojsko zoper nevernike, t. j. zoper vse, ki drugače verujejo. Vina piti in svinjine jesti prepoveduje. — Sploh rečeno daje Muhamedov uk malo verovati, dopušča in obeta pa mesu mnogo užitka. Njih tempelji se imenujejo mošeje, njih praznik je petek.

Muhamed je leta 632. umrl; neka Judinja mu je zavdala, da bi se prepričala, je li res poslanec Božji.

Muhamedova vera je Arabljane nekako čudno zbudila in vnela; vzdignili so se ves svet z orožjem spraviti pod svojo oblast in vsako drugo vero z mečem zatreti; torej je bilo tudi Jezusovi cerkvi marsikaj trpeti.

Že Muhamed sam si je po srečnih vojskah kmalu vso Arabijo podvrget; njegovi nasledniki, Kalifi, so si pa še podjarmili Sirijo, Palestino, Egipt, severno Afriko in od tod so še celó prihruli na Špansko in Francosko; kamor so pridivjali, so z mečem in ognjem razsajali in mnogo zvestih kristjanov pomorili; bili so pa naposled zopet v Afriko zapojeni. V Evropi se Muhamedani le še za silo po današnjih turških deželah držé; v Aziji in Afriki pa imajo v lasti veliko dežel, zlasti tistih, v katerih se je krščanstvo pričelo in najpopred razširilo.

§ 18.

Cerkveni očetje ali učeniki te dobe.

Krivim učenikom in njih naukom se je Jezusova cerkev vedno in vselej ustavljala, dokazovaje da Jezus ni tako učil,

in razlagovaje Jezusov pravi nauk. Za krščansko resnico in postavo so se v tej dobi cerkveni zbori, pa tudi posamezni učeniki trudili.

Med poslednjimi so najimenitnejši:

1. Sveti Atanazij veliki. On je bil patrijarh v Aleksandriji; ravno v tem mestu, kjer se je Arijeva kriva vera pričela, je Bog Atanazija kot steber resnice postavil, ki se za pičico ni ganil od pravega nauka. Zato so ga pa tudi Arijani sovražili, preklinjevali in pregnjali. Petkrat je moral bežati s svojega sedeža in 20 let je na tujem preživel v 46 letih svojega pastirstva. Umrl je leta 373.

2. Bazilij veliki. Njega je Božja previdnost izvolila, da se po Atanazijeви smrti bojuje zoper Arijanstvo, katero je pod cesarjem Valentom zopet jelo glavo vzdigovati. Bazilij je bil škof v Cesareji v Kapadociji. Njegovo trdno vero in pobožnost nam prav lepo kaže naslednji pogovor, ktereга je imel s cesarjevim poglavarjem Modestom, ki si je prizadeval Bazilija na to nagniti, da bi bil Arijane sprejel v cerkveno občestvo. Modest mu prigovarja, naj v to dovoli ter mu velik dobiček obeta, sicer pa žuga najhujša zla. — „Ktera neki“, Bazilij mirno vpraša, „daj mi jih vedeti?“ Modest se zagrozi rekoč: „Odvzetje premoženja, pregnanstvo, trpinčenje in smrt!“ — Bazilij mu odgovori: „Z vse drugačnimi reči moraš žugati; te me kar nič ne strašijo. Kdor nič nima, se odvzetja premoženja nič ne boji; ta ponošena oblačila in nekaj knjig le mi zamoreš odvzeti: — Pregnanstvo? — pač ne vem, kam bi me zamogel pregnati, da bi doma ne bil; saj sem popotnik povsod na svetu. Trpinčenje? — Koliko me neki zamoreš trpinčiti; moje že zelo telo zamore pač le malo še prenesti. Smrt pa mi je dobrotā, ki me da Bogu, za ktereга živim in delam.“ — To slišaje se Modest zavzame, rekoč: „Tako mi pa še nikdo ni govoril.“ — Bazilij mu odgovori: „Morda še nisi z nobenim katoliškim škofom govoril; ni dvomiti, da bi ti bil vsak tako odgovoril. Mi namreč cesarja sicer častimo in spoštujemo, toda v Božjih rečeh le na Boga gledamo.“

Ko se je to, kar je Bazilij govoril, cesarju sporočilo, se je on začudil škofovi srčnosti in je jenjal ga pregnajati. Bazilij je med drugim spisal red menihom, ki se po njem še dan današnji zovejo Bazilijani. Umrl je leta 379.

3. Janez, po svoji zgovornosti imenovan Krizostom t. j. Zlatoust, je bil v Antiohiji rojen leta 347; izučen v posvetnih vedah je bil najpred odvetnik. Kmalu pa so se želje

po tihem pobožnem življenju v njem zbudile; začel je sveto pismo brati in krščanske resnice premišljevat; stopil je v duhovski stan. Leta 365. so ga v Antijohiji zbrani škofje hoteli v škofa izvoliti; on pa je zbežal v samoto in je ondi lepe bukve o duhovskem stanu pisal; šest let je med menihi v vsej pobožnosti živel; bolehnost pa ga je prisilila puščavo zapustiti, in antijohijski skof ga je v mašnika posvetil ter mu pridigarsko službo izročil. Tukaj je zgovornost razsvetljenega učenika toliko slovela, da je bil leta 397. po sili za patrijarha carigraškega izvoljen. Vse ljudstvo je svetega moža dolgo časa zamakneno poslušalo; le cesarico Evdoksijo so njegove ostre pridige zelo žalile; ona ni mirovala, da je po zvutih potih svoj namen, svetega škofa s sedeža spraviti, dosegla. Bil je po nedolžnem obsojen, da je zmotam vdan, potem odstavljen in iz mesta pregnan. Pa ljudstvo je svojega duhovnega očeta nazaj želelo, hud potres je cesarski dvor premajal in sveti škof je bil zopet s častjo v Carigrad pripeljan. — Ali kmalu so se zopet s cesarico Evdoksijo mnogi sovražniki zoper njega vzdignili; vojaki so o veliki noči v cerkev planili, krstno vodo so s krvjo oskrunili, sveto rešnjo Kri na altari raztresli, ljudstvo razkropili in svetega škofa odpeljali. Zastonj se je potegoval zanj papež Inocencij I., kterege je bil na pomoč poklical. — Na potu v ptuje na perzijansko mejo je sveti Janez Zlatoust, po preganjanju ne zmagan, pa po trudu in trpežu omagan, v cerkvi svetega Baziliska svoje življenje leta 407. sklenil. Zadnja njegova beseda ob smrti je bila, kakor v življenju: „Bog bodi hvaljen za vse.“ Bog se je pa tudi ostro maščeval za svojega zvestega služabnika; ogenj in toča sta prišla čez mesto, cesarica je nagloma umrla, preganjalci svetega škofa so večjidel žalosten konec storili, sovražniki so mesto napadli. Da bi mesto še večje nesreče rešil, je cesar Teodozij II. truplo svetega Janeza dal v Carigrad prenesti; vse ljudstvo mu je z neštevilnimi prižganimi svečami do morja nasproti šlo.

4. Sveti Ambrozij. On je bil cesarski oblastnik; ko je pa po smrti milanskega škofa leta 374. v Milanu hotel nepokoj zastran volitve škofovega naslednika utolažiti, je v cerkvi na jedenkrat vse ljudstvo njega škofa hotelo. Ambrozij se tej volitvi ni mogel odtegniti, zlasti ker je bilo le-tó tudi cesarju všeč; živel je tudi odslej ves za svoj novi poklic, prebiral in premišljeval sveto pismo in bukve cerkvenih učnikov, oznanoval ljudstvu čisto katoliško vero, zavračeval krivoverstvo Arijevo, ki se je bilo tudi tukaj raztrosilo, in zraven je bil poln

usmiljenja do ubogih. Cesarica, Arijevi zmoti vdana, mu je velike nadlege delala, pa sveti škof se je srčno držal čiste katoliške resnice in po velicih čudežih, ki so se o najdbi trupel svetega Gervazija in Protazija godili, mu je Bog zmago zoper krivoverstvo dodelil. Njegovi govori so kmalu potem svetega Avguština od pota zmote in pregrehe v sveto katoliško cerkev pripeljali. Kakor dober pastir je delal med svojimi ovčicami, in za dolgo boleznijo leta 397. zveličano v Gospodu zaspal.

5. Sveti Avguštín. Rojen je bil leta 354. v Tagasti, mesticu severne Afrike; pobožna mati, sveta Monika, ga je skrbno h krščanski veri obračala, neverski oče Patricij je pa le pozemeljski blišč svojega nadepolnega sina v očeh imel. Marsikaj se je Avguštínu že doma pregledovalo, v kartaginskimi šolah je pa še zabredel med slabe tovariše, in ker še ni bil krščen, jela je ljulika spačenosti močnejše rasti v njem. Bukve nevernih modrijanov so ga bolj veselile, kakor sveta pisma; zapeljivi Manihejci so ga v svoje zmote in gnjusobe zapleli. Pravega spoznanja pa njegov željni duh vendar ondi ni mogel najti, in že je nad vso resnico obupal, dokler mu ni srca nekoliko vzdignilo modrovanje grškega modrijana Platona. Prišel je leta 383. v Rim in leta 385. v Milan kot učnik govorništva; tukaj ga je radovednost vodila v cerkev poslušat svetega Ambrozija, in ondi ga je Božja milost našla. Monika, njegova mati, je obilo molila in obilne solze za svojega Avguština točila; ko njen mož, ki se je na smrti postelji dal krstiti, umrje, se je vzdignila čez morje sina iskat; prišla je za njim v Rim in v Milan, in ga je že nekoliko spremenjenega našla; vendar je še omahoval: kar nekikrat, ko se je premišljeval na vrtu sprehajal, kot otročji glas zasliši: „Vzemi in beri!“ Avguštín liste svetega Pavla, ki jih je seboj imel, v roke vzame, jih odpré, in kar njegove oči prvo zagledajo, so bile besede (Rim. 13, 13.): „Ne v požrešnosti in pijanosti, ne v nečistosti in nesramnosti, ne v kregu in nevoščljivosti.“ Tukaj ga je milost Božja vsega prevzela, dal se je krstiti leta 387., odpovedal se svetu ter se v Afriko vrnil s svojo pobožno materjo, ki mu je pa na potu umrla. V Hiponu ga je ondešnji škof Valerij leta 391. mašnika posvetil in leta 395. je postal njegov naslednik na škofovem stolu. Z ginenim srcem in hvaležnim občutkom do Boga Avguštín sam popisuje vse svoje zmote, iskanje resnice, notranjo vojsko in pota Božje milosti v bukvah, ki jih imenuje spovedovanje. Ni ga imela katoliška cerkev škofa, ki bi bil toliko razsvetljen v Božji in svetni modrosti, kateri bi bil toliko storil

za svojo dobo in toliko veljal za prihodne čase, kakor sv. Avguštin. Umril je leta 430.

6. Sveti Jeronim je bil v Štridonu „na meji Dalmacije in Panonije“ rojen krog leta 331. in v mladosti prav po krščansko izrejen. Prvo polovico svojega življenja je v to obračal, da se je vseh svetovnih in svetih učenostij izučil, tako da je v drugi polovici svojega življenja zamogel krščanstvu koristiti s poučevanjem. Pol krščanskega sveta je prehodil, najimenitnejša mesta (Rim, Trier, Akvilejo, Carigrad, Jeruzalem) je obiskal in z najpobožnejšimi in najbolj učenimi možmi tistega časa se seznanil. Da bi se ostrih pokoril in svetih vednostij popolnoma privadil, obiskal je puščavnike v Aziji in Siriji in je štiri leta v puščavi ostal. Tukaj se je hebrejskega jezika popolnoma izučil, obhodil je vse imenitne kraje svete dežele, kar mu je v razumenje svetega pisma toliko pomaglo. Tisti čas ga je antijohijski škof mašnika posvetil. Potem je šel v Carigrad poslušat svetega Gregorija Nazijančana, ki je tu sveto pismo razlagal. Leta 381. ga je papež Damaz v Rim poklical, da mu je služil za pisma do škofov v cerkvenih rečéh. Takrat jih je mnogo pri njem iskalo poučenja o verskih resnicah in o pomenu svetega pisma; drugi, zlasti marsiktere imenitne rimske gospé, so si ga vodnika v svetem življenju izbrali. Pa ostrost njegovega zadržanja in neprestrašena njegova svarilna beseda mu je kmalu nasprotnikov napravila; torej je po Damazovi smrti zapustil Rim in šel v Egipt in Azijo obiskat puščavnike. Poslednjič si je pa za vselej v stanovanje izvolil mestice Betlehem, kjer je v meniški družbi med ostro pokoro, postom, molitvijo in delom svoje pobožno življenje sklenil leta 420. Njegovo najbolj imenitno delo je prestava svetega pisma v latinski jezik, ki se imenuje „Vulgata“, t. j. splošna ali sploh dovezeta.

7. Papež Gregorij veliki († 603), ki je vredil cerkveno petje in vnanjo službo Božjo po starih izročilih rimske cerkve, kakor je še dandanes v navadi.

8. Leon veliki, papež, ki je rimsko mesto rešil Atili, šibe Božje, kteri je bil prihrul pred Rim s svojo divjo in ljuto druhaljo. Leon mu je bil šel v cerkvenem oblačilu naproti. Atilo častiti ta mož tako osupne, da spred Rima gre.

Tretje poglavje.

Božja služba.

§ 19.

Daritev svete maše, sveto obhajilo.

Po prestalem preganjanju je cerkev jela službo Božjo z večjo vnanjo častjo obhajati. Obredi in šege so v bistvenih rečeh ravno tiste ostale, kakor v prvih stoletjih, iz spoštovanja do apostolov, kateri so bili vnanjo službo Božjo v bistvenih delih vravnali.

Daritev svete maše se je v tej dobi že ravno tako opravljala, kakor dan današnji, le nekaj malega se jej je pozneje še pristavilo ali vstavilo. Pri darovanju svete maše so smeli le pravi udje svete cerkve pričujoči biti.

Sveto obhajilo se je v tej dobi vernim že po veliko krajih le v podobi kruha delilo; starodavna šega, iz spoštovanja do presvetega rešnjega Telesa tešć prejemati sveto obhajilo, zapovedala se je že o začetku te dobe po splošni cerkvi.

Kolikor slovesnejše in veličastnejše se je obhajala vnanja služba Božja, toliko večja lepota in bogastvo se je jelo kazati v cerkvenem orodju, v posodah in oblačilih; zlato in srebro in dragi kameni so morali služiti v čast pravega Boga. Posebno zala je bila škofovska obleka; gotovo je, da so v tej dobi škofje že mitro (infulo, kapo) nosili v znamenje škofovske oblasti, prstan in pastirsko palico (pastorale) v znamenje duhovnega pastirstva in tesne zveze z verno čedo, njim izročeno, višji škofje pa zraven še palij ali povoj iz bele volne, z vtkanimi črnimi križeci okoli pleč, v znamenje najdene ovčice. Duhovščina si je v znamenje ponižnosti jela lase striči in plešo na temenu vrh glave nositi.

Luči pri službi Božji je bilo v prejšnji dobi treba, ker so jo kristjani večjidel v temnih krajih morali obhajati. V spomin nekdanjih žalostnih časov in v znamenje veselja, da so veselejši časi nastopili za kristjane, se je ta navada tudi v tej dobi in celo do današnjega dne ohranila. Vrh tega pa luč pri službi Božji tudi pomenja Jezusa, ki je luč sveta, in njegov sveti nauk, ki nam um in pot v pravo nebeško domačijo razsvetljuje ter nas opominja po luči svete vere živeti.

Zvonovi in orglje so se konec te dobe znašli in v cerkev vpeljali.

§ 20.

Sveti dnevi in kraji.

Prejšnjim praznikom je katoliška cerkev v tej dobi te-le pridejala:

a) *Gospodove*: Vnebohod Kristusov (40. dan po veliki noči), obrezovanje Jezusa Kristusa (1. januarja), darovanje Jezusovo v tempelju ali svečnico (2. februarja);

b) *Marijine*: oznanjenje (25. marca), vnebovzetje ali velika Gospojnica (15. avgusta);

c) *svetniške*: sv. Petra in Pavla (29. junija), sv. Štefana, prvega mučenca (26. decembra), rojstni dan sv. Janeza krstnika (24. junija), vseh svetnikov (1. novembra).

Tudi spomin najdenega in povišanega sv. križa (3. maja in 14. septembra) se je obhajal.

d) Razven imenovanih praznikov je vsaka krščanska občina tudi slovesno obhajala letni dan posvečevanja svoje cerkve in smrtni dan svetnikov, katerih trupla so bila v njeni cerkvi hranjena.

Tudi romanje v svete kraje našega odrešenja se je v tej dobi množilo; ravno tako je na Božjo pot v Rim k groboma svetih apostolov Petra in Pavla če dalje več kristjanov zahajalo.

Svoja pokopališča so kristjani še v veliko večji časti imeli, kakor neverniki; na njih se niso smeli pokopavati izobčenci in samomorci.

Svoje cerkve so kristjani zaljšali s svetimi podobami, ki so pred oči stavile ali dogodbe iz Jezusovega ali Marijinega življenja ali iz življenja svetnikov. — Pri vhodnih vratih so bile v cerkvah posode z blagoslovljeno vodo, s katero so se kristjani v cerkev in iz cerkve gredé kropili.

§ 21.

Notranja cerkvena ustava.

Kolikor bolj se je cerkev razširila, toliko bolj se je sprevidelo, kako je bilo treba, da je Jezus svoji cerkvi vidnega poglavarja dal, zlasti zavoljo krivih ver, katerih se je v tej dobi po svetu med kristjani trosilo. Kjer so verske ali druge razprtije nastale, so se škofje zatekali k papežu, da jih je razsodil. Sploh se je papežu priznala pravica, splošne cerkvene zборе sklicovati, jih voditi in potrjevati. Papeževe najvišje časti in oblasti še krivoverci niso tajili.

Kakor so bili škofje vsega sveta v najtesnejši zvezi med seboj in z višjim poglavarjem papežem; v ravno taki zvezi so bili verni s svojimi dušnimi pastirji, po njih s svojim škofom in po škofu z rimskim papežem. Kolikor bolj razširjena je bila cerkev, toliko veličastnejša se je kazala njena jedinstvo.

Cerkve v poglavitnejših mestih, zlasti iz katerih so misionarji v druge kraje ali k drugim narodom šli sveto evangelje oznanovat, so neko prednost imele, imenovali so jih materne cerkve in njihove škofe pa patrijarhe (očake). Take so bile cerkve: v Rimu, v Jeruzalemu, Antiohiji, Efezu, Aleksandriji, Carigradu (Konstantinopolju). Med temi je pa najimenitnejša bila cerkev v Rimu, Petrova cerkev in njegovih naslednikov, mati brezštevlnih cerkev; od tod se je vsa Jezusova cerkev tudi rimska cerkev imenovala.

§ 22.

Življenje kristjanov.

Ker je zdaj krščanska vera skoro po vsem rimskem cesarstvu gospodovala, se je njena moč tudi v očitnem ljudstvenem življenju pokazala. Sploh je vse človeško ravnanje krščansko podobo dobilo: krščanska ljubezen je veliko dobrotnih naprav za uboge sirote in bolnike ustanovila, tudi sužnost se je hlapcem in deklam veliko zljajšala; njih veliko je bilo tudi še popolnoma oproščenih, zlasti si je sveti Janez Krizostom veliko prizadeval zoper trdo sužnost.

Zgledov posebne svetosti se je kazalo na vseh stranéh med visokimi in nizkimi stanovi, med duhovnimi in neduhovnimi. Tukaj opomnimo le nekerih imen: n. pr. sveta Helena, Konštantinova mati, sveta Klotilda in sveta Radegunda, francoska kraljica; sveti Aleš, sveta Monika, Avguštinova mati, sveta Genovefa, Marija egipčanka, ostra spokornica itd.

Vendar pa ni tajiti, da je marsikaj slabega v zadržanju kristjanov te dobe najti. Ker je sveta cerkev pokoj vživala, je marsikterih se mlačnost polotila; mnogoteri so k sveti veri pristopili, ker so si čast, varstvo in še celó časni dobiček obetali, ker so zoper nevernike ostre državljanske postave veljale. Mnogoteri verski prepiri v zahodu so sicer pri marsikterih veliko gorečnost budili, pri nekerih pa so le prazno prepirljivost redili. Bili so tudi, ki so se le na svojo vero,

na vnanje pobožne navade, na ostro življenje zanašali, resnično pravičnost in svetost pa v nemar puščali. Zlasti so nekteri cerkveni učeniiki tiste grajali, ki so menili s svojimi Božjimi poti vse opraviti; tako sveti Jeronim piše, da kristjanom ne pomaga v Jeruzalemu le biti, ampak treba je tudi v Jeruzalemu sveto živeti. Poslednjič so nepokoji ob preseljevanju divjih narodov kristjane veliko popačili. Sicer so večjidel tudi ti narodi sprejeli sveto vero, toda svojih prejšnjih slabih navad nagloma niso opustili.

§ 23.

Začetki meniškega življenja.

a) V vzhodu.

Kolikor bolj človek išče se posvetiti, k nebesom povzdigniti in se z Bogom zjediniti, toliko bolj tudi skrbi od sveta se odtrgati; zatorej vrže od sebe vezi, ki ga na svet vežejo, zlasti pozemeljska posestva in zakon. Visokega tega namena človeku zgolj samemu ni lahko doseči, ker se nikdo na svojo lastno modrost ne more trdno zanesti; torej se išče drugim pridružiti in se postavam modrejših podvrže. Tako spolnuje tri svete, ki jih Kristus priporoča, namreč: radovoljno uboštvo, vedno devištvo in stanovitno pokorščino pod duhovnim poglavarjem; to troje je pa ravno nasproti: poželenju oči, poželenju mesa in napuhu življenja, kar ni od Boga, ampak od sveta.

Spolnovanje evangeljskih svetov je posebna lastnost tistega življenja, ki se meniško ali samotno imenuje. Začetki takega življenja se že pri puščavnikih prve dobe nahajajo; tako puščavno in samotno življenje je živel sveti Pavel puščavnik iz Tebe († 340). Ob času preganjanja pod cesarjem Decijem se je v egiptovsko puščavo podal, tu je 90 let v popolni revščini živel, ves v molitev vtopljen in v zatajevanju. Neka votlina je bila njegovo stanovanje, palmovo drevo mu je svoj sad v živež dajalo, perje pa obleko; studenček zraven votline ga je napajal.

Ustanovitelj skupnega meniškega življenja je sv. Anton puščavnik. Njegovi stariši so bili v Egiptu bogati, blagorodni in krščanski, pa so mu kmalu umrli. Še mladega Antona veselilo je življenje zamakneno v premišljevanje Božjih reči. Ko je bil mladeneč, slišal je nekikrat besede, ktere je Jezus bogatemu mladenču rekel: „Ako hočeš popolnoma biti, prodaj, kar imaš in daj ubozim;“ — in odpovedal se je svojemu

bogastvu in je šel med puščavnike učiti se pobožnega življenja; hude skušnjave pa sta mu delala njegova natora in satan, ki ga je v raznih podobah napadal. Z Božjo pomočjo je pa vendar v tem vojskovanju srečno zmagal, z znamenjem svetega križa je v beg pognal peklenške pošasti. Ko je cesar Maksimin kristjane preganjal, je sveti Anton puščavo zapustil in šel v Aleksandrijo, kjer je verne opominjal stanovitno pričati sveto vero. Kmalu potem se je zopet v puščavo vrnil, in šlo je za njim veliko učencev, ktere je za njim privabilo njegovo sveto in pobožno življenje; zvesto so ga posnemali v pobožnosti in svetosti, podvrgli so se njegovi vodbi ter svoja opravila delili med delom in premišljevanjem. V premišljevanju so se Božjih skrivnostij in upanja prihodnjega zveličanja veselili; s svojimi rokami se niso tolikanj trudili za sè, ker so sami le malo potrebovali, ampak delali so, da so bližnjim in daljnim ubogim pomagali.

Tako je sveti Anton prvo meniško družbo ustanovil, in potem, ko je bil 105 let star, leta 356. zveličano v Gospodu zaspal.

Antonovi menihi niso bili še v prav tesni zvezi med seboj; sveti Pahomij v Egiptu in sveti Hilarijon v Palestini, Antonova učenca, sta meniško življenje še bolj vpravljala; najbolj vredil ga je pa sveti Bazilij, ki je blizu nove Cezareje lastno hišo (samostan) sezidal in menihom sestavil vodilo, po katerem je bilo kmalu več samostanov blizu mest postavljenih; in še dan današnji se v jutranjih straneh menihi le po redu svetega Bazilija nahajajo.

Menihi so bili iz začetka sploh neduhovni, le njih prednik je bil mašnik; pozneje so bili večjidel mašniki, vsi pa so bili pod škofovo oblastjo. Sploh so pri vseh menihih veljale tri obljube: ubožstva, devištva in duhovne pokorščine. Njih življenje je bilo, kakor nam ga sveti Janez Krizostom popisuje, v kratkem tako-le: „Dan se je s svetim petjem začel; na to je prišlo premišljevanje svetega pisma; ob 3., 6. in 9. uri so zopet molili; drugi čas vmes je bil odločen navadnemu delu, in večer se je zopet z molitvijo končal.“

Njih predniki so se imenovali opatje, t. j. očetje.

Tudi ženski spol se je meniškega duha navzel in je iskal po angeljsko živeti. Device in vdove so se v društveno življenje zbirale; svetega Antona sestra je bila prva prednica takega ženskega društva in sveti Pahomij jim je prvi vodilo dal; sveti Bazilij jih je tudi v Kapadocijo vpeljal. Imenovale so se po egipčansko nune, t. j. device.

Začetek meniškega življenja.

b) V zahodu.

Tudi v zahodu se je meniško življenje kmalu zasejalo. Prvi menihi so v Italijo prišli s svetim Atanazijem, ki je tje zavoljo preganjanja pribežal. Življenje svetega Antona, ki ga je sveti Atanazij popisal, je meniškega duha povsod zbudilo; sveti Ambrozij in sveti Jeronim sta ga poživila v Italiji, sveti Avguštin v Afriki, sveti škof Martin in opat Kasijan v Galiji; svetega Martina je o njegovi smrti že 2000 menihov k grobu spremljalo. Meniško življenje v zahodu ni tako ostro bilo, kakor v vzhodu. Ob času ljudskega preseljevanja bi bilo meniško življenje skoro nehalo; tedaj je pa Božja previdnost obudila moža, ki je menišstvo tudi v zahodu bolj utrdil in mu dal tako podobo, da je bilo za dolga leta v podporo sveti veri, divjim narodom pa v omiko in izobraženje. Ta mož je bil sveti Benedikt, iz Nursije na Italijanskem. Ko je mlad v Rimu v šolah bil, se je nad razuzdanostjo mladih učencev tolikanj zgrozil, da je skrivaj pobegnul in v neki votlini, 50 ur od Rima, tri leta kot pobožen puščavnik živel. Dolgo je bil ljudem neznan, dokler ga niso pastirji našli, ki so se zavzeli nad njegovo pobožnostjo in si prizadevali posnemati jo. Potem so ga menihi v bližnjem samostanu za opata izvolili; pa razvajeni se mu niso dolgo dali ostro voditi, še celo znebiti se ga so sklenili ter hoteli med pijačo v kozarcu mu zavdati. Pa ko je po svoji navadi sveti Benedikt nad jedjo in pijačo sveti križ naredil, se kozarec razpoči; sv. Benedikt spozna svojo nevarnost ter samostan zapusti, rekoč: „Bog vam odpusti, bratje, vaše sovraštvo ni zaslužno, je pa neusmiljeno.“ — Zopet se v svojo nekdanjo jamo podá, kamor mu je toliko učencev tudi iz višjih stanov dohajalo, da je zamogel 12 samostanskih hiš sèzidati in z menihi zastaviti; svoj red je pa prav za prav na gori Kasini leta 529. ustanovil, kjer je na mestu malikovega tempelja in loga sèzidal cerkev in samostansko hišo, in med ondotnimi neverci vpeljal krščansko vero.

Svojim menihom je jako modro vodilo spisal; po njem je moral vsak jedno leto delati poskušnjo, predno je bil v društvo sprejet; — opat je bil vsem Kristusov namestnik, vsi so mu popolnoma pokorščino skazovali; — čas je bil razdeljen med delom in molitvijo; — ob navadnih cerkvenih urah po dnevu in po noči so duhovske molitve opravljali in premišlje-

vali verske skrivnosti, druge ure so bile pa odločene za delo z rokami, za branje in prepisovanje bukev, poučevanje krščanske mladine. Obleka meniška je bila podobna revni kmetiški noši tistega časa; mesa so se zdravi popolnoma zdržali in večkrat še ostro postili, bolnikom pa so skrbno stregli. Take modre postave so sv. Benediktu kmalu veliko trumo učencev pripeljale in njegov red se je kmalu po Italiji in Galiji razširil.

Školastika, Benediktova sestra, je pa meniško življenje med svojim spolom razširila in učenk okoli sebe zbrala, ter jih z naukom in zgledom k pobožnosti napeljevala. Vsako leto je jedenkrat obiskala svojega svetega brata, da se je z njim od nebeških rečij pogovarjala; zadnjikrat jima je na njeno tiho molitev hud dež branil ločiti se, in tedaj sta celo noč v pobožnih pogovorih in molitvi prečula. Tri dni potem je videl sveti Benedikt dušo svoje sestre v podobi goloba v nebesa se vzdigovati; sam pa tudi ni dolgo več živel, umrl je leta 543. v cerkvi, kamor se je bil dal zanesti.

§ 25.

Korist in blagoslov po menihih.

Meniško življenje ni le koristilo svojim udom, ampak tudi vesoljni cerkvi in tudi državam je bilo neizrečena korist in blagoslov, ne le z molitvijo in pobožnimi zgledi, ampak tudi, ker so bile v teh časih v samostanih skoro jedine šole za cerkvene služabnike in za krščansko ljudstvo sploh; v njih so bile vednosti in umetnosti doma; iz njih so bili skoro vsi misijonarji svetega evangelja. Narodu so bili samostani v velik prid: menihi so puste kraje obdelovali, gozde sekali in v rodovitna polja spreminjali, in tudi ljudstvo, ki se je okoli samostanov naselilo, so vsega tega učili; in to je bil začetek veliko vasij in mest; in da ob kratkem rečem: menihi so bili varhi preganjanim, očetje ubozim, učeniki nevednim, misijonarji nevernim.

Tretja doba.

Od Karola velikega do papeža Leona X.

(Od leta 800—1813.)

Prvo poglavje.

Razširjanje krščanstva.

§ 26.

Karol veliki in njegove zasluge za Jezusovo cerkev.

Kar sta bila sveti cerkvi Konstantin in Teodozij veliki na vzhodu, to jej je bil Karol veliki na zahodu.

Po smrti Pipina, svojega očeta, je Karol kraljeval nad vsemi Franki. On si je nad vse prizadeval, krščansko podstavo dati svojemu kraljestvu, on je iskal vse v svojem kraljestvu tako vravnati, kakor je videl, da je ne samo v časnih, ampak tudi v dušnih prid njegovih ljudstev; torej se je zlasti trudil, da bi vsi njegovi podložni krščansko vero sprejeli in si tako pravo omiko in izobraženje pridobili. Veliko zadreg so mu v tem obziru delali Saksonci, ki so njegovo kraljestvo vedno nadlegovali, kristjanom cerkve podirali in njihove duhovne preganjali. Ko si jih je bil pa podvrget, jih je tudi k sveti veri pripeljal.

Zasluge, ki jih Karol ima za katoliško cerkev, so zlasti te-le:

a) Da bi krščansko vero čedalje bolj vtrdil, ustanovil je in z obilnimi prihodki obdaroval več škofij, cerkev, samostanov in šol;

b) učenih mož je od vseh strani, zlasti iz Italije in Anglije, na svoj dvor poklical; med temi je bil Alkuin iz Anglije najbolj učeni mož svojega časa;

c) zvedenim možem je dal sveto pismo in druge koristne bukve prepisavati, katekizem za poučevanje krščanskih otrok sestaviti, nedeljske in prazniške liste in evangelje v domači jezik prestaviti;

d) skrbel je, da se je vnanja služba Božja veličastno in slovesno opravljala, vpeljal je prve orglje v cerkev in cerkveno petje veliko zboljšal;

e) vernikom je zapovedal duhovščini desetino dajati in vsaki cerkvi kaj zemljišča, vseh davkov prostega, odločiti za mnogotere stroške pri službi Božji.

Karolova radodarnost se je pa tudi zvnaj njegovega kraljestva kazala. Ko je bil tedajšnji papež Leon III. k njemu v Paderborn pribežal zavoljo nepokoja v Rimu, ga je Karol z veseljem sprejel, ga sam v Rim nazaj spremil, tam mir storil, papežu ne le posvetnega posestva in deželne oblasti potrdil, ki ga je bil njegov oče Pipin papežu Štefanu III. podaril, temveč mu še precej veliko okolico okrog Rima v last dal z javnim pismom, ktereга je božični dan leta 800 položil na grob sv. Petra. Tako je papež postal tudi deželni vladar; gotovo po posebni previdnosti Božji v veliko korist svete cerkve, katero zamore veliko bolje vladati, ako je samostojen, kakor ako bi bil komu podložen.

Ko je Karol po sv. opravilu božični dan še v cerkvi sv. Petra pobožno klečal, se mu papež Leon III. nenadoma bliža, mu cesarsko krono na glavo postavi in ga v rimskega cesarja pomazili; vse ljudstvo pa veselja zakliče: „Blagor in zmaga Karolu, svetlemu, kronanemu, pobožnemu, velikemu, mirnemu rimskemu cesarju!“ — Tako je bilo po 324. letih zahodno cesarstvo zopet ustanovljeno, imenovalo se je „sveto rimsko cesarstvo“. Novi rimski cesar ni bil sicer lastnik vse zemlje ali posebej rimskega mesta, ampak je bil višji med krščanskimi kralji; po njem bi se bila imela vsa ljudstva kakor v sveto bratovščino združiti; cerkev je pa po njem imela dobiti brambo in varha zoper vse sovražnike in pomoč za spreobrnjenje neverskih narodov. — Karol veliki je umrl v A h e n u leta 814.

§ 27. *dosukaj*

Razširjanje krščanstva.

Po smrti Karola velikega se je krščanstvo razširilo po bližnjih deželah zlasti na sever in vzhod. Spreobrnili so se Danci, Švedi in Norvegi. Njih misijonar je bil zlasti sv. Ansgar, pobožen menih, pozneje nadškof v Hamburgu. Umrl je l. 865.

Razni slovenski narodi so nekaj od nekaj v sedanjih se-dežih stanovali, nekaj se pozneje naselili. Razven Slovencev,

Hrvatov in Srbov so sredi in konec 6. stoletja še drugi Slovenci na južno stran Donave prišli in so se ondi do Črnega in Grškega morja naselili; imenovali so se Bolgari potem, ko jih je ljudstvo tatarskega rodú zmagalo in se z njimi zmešalo. Bolgari so se sicer s krščanstvom seznanili v svojih bojih z grškimi cesarji, spreobrnil se je pa še le l. 860. njihov kralj Bogoris in po njem tudi narod. Podoba poslednje sodbe, katero je bil kralju neki menih na njegovo prošnjo naredil, je njegovo srce h krščanski veri ganila; ljudstvo pa se je pokristjanilo, ko ga je kralj grozovite lakote rešil, pravega Boga na pomoč klicaje. Zelo je koristilo Bolgarom delovanje sv. Cirila in Metoda, ki sta je menda že sama prišla učiti. Ko so pa po smrti Metodovi slovenski duhovniki morali zapustiti Moravsko, bežalo jih je mnogo na Bolgarsko, kjer so ljudstvo še bolje poučili, vredili službo Božjo v slovenskem jeziku, ob enem pa tudi položili temelj slovenski književnosti.

V drugej polovici 5. stoletja je prišel drug slovenski narod iz onstran karpaških hribov v tri plemena razdeljen, bili so Čehi, Moravci in Slovaki.

Čehi so se naselili ob Veltavi in Labi; Moravci in Slovaki pa ob Moravi in Vagu na obeh straneh Donave.

Moravci s Slovaki vred so se ob času Karola velikega s krščansko vero seznanili: na željo tega cesarja sta solnograški in pasavski škof skrbela, da se je temu ljudstvu oznanovale sv. evangelje. Vendar zveza z Nemci, kateri so jih hoteli podjarmiti, jim ni bila všeč in misijonarji so premalo umeli slovenski jezik. Tedaj je moravski knez Svatopluk z Rastislavom in Koclom v Carigrad sporočil, da bi od ondot dobil oznanovalec sv. evangelja. Na to sporočilo sta prišla sv. Ciril in Metod, meniha in brata iz Soluna, l. 863. v Moravijo in sta ljudstvo razveselila s pridigo in Božjo službo v slovenskem jeziku. Za pisavo tega jezika sta izumila potrebne črke. Da dasta višjemu poglavarju sv. cerkve izvestje o svojem delovanju, gresta obá sv. brata l. 867. v Rim; tamkaj sta bila slovesno sprejeta od papeža Hadrijana II. in škofa posvečena. Ciril pa, čutéc bližajočo se smrt, stopi v neki benediktinski samostan, kjer tudi umrje l. 869. V nadškofovsko čast in oblast povzdignjen vrne se Metod sam iz Rima, razširja sv. vero po Panoniji in Moraviji in tudi po Českem. Ko so ga bili pa nekteri zavoljo slovenskega jezika pri službi Božji v Rimu tožili, šel se je sam k papežu Janezu VIII. zagovarjat, in je tudi zadobil dovoljenje v cerkvi poslužiti se slovenskega jezika, s tem pristavkom, da naj se evangelje vselej poprej v

latinskem jeziku bere. Po Metodovi smrti leta 885. je bila l. 908. Moravija med Čehe in Madjare razdeljena in duhovna oblast zopet pasavskemu škofu izročena; l. 981. je Moravija prišla pod Praško škofijo; leta 1062. je bila pa v Olomucu lastna škofija ustanovljena.

Čehi so sv. evangelje iz Moravije prejeli. Njihov vojvoda Bořivoj se je z moravskim knezom Svatoplukom zvezal, z zjedinjeno močjo Nemcem se braniti; pri tej priložnosti l. 873. je Bořivoj iz ust sv. Metoda sv. evangelje zaslišal, ga sprejel ter se dal krstiti s svojo družino.

Ljudstvo je sicer novi veri močno nasprotovalo, pa Bořivoj je zvesto stal, in podpirala ga je pobožna vojvodinja sv. Ljudmila; Bořivojev sin, Spitigněv, je pobožno delo svojega očeta goreče dovrševal. Pa Drahomira, vdova njegovega brata Vratislava, se je l. 925. sklenila s sovražno stranko, ki je hotela krščanstvo zopet zatreti; sv. Ljudmila je morala smrt storiti in veliko cerkev je bilo podrtih. Drahomirin sin, sv. Venčeslav, kterega je bila sv. Ljudmila vzgojila, pa je krščansko vero očitno spoznal, ljudstvo je s posebno dobrotljivostjo vladal, Božje služabnike častil. Toda hudobni brat Boleslav, kterega je nečloveška mati Drahomira podpihovala, ga je sovražil ter ga ukazal v cerkvi matere Božje v Boleslavi l. 936. umoriti. Hudo preganjanje je zdaj nad češko krščansko cerkev prišlo. Ali morilec je Božja roka hudo zadela, njegovo mater pa zemlja živo požrla. Pobožni vojvoda Boleslav II. je krščanski veri do zmage pomagal zlasti s tem, da je škofijo v Pragi l. 973. ustanovil, ktero je papež Janez XIII. s tem pristavkom potrdil, da se latinski red pri Božji službi vpelje; prva škofa ondi sta bila Dietmar in sv. Vojtěh (Adalbert), kterima se je bilo še veliko boriti za sv. krščansko vero; zlasti sv. Vojtěh si je veliko prizadeval, ali ker je velike zapreke našel, je dvakrat svoj sedež popustil; le na papeževo povelje se je zopet nazaj vrnil. Na zadnje se je podal k neveriskim Prusom sv. evangelje oznanovat, kjer je tudi mučeniško krono dosegel.

Poljaki so že v 5. stoletju stanovali poleg Visle od karpaskih gorá do baltiškega morja, in od Odre do Buga. Med Poljaki so neki že učenci sv. Metoda sv. evangelje oznanovali. Za gotovo se je pa ta narod spreobrnil ob času vojvode Měčislava. Bil je z Dombrovko, hčerjo češkega vojvode Boleslava I., zaročen, in ta ga je h krščanski veri nagnila; češki mašnik Bohuvid ga je l. 966. krstil. Ljudstvo, ki je svojega vojvodo v vsem ubogalo, je na njegovo povelje malike raz-

drobilo in v vodo pometalo. Měčislav je Poznanjsko škofijo ustanovil; Jordan je bil ondi prvi škof, ki je neutrudljivo dovrševal spreobrnjenje poljskega ljudstva. — Tudi vojvoda Boleslav I. je veliko za krščansko cerkev storil; da bi jo čedalje bolj utrdil, poklical je menihov sv. Benedikta in drugih v svojo deželo. Častita smrt sv. Vojtěha, Praškega škofa, je Poljake tudi zelo ganila. Nemški cesar Oton III. je z vojvodo Boleslavom v Gnezdnu nadškofijo ustanovil; škofije so tudi bile v Kolbergu za Pomorjane, v Vratislavi za Šlezane, in v Krakovem za malo Poljsko. Med leti 1042 so veliki nepokoji in razpori poljsko deželo nadlegovali in so bili nevarni tudi za krščansko vero. Pa Kazimir I., kateri je bil iz samostana k vladarstvu poklican, je nevarnost odvrnil in cerkev še bolj utrdil med svojim ljudstvom.

V več različnih plemenih so Slovėni od nekdanjih časov v sedanji Rusiji stanovali. Rurik je bil prvi redovni poglavar tega ljudstva od l. 862. do l. 879. in dolgo se je njegova rodovina vladarstva držala. Na svojih vojaških potih so Rusi celó do Carigrada prišli; tukaj se jim je luč sv. evangelja pokazala, ktera je čedalje bolj presegla njihova srca. Olga, vdova velikega kneza Igorja, se je dala leta 955. v Carigradu krstiti; vendar pri svojem sinu ni mogla več doseči, kakor da se nikomur ni branilo krščansko vero sprejeti; zavoljo njene pobožnosti jo Rusi kakor svetnico časté. Nje vnuk Vladimir veliki je l. 988. po srečnem boju z grškim cesarjem Bazilijem II. njegovo sestro Ano v zakon dobil s to pogojo, da se h krščanski veri spreobrne in se dá krstiti, kar je tudi storil. Po svojem krstu je zapovedal vse malike po vsej deželi zatreti; ljudstvo je sicer solze točilo, ko so bili stari bogovi, Perun in drugi, v vodo pometani, vendar je molčalo in se dalo krstiti. — Škofje in mašniki, kateri so s cesarsko nevesto iz Carigrada prišli, šli so po deželi in ljudstvo učili; povsod so službo Božjo po redu grške cerkve vpeljali in sicer v staroslovenskem jeziku po zgledu sv. Cirila. V Kijevu, poglavitnem mestu, je bil postavljen patrijarh (metropolit); v Novgorodu nadškof, in še v treh mestih škofje. Vladimirov sin Jaroslav (1019—1054) je spreobrnjenje vsega ljudstva dovršil. V Kijevu je bil ustanovljen samostan Pečera, kateri je bil sedež pismenstva, semenišče za duhovstvo in šola za omiko in izobraženje ljudstva; menih Nestor je ondi konec 11. stoletja v domačem jeziku pisal zgodbe svojega naroda.

Ogri ali Madjari so konec 9. stoletja v staro Panonijo prihruli, in se na obeh stranéh Donave naselili. L. 948.

so jim že misijonarji iz Carigrada sv. vero oznanovali, kneza Bulosud in Gila sta bila krščena, in menih Kierotej bil je prvi ogerski škof. — Vojvoda Gajza, zaročen z Gilovo hčerjo Šarolto, ktera si je za krščansko vero veliko prizadela, je bil za sv. vero pridobljen in se je tudi dal krstiti. Veliko nemških naseljencev in zlasti zveza z nemškim cesarjem Otonom III. je storila, da so zdaj tudi od druge strani oznanovalci sv. evangelja prišli in službo Božjo po rimskem obredu vpeljali. Pasavski škof Pilgrim in Praški škof sv. Vojtéh sta poslala mašnikov in menihov v ogersko deželo; veliko Ogrov se je dalo krstiti, vendar stari bogovi niso bili še popolnoma zavrženi. Gajzov sin, sv. Štefan, junašk, pravičen in blagosrčen vladar od leta 997. do 1038., je spreobrnjenje svojega ljudstva dovršil. Bil je zaročen z Gizelo, nemškega cesarja Henrika II. sestro, ki ga je še bolj za krščansko vero vnela. Za utrjenje krščanstva skrbel je posebno s tem, da je ustanovil nadškofijo v Ostrigonu in še 10 škofij, za ktere je odločil mesta: Vesprim, Pečuh, Gjur (Raab), Bač, Koloča, Jegar (Erlau), Vac, Čanad, Veliki Varadin in Stolni Beligrad; ustanovil je še štiri samostane po redu sv. Benedikta. Tudi veliko cerkev je sezidal, zlasti Mariji v čast, kateri je deželo in ljudstvo v varstvo izročil. Papež Silvester II. se je veselil vseh teh naprav in je poslal sv. Štefanu zlato krono in zlat križ in prislov „apostolskega kralja“ v znamenje kraljevske oblasti in pohvalo njegovega apostolskega truda.

Sv. Štefana sin, sv. Emerih, je še pred njim v nedolžnosti in pobožnosti umrl; po smrti sv. kralja je torej prepir in boj za kraljevi sedež v deželi nastal, o katerem se je staro malikovanje jelo zopet vzdigovati; takrat je sv. Gerard, škof Čanadski, mučeniške smrti umrl. Pa kralj Andrej je stare vraže z novega prepovedal, in kralj Bela I. (1061) je zadnje ostanke s silo zatrl.

Drugo poglavje.

Razpori in krive vere.

§ 28.

Odcepljenje grške cerkve od rimske.

V vzhodni cerkvi je verski prepir zastran češčenja podob šeasoma potihnil, vendar pa cerkev ni dolgo mirú imela; na

mesto krivoverstev je zdaj stopila večja razuzdanost in mehkuznost grških cesarjev in prevzetnost carigrajskih patrijarhov; prva je sčasoma grško cesarstvo spodjedla, druga je pa vzhodno cerkev od rimsko-katoliške odcepila, med tem so pa še grški cesarji rimsko cerkev večjidel pisano gledali, ker je papež Karolu velikemu dal častni naslov „rimskega cesarja“.

Cesar Mihael III. je bil še mlad in je po vsej poželjivosti živel; na cesarskem dvoru uganjale so se norčije z najsvetejšimi rečmi; cesarjevo mater in njegove sestre pahnili so iz cesarskega dvora in posilili v samostan.

Barda, cesarjev stric, je iskal vladarstvo v roke dobiti; bil je spačen mož, kateri je svojo ženo pahnil od sebe in s sinovo hudobno živel. Pobožni patrijarh sv. Ignacij je s srčno britkostjo vse to gledal, in resno se je nasproti stavil zavrženju cesarjeve matere in grešnemu početju mogočnega prešestnika; ko večkratno svarjenje ni nič pomagalo, bil je Barda izobčen iz cerkvene občine.

Pa hudobni cesar in njegov stric sta nasproti take krive tožbe zoper Ignacija vzdignila, da je bil sveti mož leta 858. odstavljen.

Zdaj se je vedel Fokij, — mož cesarske rodovine, obilne učenosti in razumnosti, pa zraven tudi velike hinavščine in zvijačnosti — na patrijarhov sedež vriniti (l. 858.), dasiravno še ni bil duhovnik. Bilo je treba papeževega potrjenja, torej so iskali tudi papeža Nikolaja I. pridobiti, da bi bil Fokija kot patrijarha potrdil; pa ni se dal premotiti, temveč je ne vrednega, vsiljenega patrijarha izobčil in iz števila duhovnikov izbrisal l. 863. Trdovratni Fokij je zdaj vse vkup spravil, kar koli je bilo med grško in rimsko cerkvijo od kedaj razločka, in je celó rimsko cerkev zmot dolžil in trdil, da je s cesarstvom duhovno prvenstvo v Carigrad prišlo; sam sebi je torej ime vesoljnega patrijarha prideval in l. 867. celó papeža od zveze z grško cerkvijo ločenega oznanil. — Nevredni cesar Mihael je papežu žugal, da ga bode iz Rima pregnal. Toda cesar in Barda sta zaporedoma umrla in novi cesar Bazilij I. je Fokija precej odstavil in ukazal ga v samostan zapreti; sv. Ignacij pa je bil z vso častjo na svoj sedež poklican. Vse to se je tudi papežu naznanilo.

Tako je bila med rimsko in grško cerkvijo jedinost zopet ustanovljena. Po smrti sv. Ignacija l. 878. se je Fokij vedel cesarju s svojim navideznim poboljšanjem tako prikupiti, da ga je Ignaciju naslednika izvolil. Papež Janez VIII. je Fokija

na cesarjevo in njegovo prošnjo s to pogojo potrdil, da v zboru spozna svoj poprejšnji pregrešek in poravná pohujšanje, katero je bil napravil. Vendar prevzetni Fokij je v tem zboru vse nasproti ravnal, kakor je bil obljubil, in se še celó papežu jednakega delal; papež, ko to zvé, je Fokija in njegove prijatelje iz katoliške cerkve izobčil. Bazilijev sin, cesar Leon VI., je Fokija leta 886. odstavil in v samostan zaprl, kjer je leta 891. umrl.

Od tega časa med rimsko in zahodno cerkvijo sicer vna-njega razpora ni bilo, pa tudi ne notranje žive zveze, zato je grško cerkev nekako zapustil ves krščanski duh, in ni čuda, da se je od rimske cerkve popolnoma ločila. Ločitev je dovršil leta 1054. patrijarh Mihael Cerularij, ki je Fokija popolnoma posnemal. Pisal je list, v katerem je zoper latinsko ali rimsko cerkev ponavljal stara Fokijeva očitanja: da namreč uči, da sv. Duh izhaja od Očeta in Sina, da njeni duhovniki niso oženjeni, da rabi opresni kruh pri sv. maši, da se ob sobotah posti, da v postu „alelujo“ opušča itd. Papež Leon IX. je na ta list precej odgovoril, vsa očitanja z zložno besedo zavrnil in list z lepo besedo sklenil: „Mi vemo, da zveličanju ne škoduje razložek v svetih šegah, ampak pomanjkanje vere in ljubezni.“ Na cesarjev dopis pošlje papež poslance v Carigrad s pismi do cesarja in do patrijarha; cesar bi bil rad ostal z rimsko cerkvijo v zvezi in je poslance s častjo sprejel; vse drugače pa je delal patrijarh; on ni hotel poslancev še videti ne, kakor da bi s papežem ne imel celó nobene zveze; papeževi poslanci so torej izobčenje nad njim izrekli, dotični spis na altar Zofijske cerkve v pričo duhovščine položili in Carigrad zapustili. In s tem je bilo odcep-ljenje grške cerkve od rimske dovršeno leta 1054.

Večkrat se je zjedinjenje poskušalo, zlasti pa l. 1439. v zboru v Ferari in Florenci, v peti seji je bilo poglobitno delo skleneno. Grki so spoznali versko resnico, da sv. Duh izhaja od Očeta in Sina in da je rimski škof Kristusov namestnik na zemlji za vso njegovo cerkev, in tako so zopet v zvezo stopili z rimsko cerkvijo.

Ta jedinost je pa le malo vspeha imela; slepo ljudstvo, katero je efežanski nadškof podšuntal, večjidel ni hotelo spoznati lastnega prida in ostalo je ločeno.

Nekoliko se jih je pa zjediniło v veri, dasiravno so stari grški red pri službi Božji obdržali, kar so jim papeži tudi dovolili. Od tod dvoje Grke ločimo: zjedinjene in ločene ali razkolnike. Razkolniki so po Grškem, Turškem, Ruskem

in Avstrijskem, zlasti na Ogerskem, v Galiciji in na Sedmo-graškem.

Razkolnike je pa tudi šiba Božja hudo zadela: divji Turki so zmirom dalje drli, krščanske vojske jim niso mogle zoperstati in grški cesar je Carigrad komaj še obdržal v svoji oblasti; turški sultan Muhamed II. je l. 1453. tudi to mesto z vojsko vzel, zadnji grški cesar Konstantin XI. je v boju padel, mesto je postalo poglavitni sedež turške oblasti, in častita cerkev sv. Zofije je bila v muhamedansko mošejo spreobrnena. Tako je grško cesarstvo konec vzelo; Turki pa so bili šiba Božja skoro vsej Evropi.

§ 29.

Kátari. Valdovci. Albažani.

V jednajstem stoletju so se na južnem Francoskem in zgoranjem Italijanskem prikazali novi krivoverci, ktere zgodovina imenuje Kátare, Valdovce in Albižane.

Kátare t. j. čiste so se imenovali krivoverci, ki so polni napuha sami o sebi trdili, da niso v stanu grešiti in milosti Božje izgubiti; od drugih ljudij pa so menili, da so hudičeve stvari in za pekel vstvarjeni.

Valdovci začeli so se po nekem Lugdunskem trgovcu, Petru Valdu, kterege je prijateljeva smrt tako močno ganila, da je vse svoje zapustil; l. 1170. je začel brez cerkvenega pooblaščenja očitno pridigovati, zavrgel je ustno izročilo, tajil skrivnost presv. rešnjega Telesa in spoved. Razširila se je ta zmota po severni Italiji in južni Franciji; dasiravno so si papeži veliko prizadevali, vendar te zmote niso mogli popolnoma zatreti; še dan današnji se Valdovci najdejo na Sardinskem.

Najhuji krivoverci te dobe pa so bili Albižani, ki se tako imenujejo od mesta Albige v južni Franciji. Vse stare zmote Gnostikov in Manihejcev, ki so se še sem ter tje na tihem zasevale, so ponovili; duhovski in deželski gosposki so se zoperstavili, sv. reči z nogami teptali, Božje hiše razdevali in pravoverne preganjali. To krivoverstvo zatreti si je papež Aleksander III. zelo prizadeval; tudi sv. Dominik s svojimi tovariši in sv. Bernard sta se zelo trudila, jih na pravo pot pripeljati. Sv. Dominik je za njih spreobrnjenje vpeljal molitev rožnega venca, kakor ga še dan današnji molimo. Ko pa vse lepo prizadevanje pri njih ni zdalo, je papež Aleksander III. križarsko vojsko zoper nje oznanil. Še ostrejšje je ravnal papež Inocencij III., ki je v 4. lateranskem zboru

škofom ukazal take, ki bi bili krivoverstva obdolženi, previdno preiskovati in po potrebi s cerkvenimi pokorili kaznovati. Papež Gregorij IX. je na Tolozanskem zboru l. 1229. tej škofovski sodnji posebne postave dal; in tako se je začela tista duhovna sodnja ali inkvizicija, katero hudobni ljudje zelo očitajo katoliški cerkvi, kakor da bi bila krivična in grozovita. Pa cerkvena sodba je ravnala s previdnostjo in krotkostjo; in le deželске sodnije, zlasti na Španskem, ki so si njeno podobo prilastovale, so bile večkrat, toda tudi ne vselej, tolikega granjanja vredne.

§ 30.

Husova krivovera.

Janez Hus je bil učenik in pridigar v Prazi. Jednake krive in škodljive nauke, kakor angleški učenik Viklef, je tudi Hus l. 1408. začel trositi med češko ljudstvo. Posebne Husove zmote so bile: cerkev le iz izvoljenih obstoji in ne potrebuje vidnega poglavarja; noben poglavar, ne duhovni ne deželski, v stanu greha nima nobene oblasti, torej takim ni treba pokorščine skazovati; sv. obhajilo se mora, da je cel zakrament, v oboji podobi deliti. Praški učeniki v zboru so novi nauk kmalu kot krivoversk obsodili, pa Hus se njihovi sodbi ni hotel podvreči, tem menj ker je od hudobnega kralja Venčeslava podporo imel. Papež Janez XXIII. ga je v Rim k sodbi poklical; ker pa Hus ni ubogal, bil je tirjan pred Kostniški zbor l. 1414.; tukaj je bila Husova krivovera v 40 stavkih zavržena; ker se pa Hus ni hotel jej odpovedati ter se ne spreobrniti, bil je izobčen, od duhovne službe odstavljen in cesarju izročen, kateri ga je po tedanjih postavah kot krivoverca na grmado obsodil (1415). Leto potem je jednaka smrt zadelo Husovega prijatelja Hieronima.

Husova smrt je v Prazi velik hrup in upór užgala; njegovim učencem so ga kot mučenca častili in vojsko vneli zoper cerkev in cesarja, ki je trpela od leta 1420. do leta 1434. Bazilejski zbor je l. 1431. Husite povabil ter jih iskal z lepa pridobiti; jedni so se dali s tem potolažiti, da jim je zbor privolil sv. obhajilo tudi v podobi vina; drugi so pa trdovratni ostali. Oni so se imenovali Kalikstini t. j. Keliharji, ti pa Taboriti, tem sta vodja bila Žiška in Prokop; iz svojih taborov so katoličane napadali ter ropali. Poslednjič jih je cesar premagal.

Tretje poglavje.

Vnanja služba Božja in notranja cerkvena ustava.

§ 31.

Sv. krst, sv. obhajilo in pokorila.

Služba Božja, zlasti sv. maša, se je z veliko slovesnostjo obhajala in sicer večjidel v latinskem jeziku.

Do 13. stoletja se je sv. krst še delil s potapljanjem, pozneje pa le z oblivanjem.

Sv. obhajilo, ki se je sploh sicer v obeh podobah delilo, večkrat pa tudi le v podobi kruha in sicer že od apostolskih časov, začelo se je le v podobi kruha vernikom deliti in splošni 4. lateranski zbor leta 1215. dal je zapoved, najmanj jedenkrat v letu zakrament sv. pokore in ob velikonočnem času sv. obhajilo prejeti.

Ostra pokorila prejšnjih časov so se od 8. stoletja sem veliko zljajšala in v druga dobra dela spreminjala, kakor v Božja pota, miloščino za dobrotne naprave ali zidanje cerkev.

Leta 1300 je papež Bonifacij VIII. odpustek svetega leta na vsakih 100 let dovolil, ko je bilo sila veliko Božjih potnikov v Rim prišlo; Klemen VI. je ta odpustek določil na vsakih 50 let, Pavel II. na 25 let. Ker ni moč vsakemu rimskega mesta obiskati, zljajšali so papeži potem še pogoje zlasti s tem, da so dovolili, da se ta odpustek tudi drugod more zadobiti in ne samo v Rimu.

§ 32.

Sveti časi in kraji.

Poprejšnjim praznikom so se pridejali: praznik sv. Mihaela (29. septembra), Marijinega rojstva (male Gospojnice, 8. septembra), Marijinega neomadeževanega spočetja (8. decembra), vernih duš dan (2. novembra). Sobota je bila sploh Materi Božji posvečena leta 1000.

Češčenje svetnikov in svetinj se je v tej dobi še bolj zvikšalo. V 10. stoletju so papeži sami sebi pridržali pravico, svetnika razglaševati t. j. koga med svetnike všteti, ker je pri tem opravilu velike previdnosti treba.

V tej dobi se je veliko cerkev sezidalo, in nekoliko tako veličastnih, da se še dan današnji občudujejo; škofovske cerkve

v Parizu, Remu, Strasburgu, Londonu, Milanu, Ulmu in na Dunaju gotovo še vedno oznanujejo visoko pobožnost in živo vero tedajšnjih časov. Zidale so se ali po bizantinski ali gotiški stavbi.

§ 33.

Notranja cerkvena ustava in njena zveza s posvetnimi vladami.

Ta doba (800—1500) se v zgodovini imenuje srednjeveška doba; v njej so papeži imeli najvišjo čast in moč; in to zavoljo okoliščin tedajšnjega časa. Kolikor bolj so razsajale divje strasti in želje, v tolikanj večji splošni blagostan je bilo, da je bila skoro vsa moč v oblasti tega, ki je namestnik Kristusov na svetu. Ko bi ne bilo tako, gotovo bi bilo zginilo krščanstvo iz več dežel.

Ker se je papeževo predstvo tako očitno kazalo, se je spodobilo, da mu je tudi posebno častita duhovščina na strani stala. Bili so to sedmeri škofje blizu Rima, potem mašniki rimskih farnih cerkvá (bilo jih je s prva 12, potem 28), in dijakoni papežu v strežbo pri sv. opravilih, (najprej jih je bilo 7, potem 18). Papež Nikolaj II. je tej duhovščini namen posebno določil in odslej so se imenovali kardinali, t. j. rimski cerkvi vdruženi. Kardinalškofje so posebni papeževi svetovalci in z njim stoječ (veden) cerkven zbor; oni tudi po vrsti namesto papeža Božjo službo v poglavitnih rimskih cerkvah opravljajo, in po postavi Nikolaja II. le njim gre pravica, papeža voliti. Kardinalškof iz Ostije je posebni papežev namestnik; on tudi novega papeža krona.

Kakor papežu so bili tudi škofom svetovalci pridejani; imenovalo se je škofovo svetovalstvo kapitel, in se še dan današnji tako zove.

Že v prvih stoletjih se je pokazalo, da cerkev nima namena v posvetnih rečeh svet vladati, da torej ni država v državi, ampak samostojna gosposka, ktera človeštvo posvečuje in tako tudi njegov blagostan pospešuje. Zato pa tudi svoje oblasti nobeni deželski gosposki ne more prepuštiti.

Cerkev je v tej dobi v nemško-rimskem cesarstvu veliko večjo moč dosegla, kakor jo je v grško-rimskem imela; to pa ni čuda, kajti škofje in duhovniki so bili skoro jedini učeni možje, njih sveti so torej posebno veliko veljali pri ljudstvu sploh in tudi deželnim vladarjem so bili neogibno potrebni;

zato so jih pa vladarji visoko povzdignili tudi v državljanskih zadevah; zlasti so bili pa papeži visoko čislani, oni so bili surovim in skoro divjim ljudstvom pravi očetje in redniki, sodniki med vladarji in podložniki, med narodi in narodi; oni so skrbeli, da so se države na podlagi krščanske resnice ustanovile in vpravnale.

Nasproti so pa tudi svetni vladarji cerkvi varhi bili; hodili so k cerkvenim zborom in so pomagali zbornske sklepe izpeljevati; dokler se je tako godilo, je bilo vladam in cerkvi v prid. Ali nekteri vladarji so si jeli cerkveno oblast lastiti in nad cerkvijo celó gospodovati; zgodilo se je, da so škofe in duhovne pastirje postavljali, ali še celo duhovske službe in duhovnije prodajali. In od tod je prišlo, da so bili večkrat njih prilizovalci in pogostoma najnevrednejši v najvišjih službah; neizrečena škoda je bilo to za verno ljudstvo; duhovščina se je zeló popačila, kar je bila velika sramota za cerkev, zlasti ko so začeli svetni vladarji svetna posestva škofom s prstanom in pastirsko palico, z znamenji duhovne oblasti, v vžitek izročevati po šegi svetnih knezov in vitezov v znamenje, da so jim služni. Tako je videz kazal, kakor da bi tudi duhovna oblast škofom izvirala le od deželnih vladarjev.

Zoper vse te napačnosti so se papeži vzdignili, ter si prizadevali jih odpraviti. Dolgi in hudi prepíri so zavoljo tega nastali med papeži in vladarji. Zlasti je v tem obziru pomniti papež Gregorij VII., krepek, srčen, previden in pobožen mož. On je dobro spoznal, da kakor duhovna oblast, tako tudi kraljeva izvira iz Božje naredbe, vendar je tudi prevedel, da se kralji, ako hočejo po volji Božji vladati, morajo po nauku cerkve in njenih pastirjev ravnati, in da je cerkvena oblast toliko višja od kraljeve, kolikor višja je duša od telesa; primerjal je duhovno oblast s solncem, kraljevo pa z luno. Zavoljo tega je hud prepír vstal med njim in cesarjem Henrikom IV., slabo vzgojenim, predrznim, razuzdanim in samovlastnim možem, ki se papeževim tirjatvam z lepa nikakor ni hotel vdati, temveč se še celo predrznil papeža odstaviti. Zavoljo tega ga je Gregorij iz cerkvene družbe izobčil. — Henrik globoko ponižan je spoznal svoje krivice, ter se podal k papežu, da bi se s cerkvijo spravil, kar se je tudi zgodilo. V znamenje popolne sprave je papež daritev sv. maše opravil in cesarju sv. obhajilo podelil. Henrikovo spreobrnjenje pa ni bilo resnično, kmalu je pozabil svojih obljub in priseg; Gregorij, ko je videl cesarjevo hudobijo, ga je zopet izobčil; Henrik si

je drugega papeža izvolil, Gregorija iz Rima pregnal; Gregorij se je umaknil v Salerno in tu v pregnanstvu umrl (1085) z besedami: „Pravico sem ljubil, in krivico sovražil, zato umrjem v pregnanstvu“. Po tolikem trudu in delu je pa tudi večno plačilo prejel med svetniki. Ob njegovi smrti je bila cerkev zmagana, ali to le na videz; v srcih je pa visoka in sveta misel Gregorijeva vedno živela in ob svojem času srečno zmagala.

Med papeži, ki so se v teh časih za cerkveno prostost bojevali, je posebno znamenit Inocencij III. (1198—1216), ki se po pravici šteje med največje može, ki so na stolu sv. Petra sedeli.

Še večje zadrege za cerkev so se prikazale, ko je novi papež Klemen V., rojen Francoz, l. 1305. svoj stol v malem francoskem mestu Avinjonu postavil. Odslej je papežev sedež 70 let v tem mestu ostal, in bili so papeži nekakošni vjetniki francoskih kraljev, kar je cerkvi malo dobrega sadú prineslo, zato je se ta čas „babilonska sužnost papežev“ imenuje; najžalostnejši nasledek je pa bil, da so bili pravemu papežu nasproti izvoljeni še krivi papeži. Verno ljudstvo, ne mogoč vselej prav spoznati, kdo je pravi papež, se je razdvojilo in še celo raztrojilo. Jedinost zopet vravnati, se vesoljni zbor v Kostnico (l. 1414.) skliče, v katerem se je pravi papež z obema krivima papežema svoji službi odpovedal, in nov papež izvoljen bil z imenom Martin V. leta 1417., učen, pobožen, pravičen, nesamopriden in od vseh stranij spoštovan mož. Tako so vsi verni zopet jednega samega poglavarja dobili in z njim je tudi cerkev mir dosegla.

Imenovano razdvojenje ali celo raztrojenje je Bog za nekaj časa dopustil, da je vernemu ljudstvu pokazal, kako potrebna je jedinost.

Četrto poglavje.

Krščansko življenje.

§ 34.

Splošne opombe.

S preseljevanjem toliko divjih in neverskih narodov v Evropo in sredi tolikanj prepиров se je v Evropi nekaka surovost zopet vselila in vse to ni moglo ostati brez slabih

nasledkov za verno ljudstvo. Vendar ni misliti, da so bili ti nepokojni in razdvojeni časi brez lepih zgledov žive vere in goreče pobožnosti. Cerkev se je vedno prizadevala v divjih in surovih srcih obuditi svete čednosti ljubezni do bližnjega, ostra pokorila prejšnjih časov spremeniti v dobra dela usmiljenja in ustanoviti blažene naprave za uboge, ki se še dan današnji občudujejo. Dalje je cerkev odpravila sužnost, se ustavljala dvobojem in ropanju posvetnih mogočnjakov in mnoge vraže zatirala; ona je z vso močjo varovala in podpirala vednosti in umetnosti ter ustanovila veliko nižjih in višjih šol, tako p. vseučilišče v Parizu (Sarbona), katero je bilo prvo in najimunitnejše. Papež Pavel II. je leta 1465. prvo tiskarnico v Subijaku na Laškem ustanovil. — Tako je bila cerkev v tako imenovani srednjeveški dobi na vse strani prava dobrotnica vernega ljudstva.

§ 35.

Novi meniški redovi. Posebni zgledi svete krščanske čednosti.

Jako dobrotni so bili človeštvu v srednjeveški dobi samostani in meniški redovi; dajali so najumnejše papeže in škofe, najgorečnejše oznanovalce sv. evangelja, najbolj razsvetljene učnike, modroslovce in bogoslovce, kakor so p. sv. Anzelm († 1109), sv. Tomaž Akvinski († 1274), sv. Bonaventura († 1274), sv. Bernard († 1153), Henrik Suso († 1365), Tomaž Kempenčan († 1471) itd.

Meniški redovi v tej dobi ustanovljeni so: Kamaldani (sv. Romuald, l. 1018), Kartuzijani (sv. Bruno, l. 1086), Cistercijani (Robert, l. 1098), Premonstračani (Norbert, † l. 1134), Karmeliti (Bertold, l. 1156), Trinitarci (papež Inocencij III. l. 1198); in beraška meniška redova: Frančiškani (sv. Frančišek Asiški, † 1226) in Dominikani (sv. Dominik, † 1221).

§ 36.

Križarske vojske.

Kraji, ktere je naš Zveličar posvetil, so bili kristjanom vedno v posebni časti, zlasti Jeruzalemsko mesto. Tje je vsako leto brez števila romarjev potovalo, zlasti odkar je cesar Konstantin s svojo materjo sv. Heleno cerkev Božjega groba ob gori Kalvariji bil postavil. Ko so muhamedanski Arabljani Jeruzalem s silo v posest vzeli, je velik strah vse krščanstvo

prešnil; vendar romarjem niso nič posebno žalega delali. Ko so pa divji Turki jeli tam gospodovati, se je za kristjane huda stiska začela in romanje v svete kraje je jako nevarno postalo. Peter, puščavnik iz Amiêna v Franciji, vrnivši se iz sv. dežele, se k papežu Urbanu II. podá, mu velike reve, nadloge in stiske ondotnih kristjanov prav živo popiše in pisma izroči, v katerih Jeruzalemski patrijarh Simeon papeža prosi pomoči za rešenje. Ta in Petrova naznanila so papeža do solz ganila; torej Petru naroči vsem krščanskim kraljem in vojvodam v zahodni Evropi, duhovščini in ljudstvu goreče in ginljivo pri-govarjati, da bi se usmilili svojih krščanskih bratov v sveti deželi. Peter s sv. križem v roki od kraja do kraja hodi in za vojsko zoper neusmiljene Turke vnema. Papež Urban pa l. 1095. velik zbor v Klermon na Francoskem skliče, kjer se je 100 škofov zbralo in še več opatov, več deželskih vladarjev, neštevilna množica duhovnikov in vernih kristjanov. Jokaje je papež tukaj tožil, da so neverne druhali pridrle v kraje, kjer je solnce resnice izšlo, kjer je Božji Sin, naš Gospod, hodil in delal, učil in trpel, umrl in vstal; s krvjo svetnikov so oblile sveti kraj in Božji tempelj ognjusile. Potem je obljubil popolnoma odpustke, rekoč: „Na Božjo milost se zanašaje in opiraje na oblast, sv. apostoloma Petru in Pavlu podeljeno, vsem, kateri iz prave pobožnosti orožje zoper nevernega sovražnika Jezusovega v roke vzamejo, odpustek naloženih pokoril podelim, in ako na potu umrjó, odpuščenje grehov in sad večnega plačila.“

Papežev govor je vse tako vnel, da so kakor iz jednega grla klicali: „Bog hoče! Bog hoče!“ — Križ na desnem pleču je bil izvoljen v znamenje, da se je na to vojsko namenil; od tod so se imenovali križarji, in hoje v boj za rešitev svete dežele križarske vojske.

Križarskih vojsk štejem o sedem.

1. Glas „Bog hoče“ se ni bil le v Klermonu zagnal, ampak je od kraja do kraja po zahodni Evropi odmeval, zlasti ko so škofje povsod križarsko vojsko oznanovali; in kmalu je bilo nabranih 500.000 mož za sveti namen pod vodstvom vojvode Godofrida Buljónskega. Po letu 1096. se vojna vzdigne, gre skozi nemške, ogerske, grške dežele in meseca malega travna l. 1097. v Azijo dospe do meje muhamedanskih dežel; Godofrid Muhamedance napade, jih zmaga, jim vzame Nicejo in več drugih mest v Mali Aziji, potem Antijohijo in Tripol v Siriji ter po velikem trudu in trpežu l. 1099. pred Jeruzalem pride. To sveto mesto zagledavši križarji vsi

ginjeni na kolena popadajo, sveto zemljo poljubujejo ter pozabivši vseh prestanih rev in težav se veselja zjokajo ter hvalne pesmi prepevajo. — Potem mesto obležejo, ter ga po srčnih in neutrujenih napadih Turkom s silo vzamejo; ko se od prelite krvi muhamedanske osnažijo, brez orožja, bosih in s solzami v očeh, do Božjega groba v procesiji gredo, in se ondi Gospodu za pomoč zahvaljujejo. Čez nekoliko dni najhrabrejšega in modrejšega moža za kralja Jeruzalemskega mesta izvolijo; in ta je bil Godofrid Buljonski; ko je imel kronan biti, krone ni hotel vzeti, rekoč, da se ne spodobi zlate krone imeti tam, kjer je Gospod nebes in zemlje trnjevo nosil. V Jeruzalemu je bil nov latinski patrijarh postavljen in Božja služba se je v svetem mestu zopet slovesno po krščanski šegi obhajala. To je bil sad prve križarske vojske.

2. Novo krščansko kraljestvo v Jeruzalemu se je blizu 100 let ohranilo; dalje se hudi muhamedanski sili ni moglo ubraniti. V veliki stiski so se kristjani svetih dežel na papeža Evgenija III. obrnili ter ga pomoči prosili. Papež sv. Bernardu naroči novo križarsko vojsko oznanovati. Francoski kralj Ludovik VII. je bil kmalu pripravljen; goreča in močna beseda sv. Bernarda je tudi veliko množico toliko vžgala, da kmalu križev ni bilo zadosti za srčne vojake. Tudi cesar Konrad III. se je vdal navdušenemu prigovarjanju sv. Bernarda. Tako se je l. 1147. druga križarska vojska vzdignila s 170.000 možmi; z velikim trudom je prišla do Male Azije; ali nezaupljivi Grki so križarje, katerim so bili v neznanih krajih vodniki, napak vodili; neusmiljeni Turki so jih neprenehoma napadali, od velike množice jih je le malo živih ostalo, ki so se po množnem trudu l. 1149. domú vrnili.

3. Jeruzalemsko kraljestvo je čedalje bolj pešalo, Turki pa čedalje bolj ga nadlegovali. Sultan Saladin je najprvo primorska mesta v svojo last spravil, in l. 1187. se je moral tudi Jeruzalem njemu vdati. Ta nesreča vname gorečnost nove križarske vojske pri zahodnih kristjanih. Leta 1189. je bila zbrana. Cesar Friderik I. se je sam vzdignil na pot z veliko množico vojakov, pa je po srečnih bitvah v Mali Aziji utonil; drugi križarji so prišli v Palestino do mesta Akona; k tem so še prišli avstrijski vojvoda Leopold I., francoski kralj Filip Avgust in angleški Rihard s svojimi množicami. — Le mesto Akon je bilo dobiček te vojske in primirje za tri leta. Nezložni vojvode so večji pospeh zažrevali.

4. Četrto križarsko vojsko je papež Inocencij III. l. 1202. vnel iz sv. namena, kristjane rešiti iz turške sužnosti. Veliko plemenitasev je križ sprejelo. Montferraški knez Bonifacij je križarsko vojsko peljal do Benetek, kjer so šli na ladije; pa benečanski vojvoda Henrik Dandolo je križarje od pravega namena odvrnil. Najprej so Benečanom pomagali Zader v Dalmaciji pridobiti; potem so planili nad Carigrad v misli vzhodne kraje bolj gotovo z zahodnimi zjediniti: Carigrad so s silo vzeli, in ondi l. 1204. novo latinsko cesarstvo postavili; Balduin, knez flanderski, je bil prvi cesar, drugi vojvode so si druge grške dežele razdelili. In tako je sveta dežela brez vse pomoči ostala Turkom v rokah.

5. Reč zeló imenitna v 4. lateranskem zboru je bila, da je papež k peti križarski vojski nagovarjal. Za njo se je l. 1217. najpred ogerski kralj Andrej z veliko vojaki napotil, pa se je kmalu brez posebnega vspeha domú vrnil. Drugi križarji, med njimi Jeruzalemski kralj Janez in avstrijski vojvoda Leopold, so jo na Egipet udarili, ter so posedli mesto Damieto, ki je ključ do svete dežele; srečen vspeh dalje porabiti je bilo še obilne pomoči treba; cesar Friderik II. jo je bil obljubil, je pa pot vedno odlašal, in tako je bilo mesto Damiete zopet zgubljeno; l. 1228. pa se je Friderik vendar na silno papeževo prigovarjanje podal na vojsko, 10 letno primirje s pogojo privojskoval, da Jeruzalemsko mesto in njegova okolica med tem ostane kristjanom.

6. Med raznimi prepiri na zahodu se je navdušenje za sveto deželo zeló pozgubilo in Jeruzalem je l. 1247. egiptovskemu sultanu v roke prišel. Sv. Ludovik IX., kralj francoski, kterega je ljudstvo zavoljo njegove pobožnosti in dobrotljivosti močno ljubilo, bil je na smrt zbolel; v hudi bolezni je za svoje ozdravljenje storil obljubo šesto križarsko vojsko začeti, in spravi je l. 1248. veliko krščanskih vojščakov na noge; obrnila se je najpred na Egipet, ker je od ondot pot naravnost v sveto deželo. Od začetka so bili križarji srečni, vzeli so trdnjavo Damieto; ko so se pa jeli od ondot naprej pomikati, začela jih je lakota in kuga tako nadlegovati, da so se morali l. 1250. nevernikom vdati, Ludovik sam je bil med vjetimi. Papež Inocencij IV. si je po tej nesreči prizadeval novo pomoč vzhodnim deželam poslati, pa še le čez štiri leta po dragi odkupščini se je pobožni kralj mogel z malim številom svojih ljudij vrniti v Francijo.

7. Leta 1268. misli Ludovik dopolniti svojo obljubo za stran križarske vojske, in s trnjevo krono Gospodovo v roci

je svoje plemenitaše za njo v nemal in jih tudi vnel; kmalu je bila množica zbrana in najprej dere nad nevernike v Tuniziji na afrikanskem bregu; pa strašna kuga, ki je tudi pobožnega kralja pobrala (1270), je temu početku konec storila. Kmalu so bile vse krščanske lastine Turkom zapadle. In tako je bilo tudi konec križarskih vojsk, ki sicer niso dosegle svojega namena, so pa za večne čase lepi zgledi krščanskega navdušenja za sveto vero.

To se je zlasti kazalo pri vojaških križarskih redovih, katerih namen je bil, romarje v sveto deželo spremljevati in varovati, bolnim streči in se Muhamedancem z orožjem zoperstaviti tudi potem, ko je bila Palestina zgubljena. S tem namenom so se ustanovili trije duhovni viteški redovi. Jovaniti l. 1048. ustanovljeni, tako imenovani po cerkvi sv. Janeza, zraven ktere je bila njihova bolnišnica v Jeruzalemu; imenujejo se tudi Rodijani in Maltezi, od otokov Rod in Malta, ktera so bili pozneje posedli. Templjani (l. 1118.), tako imenovani, ker so prvo hišo imeli blizu nekdanjega Salamonovega tempelja. Nemški križarski vitezi (1191. l.), ki so se bili začeli v nemški bolnišnici v Jeruzalemu; oni so zlasti pripomogli, da se je krščanstvo v Prusiji razširilo.

Četrta doba.

Od Leona X. do današnjega dne.

(Od l. 1513—1886.)

Prvo poglavje.

Razširjanje katoliške cerkve.

§ 37.

Razširjanje katoliške cerkve v Ameriki.

Veliko veselih, pa še več žalostnih zgodeb je cerkev Božja v Evropi prestala, veliko vernikov je zlasti v tej dobi zgubila po novih krivovercih; pa Gospod jej je pot v druge dele svetá odprl, kamor oznanovanci sv. evangelja poprej niso mogli priti, in tako se je zguba jednih krajev s pridobitki drugih namestila.

Komaj je bil Krištof Kolumb leta 1492. Ameriko našel, bili so tudi misijonarji tje poslani, njenim prebivalcem sveto evangelje oznanovat. Neumrljive zasluge so si Jezuiti nabrali pri spreobrnjenju amerikanskih prebivalcev. Oni so si neizrekljivo veliko prizadevali za Božjo čast in zveličanje revnih, divjih in nevednih Amerikancev, in akoravno so se jim velika nasprotovanja stavila, so vendar v kratkem krščanske občine ustanovili v Mejiki, Peru, Čili, Braziliji, Kaliforniji, Kanadiji itd. Zlasti sloveči so jezuitski misijoni v Paragvaju. Tukaj so l. 1580. Frančiškani poskušali Indijane spreobrniti, pa brez posebnega pospeha; srečnejši so bili Jezuiti, kateri so s poučevanjem v krščanskem nauku sklenili tudi pouk za vnanjo omiko. V začetku so sicer imeli prestati mnoge težave, in marsikteremu zmed njih je bilo dati tudi življenje. Leta 1610. jim je španski kralj Filip privočenje dal, nova naselišča napraviti v indijanskih krajih, v ktere ni nobeden Evropejec smel iti, da bi bili novi kristjani

vsega pohujšanja obvarovani. Kmalu so več kot 30 novih naselišč v Paragvaju ustanovili; misijonarji so bili novim kristjanom v vseh rečeh kakor očetje; učili so jih sv. vero in pobožno živeti, vadili so jih na polju delati, orodja, oblačila in druge reči napravljati, hiše zidati in poslopja tesati, tudi z orožjem se vesti, da bi svojo deželo proti divjakom in sovražnikom branili; napravili so jim šole, v boleznih so jim sami stregli in potrebna zdravila pripravljali. — To ljudstvo je bilo pa tudi srečno, nedolžno in pobožno kakor nobeno; ko so pa malopridne vlade l. 1760. pregnale Jezuite, se je tudi v te kraje pot odprla samopašnosti in pohujšanju.

Tudi v severni Ameriki so Jezuiti l. 1611. začeli seme sv. evangelja sejati; sicer je tudi tukaj njihova kri zemljo napajala, vendar so pa sv. vero vtrdili, zlasti odkar je bila prva škofija v Kvebeku l. 1675. ustanovljena. Posebno vesela prihodnost se je katoliški cerkvi začela v severno ameriškanskih državah, ko so se l. 1783. angleške oblasti oprostile; zakaj ondi se vsaka vera svobodno oznanuje, vrhu tega se je veliko katoličanov iz Evrope tje preselilo; že l. 1789. je bila v Baltimori nova škofija ustanovljena, in dan današnji je že blizu 60 škofij pod 13 nadškofijami, in le po gozdih klati se še nekoliko divjakov.

§ 38.

Razširjanje krščanstva v Aziji, Afriki in Avstraliji.

Vzhodna Indija (v Aziji) je sicer že v prvih časih po sv. apostolu Tomažu luč prave vere zagledala, toda malikovalska prazna vera, globoko v ljudstvo vraščena, indijski modrijani (bramani) in pozneje še mogočno muhamedanstvo so jo skoro popolnoma zatrli.

L. 1542. se sv. Frančišek Ksaverij, tovariš sv. Ignacija, mož poln gorečnosti, srčnosti in zaupanja v Boga, s papeževim privoljenjem v Indijo podá, kjer so Portugizi že obilno oblast imeli. Ko je v poglavitno mesto Goo prišel, bila je njegova skrb malo številu ondešnjih kristjanov k čisti veri in pravičnemu življenju obrniti; začel je svoje delo pri otrocih in po njih segel je starišem do src. Njegova goreča ljubezen, njegova krotkost in potrpežljivost, zraven pa še dar mnogih jezikov in čudežev nad bolniki in tudi nad mrličii, vse to mu je bogato evangeljsko žetev pripravilo, velike množice nevernikov je spreobrnil in v sv. krstu posvetil. Pomagalcev si je dobil nekaj iz svojega reda, nekaj pa tudi iz spreobrnenecv; skrbel je za prestavo sv. evangelja, spokornih psalmov in

katekizma v indijskem jeziku. Pri svojem delu mu je bilo veliko trpeti in prestati, pa tolažila in veselila ga je obilna rast cerkve Božje. Po tolikih delih in tako srečnem uspehu se tudi Indije apostol imenuje.

Ali vse to delo mu ni bilo zadosti; ko sv. vera v Indiji začne lepo cveteti, se v Japonijo podá, seboj nese apostolsko vero v japonski jezik prestavljeno in razloženo. Pa japonska srca so bila še malo pripravljena za pravo vero, malikovalski služabniki (bonci) so se trdovratno nasproti stavili; vendar je apostolski mož tudi ondi sv. vero zasadil, posebno v kraljestvu Bungu; pozneje se je krščanstvu boljši pot odprla, ko so celó kraljeviči v katoliško cerkev stopali: prišli so onod prví poslanci do papeža l. 1555.

Že h koncu svojega življenja sveti mož še želje dobi, na Kitajskem ali v Kini sv. evangelje oznanovati, ktera dežela je bila tujcem ostro zaprta. Po velikih težavah in nasprotnih blizu dežele pride; na otoku Sancier, malo milj od suhega, ga poslednja bolezen zadene; od vsega zapuščen sklene ondi svoje življenje l. 1552., njegove poslednje besede so bile: „Gospod, v tebe sem zaupal, in ne bom osramoten“.

Po smrti sv. Frančiška so Jezuiti v teh krajih sv. evangelje oznanovali; k njim so se pridružili Frančiškani, pozneje še Dominikani in Avguštinci. V Japoniji je po gorečem oznanovanju število kristjanov čedalje bolj rastlo; tudi na cesarskem dvoru in med učenimi možmi je bilo že najti vernikov. Leta 1587. je pa razuzdani cesar Tajkosama, kterega je stanovitna čistost krščanskih devic razsrdila, sklenil krščanstvo v svojem kraljestvu zatreti, in pričelo se je hudo preganjanje, v katerem so se novi verniki tako stanovitno obnašali kakor prvi kristjani. Med drugimi je zlasti pomniti častite mučeniške smrti 27 mučencev v Naugasaki, med kterimi je bilo nekaj misijonarjev in nekaj drugih vernikov, tudi dva mlada dečka: križani so bili in potem ob glavo dejani. Teh 27 mučencev so papež Pij IX. o binkoštih l. 1862., vpričo 279 škofov iz vsega svetá, slovesno za svetnike razglasili.

Najhuje preganjanje se je pa vzdignilo pod cesarjem Taksogunsamom; njegovo lastno hudobijo so podkurili kalvinski Holandci, kteri bi bili radi katoliškim Portugizom trgovstvo v Japoniji odvzeli. Grozovitno trpinčenje so nad kristjani poskušali, pretepali so jih do belih kostij, na grmadah žgali, v smradljive jame in kačje brloge spuščali, v ognjeno brezno bljuvalne gore metali, na tisoče pa jih postrelili s topovi — izposojenimi od Holandcev. Da bi krščansko vero popolnoma

zatrli, bilo je vsakemu Japoncu zapovedano podobo malikovo na vratu nositi, tujim trgovcem, ko so iz ladije stopili, podobo sv. križa z nogami teptati; kdor tega ni storil, ga je smrt zadel, in tako je luč sv. vere v tistih krajih morala ugasniti. Skušnje novih misijonarjev l. 1745. so bile brez sadú.

V Kini ali Kitaji so si Jezuiti s posebno umetnostjo pot odprli; Kitajci namreč so do vseh tujcev zeló nezaupljivi, čislajo pa učenosti, umetnosti in rokodelstva. Zatorej so označevalci sv. evangelja k njim prišli kakor učeni možje, umetniki, zvezdoznanci in rokodelci; in ko so si po tej poti zaupanje pridobili, začeli so potem tudi sv. vero oznanovati; l. 1582. so prvo katoliško cerkev sezidali; l. 1692. je bila krščanska vera celó po postavah pripuščena. Pa jedna reč je bila razširjanju in vednemu obstanku krščanstva na poti, namreč stara kitajska navada, da so cesarju, starišem in mrtvim praznoverske časti skazovali, in ktere si niso dali po nobeni ceni odvzeti. Prepri zavoljo te kitajske navade so imeli žalostni nasledek, da se je jela krščanska vera preganjati in zatirati. Tudi v Kini je veliko mučeniške krvi bilo prelite. Najhuje preganjanje je bilo l. 1759. Le malo vernih kristjanov je tam še ostalo v samotah in po hribih. Tudi zavoljo francoske vojske l. 1884. prišli so zopet hudi časi za kristjane v Kini.

Manj kakor v Ameriki in Aziji je bilo moč storiti za sveto vero v Afriki; vendar je tudi to spomina vredno. V Berberiji in na otoku Madagaskaru so se trudili mašniki iz reda sv. Vincenca Pavljanskega. Več sadú se je pokazalo na vzhodnih afrikanskih bregovih, kjer so Portugizi nova naselišča postavili. Najbolj se je pa sv. vera ukoreninila v doljni Guineji, kjer so delali misijonarji kapucinskega reda.

V današnjih časih l. 1846. se je sv. evangelje jelo oznanovati zamorcem v srednji Afriki na beli reki okoli Hartuma; med temi misijonarji se je zlasti veliko Slovencev iz Kranjskega in Štajerskega trudilo: namreč: Ignacij Knoblecher †, Matevž Milharčič †, Janez Kocijančič †, Martin Dovjak †, Jernej Mozgan †, Oton Trabant †, Jožef Lap †. In še nimamo gotovih znamenj, da se bo v teh krajih sv. vera ukoreninila in jenjalo prekletstvo, ki ga je Noe izgovoril nad svojim sinom Kamom in njegovim rodom.

V pospeh razširjanja sv. vere se je v tej dobi več katoliških družeb ustanovilo; najpoglavitnejšo je papež Gregorij XV. l. 1622. ustanovil, ki se propaganda imenuje. Posebne misijonske družbe so se ustanovile tudi v Parizu, Lijonu, Neapolju, na Angleškem, Bavarskem in Avstrijskem, ki

misijonarje podpirajo z molitvijo in z denarjem. Družba sv. Leopolda se trudi za spreobrnjenje severne Amerike, Marijino društvo za zamorce v Afriki, dejanje sv. Detinstva pa za rešenje ubogih, zavrženih paganskih otrok.

Drugo poglavje.

Krivoverstva in cerkveno prizadevanje jih zatreti.

§ 39.

Martin Luter in njegova kriva vera.

Med tem, ko se je katoliška cerkev razširjala v Ameriki, Aziji in Afriki, odpadlo jej je pa v Evropi veliko vernikov, zlasti po nemških krajih. Mož, tega razpora kriv, je bil Martin Luter.

Rojen je bil v Izlebenu na Saksonskem l. 1483.; njegov oče je bil rudar in mu je skrbel za učeno izrejo. Po očetovi volji se pravoslovja poprime, pa verske reči so se bolj prilegle njegovemu srcu. Ko je nekega prijatelja vpričo njega strela ubila, mu ostrašena vest ni dala pokoja, dokler ni leta 1503. k avguštincem v Erfurt pribežal, ondi naglo storil meniške obljube in tudi v mašnika bil posvečen; leta 1508. je za učenika na Vitenberško vseučilišče prišel.

Papež Leon X. je želel, veliko cerkev sv. Petra v Rimu, največjo in najlepšo hišo Božjo na zemlji, dozidati*); prosil je milih darov pri kristjanih po vsem svetu, in l. 1517. popolnoma odpustek razpisal; med navadnimi pogoji, zadobiti ga, je bila tudi miloščina za cerkev sv. Petra v Rimu. Na Nemškem so ga dominikani oznanovali; nekteri zmed njih so res tudi odpustke čez mero poviševali, med temi je bil tudi Tecel, dominikanec iz Lipskega. Lutra to nepristojno oznanovanje tako razkači, da je na cerkvena vrata v Viten-

*) Več stoletij se je zidala, 64 milijonov tolarjev je bilo stroškov, največji zidarSKI in slikarski umetniki so pri njej delali, kakor p. Rafael in Mihael Angelo, leta 1626. jo je papež Urban VIII. posvetil. Zidana je v podobi grškega križa; nad njeno sredo prelepa kupla v nebó kipi, ki je najumetnejše delo zidarstva, nad kuplo je laterna in nad njo križ. — Cerkev je 487 čevljev visoka, 666 čevljev dolga in 461 čevljev široka: kupla pa je 130 čevljev široka po sredi. Pod kuplo je altar, na katerem le papež mašujejo, pod altarjem so pa sv. ostanki sv. Petra in sv. Pavla.

bergu 95 stavkov od odpustkov Tecel-u nasproti nabil. V teh stavkih se je na videz le zoper Tecelove napake pri napovedovanju odpustkov vzdigoval, pa razne pomote so se tudi njemu vpletle, vedoma ali nevedoma ne vemo. Naglo so se ti stavki daleč razglasili; in nekteri so Lutrovo početje hvalili, ker so menili, da se za resnico poganja; nekteri so pa koj spoznali njegove pomote in se zoper nje vzdignili ter jih v spisih in bukvah svetu odkrili. Med nasprotniki je bil učeni Janez Ek, vodje namestnik na vseučilišču v Ingolstatu; njegove bukve so Lutrove zmote najhuje udarile.

Luter je naglo odgovoril vsem nasprotnikom, pa njegove bukve so bile polne nespodobnega grajanja in zasramovanja, in beseda je bila velikrat sebi nasproti in pravi katoliški veri zoper.

Tako se je iskra krive vere utrnila, ki je strašno pogorišče napravila.

Papež Leon X., ko sliši o teh početkih, leta 1518. generalu avguštinskega reda naroči, naj Lutra po pokorščini k molčanju prisili, ter mu naznani, da pride v 60 dneh v Rim na odgovor. Luter se je v ponižnem, a hinavskem pisanju zagovarjal in lepega delal; v pogovoru s papeževim poslancem Kajetanom v Avgsburgu svoje besede ni hotel na ravnost preklicati, rekoč, da ni nič zoper sv. pismo in zdravo pamet govoril in pisal. Papež je na to v svoji buli katoliški nauk od odpustkov natanko razložil in poslanca na Nemško poslal, da bi bil prepir utolažil, dokler nemški škofje v zboru vsega ne poravnajo. Luter nov list do papeža piše, v katerem spoznava, da je predaleč segel, toda storil je to le v dobrem namenu; drugam pa je pisal, da je papež Antikrist; tako je na dvoje stran govoril in svojo hudobno misel, kjer se mu je zdelo, z lepo besedo zakrival. Leta 1519. se je učeni Ek z Lutrom v Lipsku v besedni prepir spustil, ga očitno zmagal in mu vse poglavitne zmote odkril. Preprevzetan je pa Luter zavoljo svoje učenosti bil, da bi bil spoznal svoje zmote, temveč jih je po navadi vseh krivovercev še dalje gnal in v bukvah razodeval. Ko se mu je pokazalo, da je njegovim zmotam ustno izročilo nasproti, je dejal, da ustnemu sporočilu ni verjeti, ampak le sv. pismu; ko se mu pomota izkaže iz svetega pisma, pravi, da ima vsak kristjan pravico, sv. pismo razlagati, kakor mu je ljubo; nazadnje je pa še nekaj bukev, ki so mu bile najbolj nasproti, zavrgel in iz sv. pisma izbrisal; tako se je iz zmote v zmoto zamotaval. in tako daleč zabredel, da je dejal, da dobrih del ni treba, ne molitve, ne

posta, ne duhovščine, ne vnanje Božje službe, ne papeža, ne maše, ne sv. zakramentov.

Ko je papež izvedel daljno početje Lutrovo, ni dalje odlašal obsoditi predrznega krivega učenika; l. 1520. je prišla papeževa bula na dan, po kateri je bilo 41 Lutrovih izrekov zavrženih in Lutru žugano z izobčenjem, ako svojih zmot v 60. dneh ne prekliče. Papeževa bula je bila po več škofijah in mestih sprejeta in oznanjena, v nekterih krajih pa grajana in zaničevana. Luter pa je v svoji prevzetnosti in predrznosti zašel tako daleč, da je papeževo bulo in cerkveni zakonik na Vitenberškem trgu očitno sežgal (10. decembra l. 1520.).

Cesar Karol V. je mislil prepir poravnati na državnem zboru v Vormaciji (Worms) l. 1521.; Luter je bil pred ta zbor poklican, kjer se je predrzno zagovarjal. Ko cesar vidi, da Luter ni volje preklicati svojih zmot, mu ukaže iz Vormacije pobrati se, in oglas oznani, po katerem je bil novi krivoverec tudi iz države izobčen. Pa le v avstrijskih in bavarških deželah in nekterih mestih je obveljala cesarjeva beseda; saksonski knez Friderik je pa dal Lutra na tihem odpeljati v grad Vartburg in ga je ondi hranil in varoval; in tu je novotar ponemčeval sv. pismo, po svojih zmotah je prenaševal.

Z državnim izobčenjem pa prepiru ni bilo konca; Lutrovi tovariši in prijatelji so se njegovih zmot še trdneje poprijeli; novi krivi nauki so pa tudi začeli svoj sad kazati, in sicer najprej v Vitenbergu. Ondi so altarje podirali, Božjo službo vso v domačem jeziku opravljali, sv. obhajilo brez vse spovedi delili, nehali otroke krščevati, menihi so se svojim obljubam odpovedali in ženili. Te nagle in silne prenašedbe je Luter sam od začetka grajal; kmalu je pa začel sam še huje razsajati in daritev sv. maše še s silo odpravljati; tudi sam je meniško kuto slekel in si, že 40 let star, ženo vzel izpeljano nuno Katarino Boro. Tako se je vstaja zoper sv. cerkev s pregrešno ženitvijo dovršila.

Izmed učenih mož sta Lutra podpirala Karlstadt, učenik bogoslovstva v Vitenbergu, dostikrat še bolj nagel in srdit, kakor Luter sam, in Melanhton, mož dobro izurjen v starih jezikih in modroslovcih, sicer bolj pokojen in previden in dobrega srca, pa premalo stanoviten in odkritosrčen; izmed plemenitnikov sta bila, bolj iz drugih namenov kakor verskih, z Lutrom zvezana: Huten, zaničevalec vsake vere, in Sickingen, mož željen prekucije in ropa. Najbolj pa je Lutra podpiral in branil saksonski knez Friderik; predrzni

novotar se je pa še celó ustil, da ne potrebuje nobene človeške pomoči, ker ima za se veliko višjo brambo.

§ 40.

Žalostni nasledki Lutrovih zmot.

Luter je sicer nižje ljudstvo zoper duhovsko gosposko hujskal, evangeljsko prostost (svobodo) oznanovaje; ali kmetje so to prostost po svoje umeli, torej so začeli vstajati, pokorščino odpovedovati ne le duhovski, ampak tudi deželski gosposki ter jej davke in druge pravice kratiti; in kmalu (1525) se je vnela kmetska vojska, ki je silno divjala, samostane podirala, grajščine ropala in požigala, nedolžne ljudi neusmiljeno morila. Tomaž Mincer se jim je za vodjo posilil ter učil, da naj se odpravijo vse gosposke. Luter, ki je vstajo podpihal, začel je zdaj k pokoju opominjati in kmalu silno ostro govoriti in pisati zoper uboge, zapeljane kmete in deželske gosposke podpihovati, da naj kmete pokončavajo kakor stekle pse. Kmetska vstaja je bila s silo zatrta, toda velike množice kmetov (njih 100.000) so bile pomorjene; tudi Tomaž Mincer je bil vjet in neusmiljeno umorjen, pred smrtjo se je pa vendar povrnil v katoliško cerkev ter priporočal kmetom pokorščino, gosposkam pa usmiljenje in pravico.

Odslej si je Luter prizadeval deželske vladarje na svojo stran pridobiti, in sicer zlasti s tem, da jim je privolil, kar je kdo pozelel; tako je deželskemu knezu v Hesiji pripustil zraven prave zakonske žene še z drugo skrivaj zaročiti se; braniborskemu grofu Albrehtu iz reda nemških križarskih vitezov je privolil oženiti se in duhovsko posestvo spremeniti v deželsko vladarstvo, in tako se je pričela pruska vlada. — Kdor je bil pa zoper Lutra, njega je predrzno obrekoval, grajal in preklinjal, kakor kaže njegov prepir z angleškim kraljem Henrikom VIII. in učenim možem Erazmom Roterdamskim.

Lutrovi zmoti vdani deželni knezi so se l. 1526. v Torgavi zavezali luteranstvo podpirati; katoliški vladarji pa so jim nasproti postavili zvezo v Regensburgu storjeno. Ravno za časa teh homatij je cesar v hudo stisko prišel. Turki so na Ogersko udarili; cesar Karol V., pomoči iskaje pri nemških knezih, pokliče državni zbor v Spir (Speier) l. 1529. in tu je bilo skleneno, da se vzdignejo vsi knezi zoper Turke, v verskih rečéh naj pa ostane pri tem, kar se je dozdej zgodilo, dalje naj se pa ne gre, dokler se ne snide vesoljni cerkveni

zbor. Luteranski knezi se pa niso vdali temu sklepu, temveč so zoper njega ugovarjali, protestovali in od tod so imé protestanti (ugovarjalci) dobili.

Z nevoljo je sprejel cesar Karol V. to luteransko ugovarjanje; spoznavši, da bo Nemčija po tej poti oslabela in poslednjič razpadla, pokliče l. 1530. nov državni zbor v Avgsburg, da bi Nemčijo zjedinjeno ohranil; ali tukaj izročili so protestantje cesarju svojo versko spoznavo, v kateri je razložil Melanhton Lutrove nauke z bolj zložno, toda prikrito besedo. Katoliški bogoslovci so zmote tega verskega sestavka razjasnili, in cesar je luterane silil se zopet povrniti v pravo cerkev; Melanhton je tudi hotel v več rečéh odjenjati, pa Luter ni hotel ne besede slišati o zjedinjenju; cesar je versko spoznavo zavrgel, rekoč, da hoče po svoji vesti staro vero braniti, in vsi katoliški knezi so mu obljubili podpirati ga. — Temu nasproti so luteranski knezi v Šmalkaldi zvezo sklenili z orožjem braniti se zoper cesarjeve sklepe; in res se je šmalkaldska vojska vnela l. 1546., ki je bila nesrečna za luterane; vendar jim je državni zbor v Avgsburgu l. 1555. dovolil svojo vero očitno spoznavati; leta 1648. v vestfalskem miru pa so jednake pravice s katoličani prejeli. — Luter je l. 1546. med šmalkaldsko vojsko umrl v veliki otožnosti.

§ 41.

Reformovanci.

Lutrovi nauki se verskim novotarjem kmalu niso prav privilegli. Kar je Luter rekel, da si sme vsak sv. pismo razlagati po svoje, ni bilo nikakor mogoče, da bi se bila jedinstvo ohranila v krivi veri; zlasti sta Cvingli in Kalvin Lutrovo vero, kakor sta dejala, popravljala (reformovala), in od tod se njuni verniki imenujejo reformovanci t. j. popravljeni kristjani.

a) Cvinglijani.

L. 1618. je v Švajci Ureh Cvingli, župnik pri Mariji Devici v Puščavi (Einsiedeln) začel vero „popravljati“. Govoril je zoper Božja pota in češčenje matere Božje; zavoljo pohujšljivega življenja je moral ta kraj zapustiti; potem je pridigoval v stolni cerkvi v Cirihi, kjer se je hudo znašal ne le zoper cerkvene napake, ampak tudi zoper sv. vero. Kmalu si je stranko pridobil in ciriško svetovalstvo se je že l. 1520. predrznilo ukazati, naj vsi pridigarji nauk le po sv. pismu

razlagajo brez pogleda na ustno izročilo. Cvingli si je kmalu tudi pomagalec dobil Ojkolampadija; oba sta se oženila in novo službo Božjo vpeljala, odpravila sta daritev sv. maše; sv. podobe, altarje in orglje sta razdejala in vse zakramente zavrgla. Ko se je to v Cirihi godilo, so se drugi švajcarski jedinci zbrali v Lucerni; sklenili so pri stari pravi veri ostati in so tudi poslance odpravili v Cirihi s prošnjo, naj bi matere katoliške cerkve ne zametavali; toda ciriško svetovalstvo je pri svoji misli ostalo; švajcarska krivoverca sta se od Lutra precej ločila in pred cesarja v Avgsburgu položila posebno versko spoznavo, nad katero se je Luter močno srdil; ta verska spoznava se helvetska (švajcarska) imenuje. Krivoverska stranka se je še to leto (1541) s katoliškimi kantoni v vojsko zapletla, v kateri je bila zmagana, in Cvingli, ki se je bil tudi podal v boj, je v njem konec vzel.

b) Kalvinci.

Tudi Cvingli je svoje naslednike dobil; najhujši je bil Janez Kalvin, rojen v francoski Pikardiji l. 1509.; ker pa kralj Franc I. ni trpel verskega novotarstva v svojem kraljestvu, moral je iz Francoskega pobegniti; podal se je v Genevo, švajcarsko mesto ob francoski meji: tu je sicer našel veliko nasprotja, vendar si je z umnostjo in silno krepkostjo vse podvrgel. Kdor je drugače učil, bil je pregnan, kdor mu je nasproti govoril, bil je ostro in trdo pokorjen; in vendar je nespametne zmote trosil; oznanoval je med drugim strašni nauk, da je Bog po svojem večnem sklepu jedne naravnost za zveličanje vstvaril, druge pa naravnost za pogubljenje, tako da ne morejo oni zgubiti svojega zveličanja, ti pa ne uiti svoji večni nesreči. — Leta 1564. je Kalvin oženjen umrl; njegova kriva vera se je razširila iz Švajce na Nemško, Francosko, Angleško in sosedne kraje. Na Francoskem, kjer so se Kalvinci imenovali Hugenoti (od Hugonovih vrat v Turu, kjer so se zbirali), se je zoper nje huda vojska vnela, v kateri je bilo svetega Jarneja noč (24. avgusta 1572) veliko (4000) Hugenotov pokončanih.

§ 42.

Razširjanje nove vere na Anglikanskem.

Henrik VIII., kralj angleški, ki se je za katoliško vero zoper Lutra poganjal, hotel se je od svoje prave žene ločiti

in z drugo ženo poročiti se; ker pa papeževega privoljenja ni mogel dobiti, ločil se je (1535) od katoliške cerkve in sebi prilastil višjo oblast tudi v verskih zadevah; vsa duhovščina bi bila morala njemu kakor svojemu višjemu duhovnemu poglavarju priseči in kdor se je branil, njega je čakala smrt; v drugih rečeh se je še katoliške vere držal, torej zraven katoličanov tudi luterane preganjal. Katoliška cerkev je zdaj zopet dobila častitih mučencev; najbolj sloveča sta kardinal Fišer in kraljev kancelar Tomaz More, oba pobožna, kralju zvesto vdana, visoko učena moža, sta po dolgi ječi dala glavo pod trinoško sekiro, ker hudobnih kraljevih početkov nista potrdila; še na morišču sta stanovitno pričala svojo trdno vero. Razun teh dveh je za pravo vero umrlo 20 škofov, 13 opatov, 500 menihov, 38 učenjakov, 12 vojvod in knezov, 164 plemenitnikov in še 234 drugih mož in žen. Pa tudi za kraljeve bližnjike ni bilo bolje; izmed šest kraljic, ki si jih je kralj zaporedoma zbral, ste bili dve pregnani, in dve ob glavo dejani, in tudi Tomaz Kromwel, ki je pri vseh grozovitnostih pomagal kralju, dal je glavo pod sekiro.

Po Henrikovi smrti (1547) je njegov mladi sin tretje žene Edvard VI. kralj postal; pod njim je krivoverstvo očitno na dan prišlo, vse katoliške šege so bile ovržene in nov katekizem vpeljan. Po Edvardovi smrti l. 1553. je Marija, hči prve žene Henrikove, z vojsko kraljev sedež v posest vzela. Kot zvesta katoličanka, si je prizadevala katoliško vero zopet vpeljati; da bi si ljudstvo lažje pridobila, je od začetka bolj mehko ravnala, l. 1554. je pa ostre postave zoper krivoverce oznanila. Ali Marija je l. 1558. umrla, in Elizabeta, hči druge (prešestne) žene, je kraljica postala; ker pa po katoliških pravicah nezakonska ni mogla kraljica ostati, se je v krivoverstvo obrnila, višjo duhovsko oblast je na se potegnila, nasprotnikom ječo in zgubo vsake službe žugala, 39 členov nove krive vere oznanila, in lastno službo Božjo vpeljala; imé in nekaj vnanje časti je škofom še pustila, in od tod se angleška kriva vera tudi episkopalna ali škofovska imenuje; jeden del angleških krivovercev pa škofov ne spoznava, ampak ima le duhovnike ali starašine (prezbitere); od tod njih ime prezbiterijani ali starašinci.

V Škocijo je nova vera tudi zgodaj zašla in se je precej grozovito skazala; kraljica Marija je kalvinskega učenika Janeza Knoksa pregnala; pa kmalu se je nazaj vrnil in ni samo zoper katoliško cerkev, ampak tudi zoper mlado kraljico Marijo Stuartovo hudo razsajal. Ta kraljica je bila po žalostnih

skušnjah prisiljena v Anglijo zbežati; ondi pa jo je hinavska kraljica Elizabeta v ječo vrgla in celo ob glavo dejati obso-dila; vsa v Božjo voljo vdana je Marija kot stanovitna ka-toličanka na odru umrla; in potem so se krivi veri vrata odprla.

Na Irskem je siloviti kralj Henrik VIII. kakor v sužnji deželi gospodaril in jednako kakor v Angliji hotel pravo vero zatreti; pa ljudstvo se je stanovitno zvesto držalo katoliške vere; za nekoliko časa je nesrečna dežela pokoj dobila pod Marijo kraljico; pa z Elizabeto se je zopet začelo zatiranje, ki je 300 let silno hudo trpelo in še dan današnji tam ni brez njega.

§ 43.

Tridentinski zbor.

Med tem, ko so se nesrečni krivi nauki sejali med ljud-stvo in cele dežele trgale od prave cerkve, mati katoliška cerkev, skrbna in ljubeznjiva mati, ni zamudila svoje dolž-nosti: temveč si je prizadevala omahljivce v resnici utrditi, nevedne poučiti, begajoče pridrževati, zgublencev iskati in ločene zopet zjediniti, da bi bili vsi narodi jedini v veri in sv. ljubezni.

Med vsem je najpoglavitnejše cerkveno prizadevanje bilo, sklicati vesoljni zbor, zlasti ker so luterani obetali takemu zboru vdati se. Papež Pavel III. napove leta 1537. zbor v Mantovo, ali krivoverci so polno izgovorov imeli, zlasti jim ni bil všeč zbor po stari katoliški šegi; vrh tega pa še vojska med cesarjem in francoskim kraljem ni dopuščala škofom v Mantovi sniti se; po dolgem prizadevanju se je l. 1545. vendar vesoljni zbor v Tridentu, na meji med Italijo in Nemčijo, sešel. Papeževi poslanci in 277 škofov in veliko učenikov je bilo tam; luterani pa, ki so poprej gnali vedni glas po vesoljnem zboru, zdaj niso hoteli poslati svojih mož, ker jim ni bilo mar za resnico, ampak le za nasprotovanje. Zbrani očetje so naj-pred jasno razložili poglavitne katoliške resnice, ktere je Luter s svojim naukom iskal ovreči, namreč o sv. pismu, izvirnem grehu, opravičenju in sv. zakramentih sploh. V sedmih sejah se je to zgodilo. V tem času (1546) je Luter umrl, Božja pravica ga je pred sodbo poklicala na odgovor, ker je Kristu-sovo cerkev raztrgal, ljudstva razdelil in veliko duš v zmote zapeljal. Nikdar ni bil pokojen v življenju, tudi njegova smrt je bila nesrečna, jednaka smrti vseh krivovercev. Ne s pravim prepričanjem, ampak s prevzetno svojeglavnostjo je svoje nauke

na dan spravil in razširjal. V svojem dejanju, govorjenju in obnašanju je bil tako nespodoben in nesramožljiv, da se je zares čuditi, kako da se luterani svojega začetnika ne sramujejo. Lutru pač tudi v smrti vest ni mogla dati mirú, videvšemu slabe nasledke, ktere so imele njegove krivoverske prekucije; sam je že l. 1533. tožil, da je svet po njegovem uku čedalje hudobnejši, od mladenča do starca; pa tudi ni moglo drugače biti, ker malopridno drevo rodi le malopriden sad, in grozdje se ne bere s trnja, smokve ne z osata.

L. 1547. se je mestu Tridentu kužna bolezen približala, in papež je zbor razpustil; l. 1562. ga je papež Pij IV. pa zopet sklical; in bili so razloženi še drugi nauki: o sv. obhajilu, sv. maši, mašniškem posvečevanju in zakonu, o vicah in češčenju svetnikov; in še mnogotere postave za duhovski in meniški stan bile so oznanjene. S pet in dvajseto sejo je bil ta prevažni vesoljni zbor sklenen, in veliko delo je bilo dovršeno za ohranitev čiste vere in zboljšanje cerkvenega stanú.

§ 44.

Luteranstvo na Slovenskem.

Tudi slovenske dežele, Štajerska, Koroška, Kranjska in Primorska, so bile okužene z novimi Lutrovimi nauki. Na Štajerskem se je kriva vera najprej v Gradcu vselila, deželni poglavar Janez Ungnad jo je z vso močjo podpiral; po njegovi podpori se je tudi na Koroškem vkoreninila; v Celju je Primož Trubar l. 1530. začel krive nauke trositi, in leto pozneje tudi na Kranjskem v Ljubljani; od tod je moral sicer kmalu bežati, za njim sta pa Jurij Dalmatin in Sebastijan Krel hudobno delo izpeljevala; l. 1550. so luteranski deželni stanovi Trubarja za pridigarja nazaj poklicali, vendar je pa moral zopet kmalu deželo zapustiti. Luteranstvo je bilo sprejeto tudi na Primorskem, zlasti v Trstu in Gorici. Večjidel so ga sprejeli plemenitniki in deželni stanovi, prosto ljudstvo le malo, in sicer bolj po sili.

Branitelji prave vere so bili zlasti cesar Ferdinand I., ljubljanski, lavantinski in sekavski škofje in nadvojvoda Ferdinand, kateri je, ves vnet za pravo vero, l. 1597. storil sklep, krivoverstvo v teh krajih popolnoma zatreti; v ta namen je romal v Loreto in Rim; papež Klemen VIII. mu je lepi sklep potrdil in mu apostolski blagoslov podelil. Vrnivši se iz Rima dal je l. 1598. povelje, da morajo vsi krivoverski pridigarji v kratkih dneh Gradec in vsa druga mesta njegovih dežel zapu-

stiti in ni se dal premotiti krivoverskim plemenitašem; ljudstvu pa je bilo na prosto voljo dano ali h katoliški veri prestopiti, ali pa s svojim premoženjem iz dežele iti; večjidel so se Slovenci v katoliško cerkev vrnili, in le malo jih je šlo v ptuje kraje. Plemenitašev sicer ni tako ostra kazen zadela, vendar morali so krivoverskim učenikom dati slovo in zdržati se vsega očitnega spoznanja svoje krive vere. Po tem takem so bile slovenske dežele kvasu krive vere skoro popolnoma očiščene.

Škofje, ki so nadvojvodi zvesto in srčno pomagali, so zlasti: Krištof Ravber, Urban Tekstor, Tomaž Kren, ljubljanski škofje; Jurij Štobej, lavantinski in Martin Brenner, sekavski škof.

Tretje poglavje.

Služba Božja.

§ 45.

Služba Božja katoliške cerkve je bila v prejšnjih 15 stoletjih dejana že v tako lep red, da je v tej dobi treba bilo le malo dostaviti, več pa je bilo treba odpraviti; bile so se namreč semtertje vrinile marsikake napake zoper voljo in poučevanje svete cerkve. Tridentinski zbor je tudi te odpravil.

Stare postave, ki katoličanom prepovedujejo v zakon jemati nekatoličane, ako ni poprej zagotovljena katoliška izreja vseh otrok, oklicale so se vnovič in začele povsod natančneje spolnovati.

V tej dobi se je veliko bratovščin ustanovilo v ponovljenje in obudo pobožnega duhá, zlasti se je Marijino češčenje jelo poviševati. Papež Klemen XI. je praznik rožnega venca na prvo nedeljo meseca vinotoka postavil v spomin dvojne zmage nad Turki (pri Lepantu l. 1561. in 1716. na Ogerskem), ki so se sploh pripisovale goreči molitvi bratovščine sv. rožnega venca; praznik presv. rešnega Telesa je papež Klemen V. l. 1311. vsej cerkvi obhajati zapovedal; tudi praznika Jezusovega in Marijinega srca pričela sta se v tej dobi.

Četrto poglavje.

K r š č a n s k o ž i v l j e n j e.

§ 46.

Novi duhovni in meniški redovi.

Močen in trden jez se je krivoverstvu postavil z novimi meniškimi redovi, ki so se v teh časih ustanovili s potrjenjem svete cerkve. Opomina vredni so zlasti ti-le:

1. Red sv. Ignacija Lojolskega (družba Jezusova ali Jezuiti).

Začetnik tega redú je sv. Ignacij Lojolski, iz plemenitega rodú na Španskem; v mladosti srčen vojak je bil v boju pri Pampeloni ranjen, o času ozdravljanja je dobil bukve življenja svetnikov v roke in lepi zgledi so ga toliko vneli, da je sklenil vse drugačno življenje začeti.

Njegov poglavitni namen je bil, delati za razširjanje svete vere med neverniki; zatorej začne, akoravno že 33 let star, v Barceloni v latinske šole hoditi, potem se v Pariz podá ondi pridobiti si potrebne učenosti; pridobil si je pa tudi veliko prijateljev, za učenost in pobožnost vnetih mož; leta 1534. je Ignacij s 6. svojimi prijatelji, med katerimi sta bila Frančišek Ksaverij in Kanizij, v cerkvi Montmarter blizu Pariza obljubo storil, vse svoje življenje posvetiti za večjo čast Božjo, v zveličanje svojega bližnjega, zlasti za spreobračanje nevernikov delati in zraven treh evangeljskih svetov še četrtega spolnovati, namreč iti v misijone, kamorkoli jih papež pošlje.

Ignacij se potem kmalu v Rim podá, ondi postave novega meniškega reda sestavi ter jih papežu v potrjenje izroči; papež Pavel III. leta 1540. novi red pod imenom „družba Jezusova“ potrdi, in bili so Jezuiti cerkveno ustanovljeni. Kmalu se je novi red utrdil in po krščanskem svetu daleč razširil, papeži so mu tudi mnoge podelili posebne pravice. Postave tega reda so posebno modro osnovane; poglavitni namen udov je: vse v večjo čast Božjo delati; zatorej je njih dejanje obrneno na lastno posvečenje in na zveličanje bližnjega. Pripravljanje za ta red je dolgo in ostro; prvi novicijat trpi dve leti, po dokončanih letih lastnega učenja in poučevanja šolske mladine nastopi drugi novicijat skozi jedno leto, po katerem se poslednje obljube storé; vendar se jih do četrte obljube le nekoliko pripušča. Korist jezuitskega reda

spoznati se more zlasti po njegovem dejanju; on je posebno močna bramba zoper krivo vero, razširjevalec prave vere med neverniki, učenik zdrave katoliške učenosti in pobožnosti, poučevanja in izreje katoliške šolske mladine; on se trudi za utrjenje katoliške vere in za oživljenje prave pobožnosti pri pravovernih kristjanih na prižnici in v spovednici sploh, posebno pa v duhovnih vajah in misijonih. Sovražnik vsega dobrega, kateremu po tem takem odjemlje velik rop, nikdar ne more pokojno gledati njegovega početja, zato si z obrekovanjem, grajanjem in preganjanjem po vsi moči zoper ta red sploh, zlasti pa ob nekterih časih, prizadeva. Božja previdnost je dopustila, da je papež Klemen XIV. l. 1773. ta red razpustil; ali zdaj se je še-le pokazalo, kolike koristi je bil, torej ga je papež Pij VII. leta 1814. zopet oživil. dofu

2. Kapucinski red; leta 1528. ga je ustanovil Matevž de Bassi, ki je vpeljal ostrejšo življenje po pravilih sv. Frančiška; njegov namen je oznanovanje Božje besede in skrb za spreobrnjenje velikih grešnikov. — Po svojem oblačilu se kapucini imenujejo. Pri svoji ubožnosti ni nikjer posebne zavidnosti obudil, in se je brez posebnega zatiranja do današnjega dne ohranil.

3. Red usmiljenih bratov; njegov začetnik je sv. Janez od Bogá (1545); posebni njih namen je, bolnikom biti na pomoč v dušnih in telesnih potrebah; veliko dobrega so njegovi udje storili bolnikom, zlasti v bolnišnicah po vseh katoliških deželah; oni ne gledajo ne na vero, ne na stan bolnikov, ampak jedino na njih potrebnost.

4. Pijaristi ali očetje pobožnih šol. Sv. Jožef Kalasancij, pobožen in zlasti za sirote skrben mož iz Španškega, je ta red leta 1600 ustanovil v izrejo in poučevanje mladine.

5. Oratorijani ali društvo duhovnih in neduhovnih, katero je sv. Filip Nerij za poučevanje mladine, strežbo bolnikov in spreobrnjenje grešnikov l. 1564. osnoval in papež Gregorij XIII. l. 1574. potrdil.

6. Skoro vsem pobožnim namenom, ki jih imajo imenovani redovi, ustreči hoteč, je sv. Vincencij Pavljan novo društvo ustanovil l. 1632. Ta sv. mož je bil v Franciji blizu pirenejskih gor l. 1576. rojen, mlad je čedo pasel, zavaljo brihtne glave in dobrega srca je bil potem v šolo dan; ko je dorastel, je v duhovni stan stopil, v katerem se je trudil za lastno izobraženje in tudi za poučevanje šolske mladeži. Na poti čez morje so ga morski roparji vjeli in v Tunis v sužnost

peljali; ondi je svojega muhamedanskega gospodarja spreobrnil, in potem je bil rešen. Zdaj se je kot duhovni pastir trudil blizu Pariza z izrejo otrok in v dobrih delih do revežev in bolnikov; začel je tudi misijone v odložnih soseskah na kmetih, zbral semtertje društva pobožnega ženstva v pomoč revežem, bolnikom in sirotam; na vse to ga je kralj Ludovik XIII. vsem jetnikom na galejah za duhovnega oskrbnika postavil. Pač čudno, da je zamogel toliko raznih opravil zvesto spolnovati; ali njegova opravila so se še pomnožila, ko je dolga vojska v Francijo prinesla revščino in kužno bolezen; takrat se je sv. Vincencij še-le pravega očeta cele Francije skazal; neštevilni mili darovi so dohajali po njegovi roki.

Da bi misijone, ktere je spremljal obilni blagoslov Božji, bolj utrdil, je v ta namen več mašnikov nabral v društvo, ktero je papež Urban VIII. l. 1632. potrdil; kmalu se je to društvo razširilo po vsem svetu; njegovi udje so se imenovali od hiše in kapelice sv. Lazara v Parizu misijonski duhovniki ali lazaristi. Sv. Vincencij je zasluženja bogat umrl leta 1660.

7. Društvo, Lazaristom podobno, je učeni, pobožni in go-reči škof sv. Alfonz Ligvorij leta 1632. ustanovil; po potrjenju papeža Klemen XII. se je imenovalo društvo presvetega Odrašenika; njegovi udje si prizadevajo za posnemanje Jezusa v lastnem življenju, za poučevanje mladine in odraslega ljudstva, zlasti v misijonih; imenujejo se sploh redemtoristi ali ligvorijani.

Tudi med ženskim spolom so se nova duhovna društva osnovala, ne samo v lastno posvečenje, ampak zlasti v dušno in telesno pomoč bližnjemu; med temi zlasti imenujemo:

1. Karmelitke, l. 1562. ustanovljene, med kterimi je zlasti sv. Terezija poprejšnjega duhá zopet ponovila. Iz žlahtne hiše v Španiji rojena je bila že v mladosti posebno pobožnega duhá. Bog je bil pa dopustil, da je v svojem življenju poskusila slabost in nestanovitnost človeškega srca; s časom bolj utrjena je pokazala razsvetljenega duhá in pobožnih občutkov navzeto srce. Po svojih bukvah, ki so polne sv. naukov, je za veliko duš duhovna učenica postala. Papež Pij IV. jej je l. 1562. dovolil, nune karmelskega reda prenarediti, s čemur je veliko samostanov v boljši red spravila; še celó med menihi karmelskega reda razširila se je njena poprava.

2. Uršulinke; sv. Angela Merici, duša čistega srca, ki je na se popolnoma pozabila in le na reve svojega bliž-

njega gledala, je leta 1537. društvo bolnikom v postrežbo in ženski mladini v izrejo osnovala; papež Pavel III. jej ga je potrdil; ona si je sv. Uršulo v pomočnico izbrala; in od nje se te nune imenujejo uršulinke.

3. Sestre od obiskanja matere Božje ali Salezijanke, društvo uršulinkam podobno; ustanovil ga je sv. Frančišek Salezijan s pomočjo pobožne in blagorodne vdove sv. Jovane Frančiške Šantalske z namenom, da bode bolnikom v postrežbo in otrokom v izrejo. Papež Pavel V. jih je l. 1618. potrdil.

4. Usmiljene sestre; posebno v postrežbo bolnikov, ubožcev in sirot, pa tudi v izrejo otrok in skrb za jetnike je postavil sv. Vincencij Pavljan l. 1634. žensko društvo, ki se je sčasoma iz družeb usmiljenih žen prerodilo, in od tod ime usmiljenih sester dobilo. Ves pobožni svet se je pričal, kako koristno je to društvo zlasti za bolnišnice in jetnišnice, le brezbožneži jih črtijo.

Pri toliko koristnih naredbah za razširjanje svete vere, izrejevanje in poučevanje vernega ljudstva in napeljevanje k pravi pobožnosti in k večnemu zveličanju se je pač čuditi, da marsikteri zgodovinarji to dobo grajajo, češ da je pravo krščansko življenje zginilo. Le slepci, brezbožneži zamorejo pregledati toliko slavnih zgledov prave krščanske čednosti in gorečnosti, ki jih v 16., 17. in 18. stoletju najdemo, kakor so: sv. Karol Boromej, veliki škof milanski in kardinal, zgled ubožstva, zatajevanja in sv. gorečnosti za Božjo čast in človeško zveličanje; sv. Frančišek Salezijan, škof genefski, lep zgled pohlevnosti in ljubezni; sv. Vincencij Pavljan, občudovanja vreden zavoljo svoje ljubezni in skrbi za vsakoršne nesrečne ljudi; sv. Ignacij Lojolski, začetnik jezuitskega reda, in njegovi udje: sv. Frančišek Ksaverij, goreči oznanovalec sv. evangelja, sv. Alojzij, angelj v človeškem mesu, sv. Stanislav Kostka, zgled deviške čistosti, sv. Frančišek Borgijan, zaničevalec vse posvetne nečimernosti; — dalje sv. Frančišek Pavljanski, Janez od Boga, Filip Nerij, Jožef Kalasancij, Alfonz Ligvorij, Terezija, Frančiška Šantalska, Angela Merici itd.

Po prizadevanju zgoraj omenjenih ustanov, teh in drugih svetih mož in žen širil in krepil se je duh pobožnega življenja, lepo razvijala se tudi cerkvena učenost, zlasti veroslovje, cerkvena zgodovina in cerkveno pravo. Vzrasla je v tej dobi tudi marsiktera krasna cvetka cerkvenega pesništva.

§ 47.

Stan katoliške cerkve, njeno vojskovanje in zmage in upanje v novejšem in današnjem času.

Kakor je sploh človeško, tako je tudi cerkveno življenje vedno vojskovanje od njenega začetka do današnjega dne; in tako bo tudi do tistega časa, da bo vsled Kristusove obljube jedna čeda in jeden pastir. V prejšnjih časih je šla vojska za posamezne verske resnice, v novejših in današnjih časih pa se jej je zlasti vojskovati s sovražniki, ki si z vsemi močmi prizadevajo, vse krščanstvo sploh podkopati in zatreti. Ti sovražniki izhajajo zlasti iz Lutrove krive vere, kateri je cerkvi odrekel vso Božjo veljavo; vsled te zmote so začeli brezbožneži že v 17. stoletju vse zametavati, kar s svojo slabo pametjo ne morejo obseči ali spričati; take krivoverce imenujemo pametnjake (racionaliste); po njihovem modrovanju zginajo iz sv. vere vse skrivnosti, sv. pismo nima nič višje cene, kakor druge bukve, krščanstvo je človeški pameti nasproti, ki so ga duhovniki iznašli, in vsa pobožnost je le v praznih občutkih.

Tako brezbožno in satansko modrovanje se je v Angliji pričelo, in od tod sčasoma skoro po vsem svetu razširilo, zlasti pa se zaneslo v Francijo in Nemčijo, in je povsod strašne prekucije napravilo.

V Franciji se je posebno društvo tega krivega in brezbožnega modrovanja osnovalo, katero je krščanstvo silno črtilo ter si skrbno prizadevalo, zatreti katoliško cerkev. Vodniki tega društva so bili Voltêr, d'Alambert in Diderot. Velika nevera in pohujšljivo življenje, ki je izhajalo iz tega krivega modrovanja, sta jako pomogla na dan spraviti grozovito francosko prekucijo. Vse premoženje je bilo katoliški cerkvi vzeto, da so se državni dolgovi poplačali; duhovniki so bili iz dežele izgnani in njih veliko pomorjenih; vsa oblast v cerkvenih rečeh je bila papežu odrečena, samo po imenu je bila Francija s papežem v zvezi; vsi meniški redovi so bili ob enem razdejani in njih posestva v državno last potegnena. Vse to in veliko drugega hudobnega in krivičnega se je zgodilo leta 1790.; in kralj Ludovik XVI. je bil s silo primoran te sklepe podpisati. — Ali pri tem še ni ostalo. Prekucneži so jeli cerkve ropati, križe podirati in z nogami teptati, altarje in cerkve podirati; konec vsega so sklep storili, da ni Boga; očitno razuzdanko, s križem pod nogami, so v

procesiji peljali v staro častito cerkev Matere Božje in ondi kot boginjo pameti na oltar postavili; 50.000 katoliških cerkev je bilo po celi Franciji v tempelje boginje pameti spremenjenih; da bi spomin v Boga uničili, so še pratiko predelali, vse praznike odpravili in namesto nedelje vsak deseti dan v državni praznik odločili. Pri toliki brezbožnosti in razuzdanosti se ni čuditi, da si ubogi kralj ni bil življenja svest; torej je skušal s kraljico, sinom, hčerjo in svojo sestro skrivaj zbežati; pa na potu so ga spoznali in v Pariz nazaj peljali, l. 1792. pred sodbo postavili in ga v smrt obsodili; ves Bogu vdan se je kralj k smrti pripravljaj in za svoje morilce odpuščenja prosil. Besede: „Pojdi gori v nebesa, vnuk sv. Ludovika,“ so bile zadnje besede, s katerimi mu je spovednik na morišču prigovarjal. Sekira, ki je Ludoviku glavo odsekala, je pozneje tudi kraljici Mariji Antoniji in kraljevi sestri Elizabeti po nedolžnem življenje vzela; mladi kraljevič Ludovik XVII. je bil hudemu čevljarju izročjen in v ječo vržen, kjer je same reve umrl; le kraljeva hči Marija Terezija in dva njegova brata, Ludovik XVIII. in Karol X., so na ptuje ubežali.

Tako žalostno je torej bilo v Franciji, ko so v Gospodovem tempelju boginjo pameti častili in po trgih in ulicah kričali enakost, prostost in bratovsko ljubezen. Vendar tako ni moglo ostati; ko nevera do bogotajstva, t. j. do vrha prikipí, se nima drugam kot nazaj obrniti: in to se tudi zgodi; državni zbor (shod) se snide, in očitno naznani, da je Bog in da je človeška duša neumrljiva; in tudi očitna služba Božja je bila dopuščena v cerkvah, ki še niso bile podrte. Ali tudi pravica Božja se je jela kazati nad hudobneži, državni shod se je namreč zdaj obrnil zoper tiste, ki so bili prekuciji glava, morali so dati glavo pod gilotino (sekiro).

Papež Pij VII. je imel posebne želje, Francijo zopet spraviti z apostolskim sedežem; večkrat je rekel: da bi mu nič prijetnejšega ne bilo, kakor svoje življenje dati za to ljudstvo, ako bi s tem zamogel njegovo zveličanje odkupiti. — Tudi Napoleon Bonaparte, ki se je sam za prvega konzula ali župana postavil, želel je sprave s papežem; spoznal je namreč, da francosko ljudstvo pri vsem tem, kar se je godilo, ni brezbožnega duha, in da brez vere ni mogoče stanovitno in pokojno vladati. Božja previdnost je tako obračala, da jej je mož, kateri sicer sam ni imel vere, vendar služil v ponovljenje katoliške vere v Franciji. Tako je bilo mogoče, da so se cerkvene reči poravnale s k o n k o r d a t o m, ki ga je papež l. 1801. potrdil. S to pogodbo so bile poglavitne homatije

poravnane, katoličani so smeli zopet službo Božjo očitno obhajati; cerkve, kolikor jih ni bilo podrtih ali prodanih, so bile nazaj dane, škofje in mašniki so smeli domú vrniti se; začetek boljših časov za katoliško cerkev v Franciji je bil z veliko slovesnostjo obhajan.

Napoleon se je leta 1804. dal za cesarja oklicati in je papeža prosil, da ga je po cerkveni šegi kronal; papež Pij VII. se je s solzami v očeh in v pozni jeseni vzdignil na pot čez snežnike v Francijo; z velikim veseljem in z visoko častjo je bil na poti sprejeman, in njegov prihod v Pariz je v mnogih sreih duhá vere in pobožnosti obudil. Po dokončanem kronanju se je moral papež še celo zimo v Parizu muditi, kjer je iskal od cesarja boljše naredbe za cerkve zadobiti; sicer ni dosegel vsega po volji, vendar se je veliko zboljšalo.

Ali Napoleonova prijaznost do papeža ni bila iz pravega duhá, bilo mu je le mar za utrjenje svoje oblasti; njegovega prevzetnega duhá je pokazala beseda, s katero si je sam cesarsko krono na glavo dejal, rekoč: Bog mi jo je dal, gorjé mu, kdor se je dotakne. Težko mu je delo, da je zraven njegove še druga oblast, namreč papeževa, v njegovih deželah veljala; njegov sklep je bil torej, papežovo moč kakor si bodi zmanjšati ali s poti spraviti. Kmalu je več postav cerkvi sovražnih razglasil, in papežovo mesto Jakin (Ankona) sredi mirú v svojo oblast vzel in od papeža tirjal, da naj z njim drži zoper vse nasprotnike, zlasti Angleže. Papež se ni dal spregovoriti in tudi z žuganjem ne prestrašiti, temveč mu je odgovor poslal, da je Bog višji od vseh vladarjev in se maščuje za pravico in nedolžnost. — Napoleon je zdaj še prešernejše proti papežu ravnal; leta 1808. je ukazal rimsko mesto z vojaki obsesti, več pokrajin in leta 1809. celo rimsko mesto papežu odvzame z vso deželjsko oblastjo.

Papež Pij VII., stanoviten v svojem poklicu in neprestrašen, zoper vse krivice svoj glas vzdigne in bulo izobčenja oznani zoper vse, kateri v deželah rimske cerkve silo delajo; akoravno ni bil v tej buli nikdo z imenom imenovan, bilo je vendar vsemu svetu očitno, koga izobčenje zadeva. Mogočnež Napoleon se je sicer posmehoval papeževi obsodbi, rekoč, da njegovim vojakom ni v stanu orožja iz rok izbiti; ali papež je prepustil svojo sodbo najvišjemu sodniku, da jo dovrši; kar se je tudi ob svojem času žalostno spolnilo. Po tem je Napoleonova silovitost še dalje šla, papež je bil iz Rima odpeljan v Francijo v grad Fontenebló blizu Pariza leta 1812.; toliko omagan je starček ondi došel, da več mesecev ni mogel iz

postelje. Tu je cesar mnogo tirjal od papeža, česar mu ta ni mogel dovoliti, stanovitno držé se cerkvenih postav.

Toda zdaj, ko je sila najvišje priklopela, začela se je Božja pravica nad predrznim cesarjem kazati; njegovo početje zoper Rusijo je bilo nesrečno, pogorišče velike Moskve ga je posililo vrniti se, in strašna zima, pomanjkanje in napadi sovražnikov so njegove neštete vojake malo manj kakor vse pokončali. Zdaj se je hotel s papežem ali v resnici ali na videz spraviti, ker je videl, da razpor s poglavarjem katoliške cerkve njegovo ljudstvo in druge narode zoper njega vzdiguje. Cesar je s cesarico šel k papežu v Fontenebló, ali papež mu je želje zavrnil, ker je preveliko zahteval; ali zdaj se je približala njegova ura; njega, kterega si je Božja previdnost malovernim ljudstvom za malo časa v šibo izbrala, so združeni vladarji pri Lipskem popolnoma potolkli leta 1813., in kakor za kralje in za narode, tako so tudi za katoliško cerkev veselejši časi nastopili; združene vojske evropskih vladarjev so za bežečim Napoleonom vrele ter ga premagale; on, ki z velikim cesarstvom ni bil zadovoljen in bi bil rad ves svet pod se spravil, je bil od cesarstva odstavljen, mali otok Elba poleg toskanskega brega v Italiji mu je bil v užitek dán; papeža pa so združeni vladarji 24. maja l. 1814. peljali v Rim, kjer ga je ljudstvo z velikim veseljem in spoštovanjem sprejelo.

Začetkom leta 1815. je Napoleon sicer zapustil otok, se v Francijo povrnil in se zopet cesarstva polastil; papež Pij je moral zopet Rim zapustiti, vendar le za malo časa; zakaj Napoleonova slava je le 100 dnij trpela, njegova nagloma zbrana vojska je bila vnovič zmagana, in Napoleon se je moral vdati v roke svojih nasprotnikov in kakor jetnik je bil dejan na mali otok sv. Helene, v daljnem morju. Ondi mu je boljša luč posvetila, in začel je svoje tolažbe iskati v veri, katero je poslednja leta tako predrzno zatiral. Papež Pij VII. se je zopet v Rim povrnil in dunajski zbor mu je njegove dežele nazaj dal.

Kar se je na Francoskem godilo, ni bilo brez nasledkov tudi drugod, zlasti na Nemškem; tudi na Avstrijsko je švignila kriva luč brezbožne omike in se je prijala še celó cesarja Jožefa II., ki je v drugih rečéh prav po očetovsko skrbel za blagor svojih dežel. V cerkvenih zadevah pa si je prizadeval svojo oblast zvikšati, zmanjšati pa papeževo. Rad bi bil videl, da bi bila vez škofov in menihov s papežem in duhovnikov s škofi bolj ohlapna, torej jo je zelo oviral;

vzgojo mlade duhovščine vzela je škofom iz rok, odpravljala je pobožna društva in bratovščine, zatrla veliko samostanov, menihe razkropila, z njihovim premoženjem pa samovoljno gospodarila; dalje je hotel preurediti tudi vse druge cerkvene reči, celo službo Božjo, le po svojih mislih, in brez števila postav je v cerkvenih zadevah razglasil. Ni se torej čuditi, da so vneti dušni pastirji svoj glas z močjo povzdignili, in cesarja na cerkvene postave opominjali. Tudi papež Pij VI. se je najprej obrnil v listih do cesarja, potem se je pa še celo sam na pot podal do cesarja na Dunaj, ker je mislil, da bo z besedo več opravil. Cesar je papežu obljubil, da njegove naredbe ne bodo zoper nauk sv. cerkve in zoper čast njenega višjega pastirja, in je res odslej v več rečeh bolj s previdnostjo ravnal; vendar pa papež poglobitvenega namena ni dosegel, duh samovoljnega prenavljanja se je bil že preveč vkoreninil. Ob svoji smrtni uri spoznal je cesar Jožef vendar, da njegova pot ni bila prava. Hvaležno pa spoznamo, da je Jožef tudi v cerkvenih zadevah marsikaj dobrega storil, zlasti za boljšo uredbo in razdelitev škofij, pomnoženje župnikov (far) in duhovnih pastirjev in njih dohodkov. Takrat so bile tudi škofije na Slovenskem drugače razmerjene: ljubljanska, krška, labodska in sekovska so bile povečane, tržaška z istrijskimi drugače osnovana, in nadškofija prišla je iz Gorice v Ljubljano, ki je bila pa l. 1807. zopet v Gorico prestavljena.

Po dokončani francoski vojski so katoliški in protestantski vladarji nemški spoznali, kako potrebno je za mir in tudi časní blagor ljudstvom, da so s papežem v lepi zastopnosti, torej so tudi stopili v zvezo z njim. Srečnejši časi so za cerkev nastopili; zapuščene škofije so zopet pastirje dobile, veliko duhovnih šol je bilo ustanovljenih in zopet cerkvi izročeni. Pa ne le to, ampak vrnilo se je tudi veliko učenih mož v sv. katoliško cerkev, n. p. grof Friderik Leopold Stolberg, Friderik pl. Šlegel, Zaharija Werner i. dr. V Franciji in Angliji so se kristjani še celo vneli za sv. vero in pogostoma je slišati od prestopov učenih in zlahtnih mož in rodovin v katoliško vero. Slavni irski poslanec Daniel O'Connell potegoval se je v državnem zboru s krepko besedo, pa tudi z velikim vspehom za katoličane v Angliji, da so skoro jednake pravice z luterani dosegli. — Tudi v Holandiji se je katoličanom l. 1830. vresničila pravica prosto spoznavati katoliško vero; in še celo turški sultan jim je varstvo zagotovil; l. 1837. se je v Stokholmu na Švedskem nova katoliška cerkev sezidala, kjer se sme katoliška služba Božja obhajati.

Vendar pa sv. cerkev med tem ni bila brez bridkostij in trpljenja.

L. 1833. se je vnel velik upor v Španiji, ki je cerkvi marsikaj bridkosti naklonil; k vladarstvu so prišli možje nevere navdihneni, ter so začeli očitno preganjati cerkvi zveste škofe in duhovnike, jih iz dežele izpojati, samostane in cerkve ropati. Nič manj niso namerjali ti prekucneži, kakor špansko deželo odtrgati od jedinosti katoliške cerkve. — Toda spodletelo jim je.

Tako se je tudi v Švajci katoliški cerkvi marsikaj žalega storilo.

V Nemčiji se je bilo cerkvi bojevati zlasti s Prusijo zavoljo sv. zakona med katoličani in nekatoličani. Papež Pij VIII. razložil je katoliški nauk o takih zakonih, škofje pa so naznanili vladi, da se hočejo držati cerkvenih pravic in ravnati po naukih sv. cerkve; zato bila sta zaprta dva škofa, najiskrenejša zagovornika: Klemen Avgust, Kolinski, in Martin Dunin, Poznanski škof. Kmalu potem pa je pruski kralj umrl; njegov sin in naslednik Viljem IV. pa je spoznal krivico svojega očeta ter jo skušal popraviti; škofa je iz ječe spustil ter spoznal, da sta nedolžna, s papežem pa je zastran zakonov pogodbo sklenil.

Tudi Rusija vsekala je katoliški cerkvi hudo rano; Grki, ki so se bili l. 1593. s katoliško cerkvijo zjediniili, so bili siljeni od katoliške jedinosti odstopiti in se z rusko cerkvijo zjediniti; kar se je tudi žalibog zgodilo, le malo jih je bilo stanovitnih. Z neprestrašljivo srčenostjo, veliko modrostjo in močno besedo, pa tudi pohlevnostjo in ljubeznijo občudovanja vredno, potegoval se je papež Gregorij XVI. za ruske katoličane pri cesarju, ktere ga je l. 1839. po svojih poslancih opominjal, toda brez sadú; potem je l. 1842. v očitnem oglasu vsemu svetu razodel stiske katoliške cerkve v Rusiji; l. 1845. pa, ko je car Nikolaj sam prišel v Rim obiskat papeža in svoja ravnanja zagovarjat in lepšat, mu je Gregorij resnico v obraz povedal, ga opominjal Božje sodbe in s tem pretresel trdo voljo mogočnega vladarja. Vendar pa vse to ni mnogo pomagalo. Katoliška cerkev je v Rusiji še vedno v velikih stiskah.

Ravno tako navdušen za pravice katoliške cerkve, kakor papež Gregorij, bil je tudi njegov naslednik papež Pij IX.

Iz rodú grofovske hiše Mastaj-Fereti bil je kardinalškof v Imoli, ko je bil 16. junija l. 1846. za papeža izvoljen.

Veliko veselje se je razodevalo nad to izvolitvijo v rimskem mestu in povsod, kjer so novega papeža poznali, povsod

se je ime Pija IX. razglašalo in slavilo; on pa, kterega je ta čast zadela, je globoko čutil in spoznal svoj težki poklic, pa vdal se je v voljo Božjo in zaupal v pomoč Božjo. V prvem svojem nagovoru opominjal je kardinale, patrijarhe in škofe, naj si prizadevajo zlasti za čast in lepoto katoliške cerkve ter se zvesto držé svete vere, kakor je od Boga razodeta in v ustnem izročilu vedno ohranjena, ne po goli človeški pameti modrováje; nove krive nauke in prekucneže človeške družbe naj zatirajo in krščanskemu ljudstvu s spodobnim življenjem svetijo. — Ker je po modrem in razsvetljenem duhu prevedel velike stiske in vojske sv. cerkve, podelil je popolnoma odpustke, da bi vsi verniki z njim vred molili in Božje pomoči prosili za srečno zmago.

Naglo se je obrnilo njegovo oko tudi na potrebe svojih dežel, milostno pa do tistih, ki so bili zavoljo prejšnje vstaje obsojeni; iskal je duhá prekucije utolažiti, skrbel je državne dolgove poravnati, ljudstvu teže polajšati, z dobro vzgojo in z zdravim poučevanjem boljši mlad zarod zasaditi; z lastnimi očmi se je sam iskal prepričati o vseh zadevah; tudi ni opustil sam po cerkvah Božje besede oznanovati. Za tega voljo se je slava njegovega imena še močnejše glasila; ali priseženim sovražnikom sv. cerkve in prekucnežem vseh postav človeških družeb to ni bilo po volji, temveč so si prizadevali vsa ljudstva spuntati zoper vladarje, in zlasti tudi Rimljane zoper papeža; in res, zgodilo se je, da so tisti, ki so Piju pri nastopu klicali Hozana, kmalu upili: križaj ga! Življenja si ne več svest, Pij skrivaj pobegne na Napolitansko v Gajeto dne 24. nov. l. 1848., kjer mu je napolitanski kralj pokojno in varno mesto pripravil. Sree je rimskim puntarjem upadlo, ko papeža ni bilo več med njimi; ves katoliški svet je bil presunjen, ko je slišal o begu sv. Očeta iz Rima; molitve so iz ust vernih v nebo puhtele za poglavarja vesoljne cerkve, in od vseh strani pošiljali so se mili darovi pregnanemu nasledniku sv. Petra. Francija, Španija in Neapoljska vlada so svoje vojake poslale krotit predrzno rimsko mesto, ktero so bili spuntali le ptuji prekucneži in plačana sodrga, tudi Avstrija je pristopila in nepokorne dežele papežu zopet podvrгла; leta 1850. četrti dan aprila povrnil se je Pij zopet v Rim, v veliko veselje dobrih pravih Rimljanov in vesoljnega krščanstva. Iz hvaležnosti do Boga, pa tudi, da bi se zapejlana in pohujšana ljudstva zopet k Bogu obrnila, pregrehe poslednjega časa poravnala in od Boga rešenje od takih zgledeov za prihodnje čase sprosila, oznani Pij sv. leto ter si

neutrjeno prizadeva popraviti zlege, ktere je nesrečna prekucija v njegovih deželah napravila.

Mirni časi pa niso dolgo trpeli. Sardinski kralj Viktor Emanuel leta 1859. z Avstrijo vojsko prične, da bi milanske in benečanske Lahe zjedinił s svojim kraljestvom; Napoleon III. ga s svojo armado podpira. Avstrijo premagata, jej skoro vse Milansko odtrgata, in v Vilafranki sklene Napoleon mir z našim cesarjem. Predrzni in brezbožni Viktor plane nad papeževe dežele, mu jih dve tretjini s silo vzame zoper vse narodske postave ter si neprenehoma prizadeva mu vzeti še ostalo tretjino z rimskim mestom vred. Leta 1870. začne Napoleon III. vojsko s Prusi in pokliče iz Rima francosko posadko, ki je do sedaj branila papeža in njegovo skrčeno posestvo. Po odhodu francoskih vojščakov je bil Pij IX. ves zapuščen. Sedaj je prišel ugodni čas za Viktor Emanuela, da plane na sv. Očeta in vzgrabi rimsko mesto. V treh tropih privihra vojska sardinskega kralja do Rima. Bilo je 20. septembra l. 1870., ko Piemontezi pri Pijevih vratih prederejo v mesto do trga sv. Petra. Tu položé papeževi vojaki svoje orožje in se vdajo Lahom. Laška vlada proglasi Rim za glavno mesto zjedinjene Italije, papež pa je oropan dežele, mesta in posestev — le Vatikanska palača se mu pusti, ktere pa Pij IX. ni več zapustil.

Tisti dan pa, ko so poslednji francoski vojaki zapustili brez pomoči papeža in njegovo deželico, so Prusi prvokrat Napoleona premagali. Po nesrečni bitvi pri Sedanu zgubil je prestol in umrl v pregnanstvu na Angleškem. — Sredi tolikih britkostij je Pij IX. pa vendar tudi vžival veliko tolažbe: kakor nikoli poprej obrnile so se v Rim oči vseh vernih katoličanov in njih srca navdušila za velikega papeža in trpina v Vatikanu. Od vseh strani celega svetá pošiljali so mu škofje, mašniki in verniki milovalna pisma vdanosti in obilnih milih darov. Štirikrat pozval je Pij IX. škofe vesoljnega svetá k sebi v Rim:

a) Dne 8. decembra l. 1854. je slovesno oznanil v pričo 200 škofov resnico svete vere, da je Marija Devica brez madeža izvirnega greha spočeta;

b) o binkoštih l. 1862. se je sèšlo več nego 300 škofov, da so bili priča, ko je papež razglasil 27 japonskih mučencev za svetnike;

c) dne 29. junija l. 1867. zbralo se je nad 500 škofov, da so s papežem slavili osemnajststoletnico smrti sv. apostolov Petra in Pavla in

d) dne 8. decembra leta 1869. pričel je od 700 škofov obdan v cerkvi sv. Petra dvajseti cerkveni občni zbor (concilium vaticanum). Ker se je l. 1870. vnela francosko-nemška vojska, moral je cerkveni zbor prenehati; kar je bilo v štirih očitnih sejah skleneno, to je sv. Oče dne 18. julija l. 1870. slovesno potrdil.

Razun sv. apostola Petra, prvega papeža, ni nobeden njegovih 258 naslednikov toliko let na papeževem prestolu doživel kakor sv. Oče papež Pij IX. Po dolgem, trudapolnem, ali jako blagoslovljenem delovanju za čast Božjo, povzdigo svete cerkve in zveličanje duš umrl je 7. dan svečana l. 1878., v 32. letu svojega vladanja.

Pij IX. se prišteva največjim papežem cele cerkvene zgodovine.

Že 20. dan svečana tistega leta so zbrani kardinali novega papeža izvolili; bil je to kardinal Vincencij Joahim Peči, škof peruški, ki si je privzel ime:

Leon XIII.

Dne 3. sušca posadili so mu papeško krono na glavo. V Leonu XIII. dobila je sv. cerkev poglavarja, kakoršnega ravno o sedanjih razburjenih časih potrebuje: moža razsvetljenega duha, krepke volje in neomagajoče potrpežljivosti, globoke pobožnosti in visoke učenosti. Občudujejo ga celó sovražniki ter se ga toliko bolj bojé; verniki pa ga toliko bolj ljubijo.

Rojen je bil iz plemenite rodovine v bornem gorskem mestecu Karpinetu, blizu Rima, dne 2. sušca l. 1810., učil se z redko pridnostjo in nadarjenostjo in dne 23. grudna l. 1837. bil v mašnika, pet let pozneje, dne 19. svečana l. 1843., pa tudi že v škofa posvečen. Kot tak je prišel za nuncijski v Belgijo, kjer se je posebno brigal za duhovenske učilnice in pripomogel k ustanovitvi belgiškega kolegija v Rimu. L. 1846. pa je dobil škofijo peruško (Perugia), ktero je do leta 1878. vladal z apostolsko gorečnostjo. Papež Pij IX. ga dne 19. grudna l. 1853. izvoli za kardinala, pred svojo smrtjo pa za kamornika sv. rimske cerkve, kateremu pristoji za čas izpraznenega papeškega stola cerkvena vlada.

Greh dela ljudstva nesrečna, in odpad od Kristusa, ki se je izcimil iz „reformacije“, in sovražni upor zoper njegovo sv. cerkev tira čedalje v vedno hujša zla države in družine. Kakor pa je Kristus odrešenik od greha in iz njega izviraajočega zla, tako njegova cerkev odrešenica vseh narodov po sv. zakramentih in nauku Kristusovem; in ravno papežem je prva

dolžnost, zoper vsako zlo ponujati rešilno sredstvo. Sv. oče Leon XIII., kakor njegovi predniki, zvesto spolnuje to dolžnost svojo. V duhovito zloženih okrožnih pismih vabi, odpadu nasproti, v povrnitev k večnim, razodetim resnicam, na katerih sloni vsa sreča časna in večna, in kliče vse vernike v tesnejo zvezo s poglavarjem cerkve Kristusove; opominja na dolžnost krščanske vzgoje mladine in na potrebno soglasje med svetovno učenostjo in katoliškim naukom, ki je v bistvu resnice in se krha le s tem, da se prodajajo od strasti narekovana mnenja za resnico; opominja družine na jedinstvo, nerazvezljivost in svetost zakramenta sv. zakona; vlade pa uči v zgodovinsko pomenljivi okrožnici o uravnavi krščanske države od dne 1. listopada 1885 snovati se na krščanski podlagi, da dopolnijo svoj od Boga jim določeni poklic v blagor človeške družbe; (in po tej okrožnici bodo morali državniki in državljani prej ali slej obrniti se, če hočejo, da bode boljše). Opozarja tudi v posebnej okrožnici na nevarnosti, ki pretijo človeški družbi iz socialističnega in komunističnega gibanja, ter obsoja in prepoveduje, kakor prejšnji papeži semkaj od Klemena XII. (1738) že večkrat, društva „prostih zidarjev“ in druga skrivna društva, iz katerih se vodi skoro vsa vojska zoper sv. cerkev, hoteč jo vkončati — zato sv. oče poznamenuje taka društva kot „narobe-cerkve hudega duha“. Tem društvom nasproti priporoča cerkvene bratovščine, pred vsemi pristop v tretji red sv. Frančiška, kateremu je l. 1883. pravila času primerno popravil in dolžnosti zdatno zljajšal; opozarja na važnost, vrednost in neobhodno potrebnost dobrega katoliškega časopisja in spodbuja k pisanju, izdajanju in podpiranju takih listov.

Nadaljna skrb Leona XIII. je, uvesti ugodnejše razmere med sv. stolico in vladami, katerih pripomoči je pač treba, da se lažje doseže zboljšanje človeštva in zveličanje duš.

V Nemčiji dognal je sv. oče po večkrat pričetem pa delj časa nevspešnem prizadevanju zadnjič vendar le konec tako zvanemu „kulturnemu boju“. To je bil boj, ki ga je bojevala Prusija z mogočnim kancelarjem Bismarkom na čelu, zmag nad Francozi pijana, od leta 1871. zoper svobodo svete cerkve, hoteč je odtrgati od zveze s papežem ter v državno cerkev spremeniti. Rubili in zapirali so zveste duhovnike zavoljo opravljanja Božje službe in deljenja sv. zakramentov in škofe zavoljo nastavljanja duhovnikov; več škofov je zbežalo k papežu, da se odtegnejo ječi; redovniki pa so bili izgnani iz domovine kot „državni sovražniki“ — celó usmi-

ljene sestre so morale iti. Tedaj je ostalo na stotine duhovnj in tudi več škofij praznih, na sto tisoče vernikov pa brez dušnih pastirjev. Toda katoličani niso omagali, še le zbudili in utrdili so se v vojski za sv. cerkev; pošiljali so po volitvah trdne katoliške može v državni zbor, ki so se tam krepko potegovali za pravice katoličanov — dolgo zastonj. Ali l. 1885. se vname hud prepir med Španijo in Nemčijo zavoljo pravice do Karolinskih otokov; Bismark prosi papeževe razsodbe, kar je tudi Španiji po godu. Leon XIII. hitro ustreže in razsodi obema državam povoljno. To in omenjena stanovitnost katoličanov in njih zastopnikov v državnem zboru napotila je zdaj Bismarka, s cerkvijo skleniti mir; majnika 1886 so bile sprejete prve postave, ki ga omogočijo. Prazne škofovske stolice so se namestile, in kar še treba, se ima zgoditi.

Prijazne razmere so nastopile tudi v Belgiji, odkar so se predramili katoličani in l. 1884. vrgli prejšnjo prostožidarsko, cerkvi sovražno vlado in brezverske šole odpravili.

Uravnale so se tudi homatije v Švajci; v Franciji pa že več let prostožidarstvo hudo divja zoper sv. cerkev.

Z Rusijo, kjer so bili prišli po vstaji poljski l. 1863. še hujši časi preganjanja in zatiranja katoličanov, sklenil je sv. oče pogodbo dne 27. grudna 1882, po kateri so se namestile že leta dolgo izpraznene škofovske stolice ter se poklicali škofje in duhovniki iz dvajsetletnega prognanstva nazaj; kar pa prav nič ni branilo vladi, proti vsej pravici začetkom leta 1885. v prognanstvo poslati katoliškega škofa viljenskega, Karola Grinjeveckege, ker je brez straha branil svojo cerkev in z gorečnostjo skrbel za duhovno dobro svoje črede.

Celó Turčija, Perzija, Kina in Japonija so se sprijaznile s papežem, kar daje upanje na večjo varnost in daljše razširjanje katoliške cerkve v ondešnjih deželah.

Jako blagoslovljeno je delovanje sv. očeta za razširjanje sv. vere po še neverskem ali krivoverskem svetu. Najprvo njegovo delo je bilo uvedenje cerkvene vlade v Škotiiji. Zjedinił je delj časa ločene Armence s sv. cerkvijo ter jim dal prvega kardinala v osebi stanovitnega spoznovalca patrijarha Hasuna. Povzdignil je cerkev severne Amerike z imenovanjem dveh kardinalov in po dogovoru z nadškofi Zjedinjenih držav sklical l. 1884. tretji narodni cerkveni zbor v Baltimoru. Kardinala je dal sv. oče celó Avstraliji, kjer se je katoliška vera že toliko razširila in utrdila, da se bode mogel v kratkem obhajati prvi avstralijski cerkveni zbor. Misijonarji iz raznih redov in misijonskih družeb se pošiljajo

na vse kraje svetá, zmirom bolj se množi njih število, pa tudi število novih vernikov, in ne preide leto, da bi se ne ustanovilo po več škofij ali vsaj apostolskih namestništev (vikarijatov). Zdaj si prizadeva nad 300 škofov in pod njihovim vodstvom okoli 20.000 duhovnikov privedi deloma divja, deloma nevedna ali zapeljana ljudstva v kraljestvo Božje, in to brez vsega svetnega plačila, samo iz ljubezni do Boga in do bližnjega — za večno plačilo. K podpiranju misijonov z molitvijo in nabiranjem milodarov za nje in za dejanje sv. Detinstva spodbujal je sv. oče v posebnem listu, pa tudi sam daje, kar največ more.

Posebno dobrotnega se skazuje Leon XIII. Slovenom s počeščenjem sv. Cirila in Metoda, da bi po njiju priprošnji dosegel zjedinjenje vseh Slovenov s sv. katoliško cerkvijo. V okrožnici „Grande munus“ od dne 30. kimavca 1880 opisuje življenje sv. slovenskih blagovestnikov, obnavlja potrjenje slovenske Božje službe od papeža Janeza VIII. ter zaukazuje njiju god obhajati 5. dan malega srpana po vsem krščanskem svetu in ju poprositi „da naj z milostjo, ki jo pri Bogu imata, krščanstvo na vzhodu varujeta ter katoličanom izprosita stanovitnost, razkolnikom pa voljo se zopet zjediniti s pravo cerkvijo“. In ko so prihodnje leto prišli pod vodstvom škofa Štrosmajera mnogoštevilni slovenski romarji v Rim, svetega očeta zahvalit za to počeščenje slovenskih blagovestnikov, sprejel jih je kar najsičajnejše, izrekel veliko radost svojo nad tem romanjem in povedal srčno željo po zjedinjenju vseh Slovenov z rimsko stolico. „V spomenik temu romanju in v dokaz ljubezni svoje do Slovenov“ je dal postaviti v cerkvi sv. Klemenca v Rimu posebno kapelo na čast sv. Cirilu in Metodu. Ob priliki tisočletnice Metodove smrti l. 1885. je privolil popolni odpustek romarjem na Velegrad za tisto leto in célo desetletje tega praznovanja. V Rimu pa je dal obhajati tisočletnico sv. Cirila in Metoda skozi tri dni z veliko slovesnostjo; „njiju priprošnja“, rekel je tiste dni, „bo še bolj zategnila vezi zjedinjenja med svetim sedežem in slovenskimi narodi“. — Bosni in Hercegovini je dal nadškofa v Serajevu, škofa pa v Banjaluki in Mostaru. — S črnogorskim knezom je sklenil pogodbo in za črnogorske katoliške bogoslovce ustanovil posebno učilišče v Rimu. — Bolgarom, katerih se je poslednja leta mnogo zjediniło s katoliško cerkvijo, ne da bi jim bilo treba pustiti slovenskega obreda pri Božji službi, odločil je sv. oče Leon XIII. jednega nadškofa s sedežem v Carigradu in pa dva škofa, ki sta

za zdaj apostolska vikarija: jednega za severnejše kraje, to je, deželo Tracijo, drugega za južne, deželo Macedonijo s sedežem v Solunu; toda žalostno je še njih stanje, manjka jim mašnikov, cerkev, šol in denarja. Bog daj, da bi obrodilo prizadevanje sv. očeta v Slovenih vedno več zaželjenega sadú!

„Če hiše zidal ne bode Gospod,
Zastonj se zidarji potijo;
Če mesta čuval ne bode Gospod,
Zastonj stražniki bedijo.“ (Ps. 126.)

Resnice teh besed kraljevega pevca si svest, vodi papež Leon XIII. svoje ljudstvo po poti zveličanja in mu zapoveduje v vojski; pa tudi, kakor Mojzes, v molitvi povzdiguje roke k nebesom za vspéh in zmago in tudi drugim se daje podpirati. Trikrat že je spodbudil ves krščanski svet k splošni molitvi in pokori po milosti sv. jubileja, t. j. l. 1879., 1881. in 1886. Posebno goreče pa priporoča in z odpustki oblagodarja češčenje Marije Device z molitvijo sv. rožnega venca, kateri naj postane po nekdanji šegi zopet vsakdanja molitev v krščanskih družinah. Da bi vojskujoči se cerkvi pridobil novih pomočnikov v zmagoslavni cerkvi, je več blaženih za svetnike in več služabnikov Božjih za zveličance slovesno proglasil, med zadnjimi Moravca o. Klemena Hofbaura (Dvořaka).

A tudi mož učenosti je Leon XIII., ki je v malih letih svojega vladanja skoro neverjetno veliko storil za nje povzdigo, tako da je le malo papežev, ki bi mu bili jednaki. Ne samo da je postavil neverskim ljudskim šolam v Rimu verske nasproti, za ktere daruje nad pol milijona na leto, on snuje ves čas tudi nova višja učilišča ali pa razširja stara in je krepko podpira. Poučevanje v modroslovju je v okrožnici leta 1879. vsem škofom zaročil uvesti po uku sv. Tomaža Akvinskega ter je tega sv. učenika izvolil za zavetnika višjim učilnicam.

Ker sovražniki cerkve tako radi napadajo cerkev, papeže in verske resnice z lažjo in pačenjem resnice, zato je odprl Leon XIII. vatikanske arhive, ki so najbogatejše založeni med vsemi arhivi na svetu, ter je pozval učenjake, naj zajemajo resnico tukaj iz neskajenih virov, da jo oznanjajo svetu. Cerkev se resnice nič nima bati, vse pa sme le od nje pričakovati.

Tako deluje papež; — a s tem še davno ni opisan ves delokrog njegovega delovanja; od laške vlade je v mnogih rečéh oviran in nadlegovan. Oropan in omejen na vaticansko palačo, kakor Pij IX., hvaležno prejema milodare

vernikov, da more še več dobrega storiti; a pri vsem tem kraljuje kot najslavnejši vladar sveta, obdan pač z oblastjo Njega, ki je rekel: „Meni je dana **vs**a oblast v nebesih in na zemlji“.

§ 48.

S k l e p.

Tako je ob kratkem razloženo, kar se je z Božjo cerkvijo godilo od začetka do sedanjega dne.

Krščanskemu pogledu odprle so se v zgodbah starega zakona modre Božje priprave za odrešenje človeškega rodú v starem času; — v zgodbah novega zakona pa čudno ustanovljenje Božjega kraljestva na zemlji, ko so se bili časi dopolnili; in slednjičv zgodbah sv. kat. cerkve neprenehljiva rast tega kraljestva in častita zmaga v silnih preganjanjih, lep razvitek resnice in svetosti tudi med divjimi narodi.

Zdaj šteje katoliška cerkev po vsem svetu 74 kardinalov, 12 patrijarhov, 175 nadškofov, 716 škofov s škofijo, 17 škofov pa brez škofije, 123 apostolskih namestnikov (vikarijev), 35 apostolskih predstojnikov (prefektov) in 7 apostolskih odposlancev (delegatov); vernikov pa je 275 do 300 milijonov — in ti niso razcepljeni, kakor so udje drugih krščanskih spoznav, ampak vsi so zjedinjeni po svojih škofih z naslednikom sv. Petra, rimskim papežem, višjim pastirjem črede Kristusove.

* * *

Tako je očitno, ktera cerkev je prava in kje je zveličanje za vse narode pripravljeno. Res, da ima sv. cerkev Božja še vedno vojsko, pa jo bo tudi imela do konca svetá, ker je prinesel Jezus meč na zemljo; ali Gospod, ki jej je do zdaj slavno zmago dajal, ohranil jo bode častito tudi do konca svetá.

Čast in hvála mu bodi na vekomaj!

V r s t a

rimskih papežev ali poglavarjev svete katoliške cerkve.

1. Sv. Peter, ap. in m. 34—67.
- Apostolski cerkveni zbor v Jeruzalemu l. 50.
2. Sv. Lin, m. 67—78.
3. „ Klet 79—91.
4. „ Klemen, m. 91—101.
5. „ Evarist, m. 101—109.
6. „ Aleksander I., m. 109—119.
7. „ Sikst I., m. 119—127.
8. „ Telesfor 127—138.
9. „ Higin, m. 138—142.
10. „ Pij I. 142—157.
11. „ Anicet, m. 157—168.
12. „ Soter, m. 168—177.
13. „ Elevterij, m. 177—192.
14. „ Viktor, m. 192—202.
15. „ Zefrin, m. 202—218.
16. „ Kalikst, m. 218—223.
17. „ Urban I., m. 223—230.
18. „ Poncijan, m. 230—235.
19. „ Anter, m. 235—236.
20. „ Fabijan, m. 236—250.
21. „ Kornelij, m. 251—253.
22. „ Lucij I., m. 253.
23. „ Štefan I., m. 253—257.
24. „ Sikst II., 257—258.
25. „ Dionizij, m. 259—268.
26. „ Feliks I., m. 269—274.
27. „ Evtihijan, m. 275—283.
28. „ Kaj, m. 283—296.
29. „ Marcellin, m. 296—304.
30. „ Marcel, m. 304—310.
31. „ Evzebij 310.
32. „ Melhiad 311—314.
33. „ Silvester I. 314—335.
34. Sv. Marko 336.
35. „ Julij I., m. 337—352.
36. Liberij 352—366.
37. Sv. Feliks II. Liberijev namestnik 355.
38. „ Damaz I. 366—384.
- II. vesoljni zbor v Konstantinopelju l. 381. *Arhijep*
39. Sv. Siricij 385—398.
40. „ Anastazij 398—402.
41. „ Inocencij I. 402—417.
42. „ Zozim 417—418.
43. „ Bonifacij I. 418—422.
44. „ Celestin I. 422—432.
45. „ Sikst III. 432—440.
- III. vesoljni zbor v Efezu l. 431. *Neznanje uR*
46. Sv. Leon I. veliki 440—461.
- IV. vesoljni zbor v Kaleedonu l. 451. *dr. završ.*
47. Sv. Hilarij 461—468.
48. „ Simplicij 468—483.
49. „ Feliks III. 483—492.
50. „ Gelazij I. 492—496.
51. „ Anastazij II. 496—498.
52. „ Simah 498—514.
53. „ Hormizda 514—523.
54. „ Janez I. 523—526.
55. „ Feliks IV. 526—530.
56. „ Bonifacij II. 530—532.
57. „ Janez II. 532—535.
58. „ Agapet I. 535—536.
59. „ Silverij 536—540.
60. „ Vigilij 640—555.
- I. vesoljni cerkveni zbor v Niceji l. 325. *dr. uR završ*
- V. vesoljni zbor v Konstantinopelju l. 553.

61. Sv. Pelagij I. 555—560.
62. Janez III. 560—573.
63. Sv. Benedikt I. 574—578.
64. Pelagij II. 578—590.
65. Sv. Gregorij I. vel. 590—604.
66. Sabinijan 604—606.
67. Bonifacij III. 606—607.
68. Sv. Bonifacij IV. 608—615.
69. „ Deusededit 615—618.
70. Bonifacij V. 619—625.
71. Honorij I. 625—638.
72. Severin 638—640.
73. Janez IV. 640—642.
74. Teodor I. 642—649.
75. Sv. Martin I. 649—655.
76. „ Evgenij I. 655—657.
77. „ Vitalijan 657—672.
78. Adeodat 672—676.
79. Don I. ali Konon 676—678.
80. Sv. Agaton 678—682.

VI. vesoljni zbor v Konstantinopelju l. 680.

81. Sv. Leon II. 682—683.
82. „ Benedikt II. 684—685.
83. Janez V. 685—686.
84. Konon 686—687.
85. Sv. Sergij I. 687—701.
86. Janez VI. 701—705.
87. Janez VII. 705—707.
88. Sisinij 708.
89. Konstantin I. 708—715.
90. Sv. Gregorij II. 715—731.
91. „ Gregorij III. 731—741.
92. „ Caharija 741—752.
93. Štefan II. 752.
94. Štefan III. 752—757.
95. Sv. Pavel I. 757—767.
96. Štefan IV. 768—772.
97. Adrijan I. 772—795.

VII. vesoljni zbor v Niceji l. 787.

98. Sv. Leon III. 795—816.
99. Štefan V. 816—817.
100. Sv. Paskal I. 817—824.
101. Evgenij II. 824—827.
102. Valentin 827.
103. Gregorij IV. 827—844.
104. Sergij II. 844—847.
105. Sv. Leon IV. 847—855.
106. Benedikt III. 855—858.
107. Sv. Nikolaj I. veliki 858—867.
108. Adrijan II. 867—872.

VIII. vesoljni zbor v Konstantinopelju l. 869.

109. Janez VIII. 872—882.
110. Marin I. 882—884.
111. Adrijan III. 884—885.
112. Štefan IV. 885—891.
113. Formos 891—896.
114. Bonifacij VI. 896.
115. Štefan VII. 896—897.
116. Roman 897.
117. Teodor II. 898.
118. Janez IX. 898—900.
119. Benedikt IV. 900—903.
120. Leon V. } 903.
121. Kristofor } 903.
122. Sergij III. 903—911.
123. Anastazij III. 911—913.
124. Lando 914.
125. Janez X. 914—928.
126. Leon VI. 929.
127. Štefan VIII. 929—931.
128. Janez XI. 931—936.
129. Leon VII. 936—939.
130. Štefan X. 939—942.
131. Marin II. 943—946.
132. Agapet II. 946—955.
133. Janez XII. 956—964.
134. Benedikt V. 964.
135. Janez XIII. 965—972.
136. Benedikt VI. 973—974.
137. Don II. 974—975.

138. Benedikt VII. 975—983.

139. Janez XIV. 983—984.

140. Janez XV. 985.

141. Janez XVI. 985—996.

142. Gregorij V. 996—999.

143. Silvester II. 999—1003.

144. Janez XVII. }
Janez XVIII. } 1003.

145. Janez XIX. 1003—1009.

146. Sergij IV. 1009—1012.

147. Benedikt VIII. 1012—1024.

148. Janez XX. 1024—1033.

149. Benedikt IX. 1033—1044.

150. Gregorij VI. 1044—1046.

151. Klemen II. 1046—1047.

152. Damaz II. 1048.

153. Sv. Leon IX. 1049—1054.

154. Viktor II. 1054—1057.

155. Sv. Štefan X. 1057—1058.

156. Benedikt X. 1058.

157. Nikolaj II. 1058—1061.

158. Aleksander II. 1061—1073.

159. Sv. Gregorij VII. 1073—1085.

160. Viktor III. 1086—1087.

161. Urban II. 1088—1099.

162. Paskal II. 1099—1118.

163. Gelazij II. 1118—1119.

164. Kalikst II. 1119—1124.

IX. vesoljni (1. lateranski)
zbor v Rimu l. 1123.

165. Honorij II. 1124—1130.

166. Inocencij II. 1130—1143.

X. vesoljni (2. lateran-
ski) zbor v Rimu l. 1139.

167. Celestin II. 1143—1144.

168. Lucij II. 1144—1145.

169. Evgenij III. 1145—1153.

170. Atanazij IV. 1153—1154.

171. Adrijan IV. 1154—1159.

172. Aleksander III. 1159—1181.

XI. vesoljni (3. lateran-
ski) zbor v Rimu l. 1179.

173. Lucij III. 1181—1185.

174. Urban III. 1185—1187.

175. Gregorij VIII. 1187.

176. Klemen III. 1187—1191.

177. Celestin III. 1191—1198.

178. Inocencij III. 1198—1216.

XII. vesoljni (4. lateran-
ski) zbor v Rimu l. 1215.

179. Honorij III. 1216—1227.

180. Gregorij IX. 1227—1241.

181. Celestin IV. 1241.

182. Inocencij IV. 1242—1254.

XIII. vesoljni zbor v Lionu
l. 1245.

183. Aleksander IV. 1254—1261.

184. Urban IV. 1261—1264.

185. Klemen IV. 1265—1268.

XIV. vesoljni zbor v Lionu
l. 1274.

186. Gregorij X. 1271—1276.

187. Inocencij V. 1276.

188. Adrijan V. 1276.

189. Janez XXI. 1276—1277.

190. Nikolaj III. 1277—1280.

191. Martin IV. 1281—1285.

192. Honorij IV. 1285—1287.

193. Nikolaj IV. 1288—1292.

194. Sv. Celestin V. 1294.

195. Bonifacij VIII. 1294—1303.

196. Benedikt XI. 1303—1304.

197. Klemen V. 1305—1314. *Avignon*

XV. vesoljni zbor v Vieni
l. 1311—1312.

198. Janez XXII. 1316—1334.

199. Benedikt XII. 1334—1342.

200. Klemen VI. 1342—1352.

201. Inocencij VI. 1352—1362.

Klemen VII. 1378-94
Bonifacij VIII. 94-1414

202. Urban V. 1362—1370.
203. Gregorij XI. 1370—1378. *crni*
204. Urban VI. 1378—1389. *44 v Rimu*
205. Bonifacij IX. 1389—1404.
206. Inocencij VII. 1404—1406.
207. Gregorij XII. 1406—1415.
208. { Aleksander V. 1409—1410, }
209. { Janez XXIII. 1410—1415, }
(kriva papeža.)

XVI. vesoljni zbor v Kostnici l. 1414—1418.

210. Martin V. 1417—1431.
211. Evgenij IV. 1431—1447.

XVII. vesoljni zbor v Bazelu, Ferari in Florenci l. 1431—1439.

212. Nikolaj V. 1447—1455.
213. Kalikst III. 1455—1458.
214. Pij II. 1458—1464.
215. Pavel II. 1464—1471.
216. Sikst IV. 1471—1484.
217. Inocencij VIII. 1484—1492.
218. Aleksander VI. 1492—1503.
219. Pij III. 1503.
220. Julij II. 1503—1513.

XVIII. vesoljni (5. lateranski) zbor v Rimu l. 1512—1517.

221. Leon X. 1513—1521.
222. Adrijan VI. 1522—1523.
223. Klemen VII. 1523—1534.
224. Pavel III. 1534—1549.

Začetek XIX. vesoljnega zbora v Tridentu l. 1545.

225. Julij III. 1550—1555.
226. Marcel II. 1555.

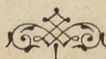
227. Pavel IV. 1555—1559.
228. Pij IV. 1559—1565.

Konec tridentinskega zbora l. 1563.

229. Sv. Pij V. 1566—1572.
230. Gregorij XIII. 1572—1585.
231. Sikst V. 1585—1590.
232. Urban VII. 1590.
233. Gregorij XIV. 1590—1591.
234. Inocencij IX. 1591.
235. Klemen VIII. 1592—1605.
236. Leon XI. 1605.
237. Pavel V. 1605—1621.
238. Gregorij XV. 1621—1623.
239. Urban VIII. 1623—1644.
240. Inocencij X. 1644—1655.
241. Aleksander VII. 1655—1667.
242. Klemen IX. 1667—1669.
243. Klemen X. 1670—1676.
244. Inocencij XI. 1676—1689.
245. Aleksander VIII. 1689—1691.
246. Inocencij XII. 1691—1700.
247. Klemen XI. 1700—1721.
248. Inocencij XIII. 1721—1724.
249. Benedikt XIII. 1724—1730.
250. Klemen XII. 1730—1740.
251. Benedikt XIV. 1740—1758.
252. Klemen XIII. 1758—1769.
253. Klemen XIV. 1769—1774.
254. Pij VI. 1775—1799.
255. Pij VII. 1800—1823.
256. Leon XII. 1823—1829.
257. Pij VIII. 1829—1830.
258. Gregorij XVI. 1831—1846.
259. Pij IX. 1846—1878.

Začetek XX. vesoljnega zbora v Rimu l. 1869. *Nakičan*

260. Leon XIII. od 20. febr. 1878. *26*

O B S E G.

Stran

Uvod.	3
---------------	---

I. doba 33 — 312.

§ 1. Ustanovitev cerkve Kristusove.	5
§ 2. Razširjanje cerkve Kristusove.	6
§ 3. Razdejanje tempelja in mesta Jeruzalemskega.	9
§ 4. Pregarjanja Jezusove cerkve in kristjanov.	11
§ 5. Krive vere: Ebijonitov, Nazarejcev, Cerinta, Gnostikov, Manihejcev, Montanistov, Unitarjev, Novacijana.	17
§ 6. Cerkev se krivim veram krepko ustavlja; cerkveni učeni ali očetje	19
§ 7. Sveti zakramenti, služba Božja.	20
§ 8. Sveti časi in kraji službe Božje.	24
§ 9. Druge svete šege te dobe.	25
§ 10. Krščansko življenje.	25

II. doba 312 — 800.

§ 11. Konstantin veliki in njegovi nasledniki.	28
§ 12. Daljše razširjanje krščanstva.	34
§ 13. Pokristjanjenje nemških rodov.	35
§ 14. Pokristjanjenje slovenskih rodov.	39
§ 15. Kriva vera Arijanov in prvi cerkveni zbor v Niceji.	41
§ 16. Drugi krivoverci: Donat, Nestorij, Evtih, Pelagij; vojska zoper svete podobe.	42
§ 17. Muhamed in njegova kriva vera.	43
§ 18. Cerkveni očetje ali učeni te dobe.	44
§ 19. Daritev sv. maše, sv. obhajilo.	49
§ 20. Sveti dnevi in kraji.	50
§ 21. Notranja cerkvena ustava.	50
§ 22. Življenje kristjanov.	51
§ 23. Menihi na vzhodu, sv. Anton puščavnik, Bazilijani, nune.	52
§ 24. Menihi na zahodu, Benediktini.	54
§ 25. Korist in blagoslov po menihih.	55

III. doba 800 — 1513.

§ 26. Karol veliki in njegove zasluge za katoliško cerkev.	56
§ 27. Razširjanje krščanstva zlasti med Slovenci.	57

	Stran
§ 28. Krive vere: odcepljenje grške cerkve od Jezusove cerkve.	61
§ 29. Krivoverci: Katari, Valdovci, Albižani.	64
§ 30. Krivovera Husova na Češkem.	65
§ 31. Sv. krst, sv. obhajilo in pokorila.	66
§ 32. Sv. časi in kraji.	66
§ 33. Notranja cerkvena ustava in njena zveza s posvetnimi vladami.	67
§ 34. Krščansko življenje: splošne opombe.	69
§ 35. Novi meniški redovi; posebni zgledi sv. krščanske čednosti.	70
§ 36. Križarske vojske leta 1096., 1147., 1187., 1202., 1217., 1247. in 1270. — viteški redovi: Jovaniti (Rodijani ali Maltezi) templjani in nemški vitezi.	70

IV. doba 1513—1886.

§ 37. Razširjanje katoliške cerkve v Ameriki.	75
§ 38. Razširjanje krščanstva v Aziji, Afriki in Avstraliji; Frančišek Ksaverij.	76
§ 39. Krive vere: Martin Luter.	79
§ 40. Žalostni nasledki Lutrovih zmot na Nemškem.	82
§ 41. Reformovanci: Cvinglijani, Kalvinci.	83
§ 42. Razširjanje krivih ver na Angleškem.	84
§ 43. Tridentinski vesoljni zbor.	86
§ 44. Luteranstvo po Slovenskem.	87
§ 45. Služba Božja.	88
§ 46. Novi duhovni ali meniški redovi: Jezuiti, Kapucini, usmiljeni bratje, Piaristi, Oratorjani, Lazaristi, Ligvorjani (redemtoristi), Karmelitke, Uršulinke, Salezijanke, usmiljene sestre.	89
§ 47. Stan katoliške cerkve, njeno vojskovanje, zmage in upi v novejšem času.	93
Leon XIII.	101
§ 48. Sklep.	106
Vrsta rimskih papežev.	107

Ch

